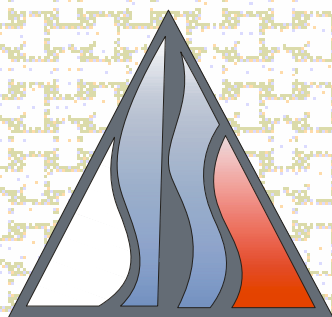

Studia Biblica Slovaca 2005

Katolícke biblické dielo

Studia Biblica Slovaca je ročenka zameraná na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stánky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Vydáva Katolícke biblické dielo, Svit, s cirkevným schválením.

Imprimatur: Mons. Prof. ThDr. František Tondra, spišský diecézny biskup, č. 1-06 zo dňa 3. 1. 2006

Redaktor: Blažej ŠTRBA (Jeruzalem, IL)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) - Peter DUBOVSKÝ SJ (Bratislava; Rím, I) - Pavol FARKAŠ (Nitra) - Peter FEDOR (Prešov) - Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ (Ružomberok) - Róbert JÁGER (Prešov) - Jozef JANČOVIČ (Bratislava) - Róbert LAPKO (Košice) - Milan SOVA (Bratislava) - Peter ŠOLTĚS (Flörsheim am Main, D) - Jozef TIŇO (Bratislava) - František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) - Pavol VILHAN (Badín) - Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ (Olomouc, CZ) - Ján Peter ZAŇ OFM (Bratislava)

Jazyková úprava: Elena Slaná

Sadzba: redakcia

Na príprave čísla sa podieľali prof. Jozef Heriban, Michal Hrnčiar, Jozef Jančovič, Anna Koniarová, Blažej Štrba, František Trstenský, prof. Anton Tyrol, Pavol Vilhan.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries:

Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Blažej Štrba, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 22 42, fax: 048/418 22 08, studiabiblica@xaver.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitulka 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@centrum.sk.

Príspevky sa požadujú tak v elektronickej podobe (disketou alebo pripojeným dokumentom e-mailu, podľa možnosti v Microsoft Word formáte s typom písma Times New Roman), ako aj vo vytlačenej forme (A4, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné typy písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v BibleWorks, tak upresniť aké. Príspevok typu článok alebo poznámka musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov, jeho anglickou verziou a zoznamom bibliografie. Nevyžiadané exempláre sa späť neposielajú. Redakcia si vyhradzuje právo na jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov.

Objednávku posielajte na adresu redakcie s doplnkom *Objednávka*. Cena: 104,- Sk (plus poštovné).

To place a Standing Order for the current number *Studia Biblica Slovaca 2005* (and future issues) contact Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, with a note *Subscription*. Price: 3,00 € (plus postage).

Bankové konto: 10006-260335050, IBAN: SK93 4900 0100 0602 6033 5050, BIC: ISTRSKBA.

Studia Biblica Slovaca 2005

© 2006 by Katolícke biblické dielo, Svit

Katolícke biblické dielo, Jilemnického 32/A, 059 21 Svit (Slovakia), www.kbd.sk

Tlač: Obalotava, a.s., č. 995, 976 13 Slovenská Lupča

Printed in Slovakia

ISBN 80-89120-06-7

EAN 9788089120062

Obsah

Obsah	1
Contents	2
<i>Mons. Rudolf BALÁŽ</i>	
Slovo na cestu	3-4
<i>Blažej ŠTRBA</i>	
Ročenka <i>Studia Biblica Slovaca</i>	5-10
Články	
<i>Pavol FARKAŠ</i>	
Minulosť a prítomnosť biblických vied v slovenskom kontexte	11-16
<i>Peter DUBOVSKÝ SJ</i>	
Výklad Svätého písma: hermeneutický model založený na teórii štyroch kultúr ..	17-38
<i>Jozef JANČOVIČ</i>	
<i>Imago Dei</i> (Gn 1,27) – biblický koncept úplnosti a dokonalosti človeka	39-59
Poznámky	
<i>Blažej ŠTRBA</i>	
Čo urobil Peter, keď kohút druhýkrát zaspieval? Filologická poznámka k slovesu ἐπιβállω v Mk 14,72	60-72
<i>Milan SOVA – Peter DUBOVSKÝ SJ</i>	
Návrh transliterácie a prepisu hebrejských spoluhlások a samohlások do slovenčiny	73-76
Abstrakty a recenzie	
Bibel und Liturgie 77 (2004) (<i>František Trstenský</i>)	77-78
Biblische Zeitschrift 48 (2004) (<i>Blažej Štrba</i>)	78-82
Revue biblique 111 (2004) (<i>Jozef Jančovič</i>)	82-84
Juraj BÁNDY: <i>Teológia Starej zmluvy</i> (<i>Pavol Farkaš</i>)	84-85
Jozef HERIBAN: <i>Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie</i> (<i>Sergio Felici</i>)	86-88
Oznamy	
<i>Ján ĎURICA SJ</i>	
Botekov preklad Písma s komentármi Jeruzalemskej Biblie	89-93
<i>Anton TYROL</i>	
Časopis <i>Sväté písmo pre každého</i>	94-95
<i>Ján Peter ZÁŇ OFM</i>	
Vypracovanie odborného komentára Písma svätého v slovenskom jazyku	96-97
Životné jubileum prof. Jozefa Heribana	98
Použité bibliografické skratky	99-100

Contents

Obsah	1
Contents	2

<i>Mons. Rudolf BALÁŽ</i>	
Foreword	3-4
<i>Blažej ŠTRBA</i>	
Annual <i>Studia Biblica Slovaca</i>	5-10

Articles

<i>Pavol FARKAŠ</i>	
The past and the present of the biblical sciences in the Slovakian context	11-16
<i>Peter DUBOVSKÝ SJ</i>	
Explanation of the Sacred Scripture: a hermeneutical model based on the theory of the four cultures	17-38
<i>Jozef JANČOVIČ</i>	
<i>Imago Dei</i> (Gen 1,27) – biblical concept of completeness and perfection of human being	39-59

Notes

<i>Blažej ŠTRBA</i>	
What has Peter done, when the cock crowed a second time? A philological note on the verb ἐπιβάλλω in Mk 14,72	60-72
<i>Milan SOVA – Peter DUBOVSKÝ SJ</i>	
Proposal for the transcription and transliteration of the Hebrew consonants and vowels into Slovak	73-76

Abstracts and reviews

Bibel und Liturgie 77 (2004) (<i>František Trstenský</i>)	77-78
Biblische Zeitschrift 48 (2004) (<i>Blažej Štrba</i>)	78-82
Revue biblique 111 (2004) (<i>Jozef Jančovič</i>)	82-84
Juraj BÁNDY: <i>Teológia Starej zmluvy</i> (<i>Pavol Farkaš</i>)	84-85
Jozef HERIBAN: <i>Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie</i> (<i>Sergio Felici</i>)	86-88

Communications

<i>Ján ĎURICA SJ</i>	
Botek's translation of the Scripture with the commentaries of Jerusalem Bible ...	89-93
<i>Anton TYROL</i>	
Magazine <i>Sacred Scripture for everyone</i>	94-95
<i>Ján Peter ZÁŇ OFM</i>	
Project of the exegetical commentary on Sacred Scripture in Slovak	96-97
The jubilee of prof. Jozef Heriban	98
Abbreviations	99-100

Slovo na cestu

Mons. Rudolf BALÁŽ

Pred poldruha rokom som sa stretol s iniciatívou založiť odborný biblický časopis. Táto myšlienka mi imponovala už aj preto, lebo som si uvedomil, že za posledných 15 rokov aj v takej špecifickej oblasti, akou je biblistika v rámci teologických disciplín, rastie generácia odborníkov. Hoci sa v predchádzajúcom období na našom území biblistika nemohla dostatočne vyvíjať, mladá generácia biblistov správne vníma nevyhnutnosť odborného rastu v tejto oblasti. Spája ich spoločný cieľ: Služba Božiemu slovu v bádani Svätého písma a úsilie zmobilizovať biblický potenciál v našej malej krajine. Samotné rozhodnutie zastrešiť túto akademickú aktivitu *Katolíckym biblickým dielom* na Slovensku nasvedčuje, že nebude ohraničená len niektorým regiónom, ale má jasný objekt záujmu. Ďalším jednotiacim princípom je odborné skúmanie *Svätého písma* v čase devalvácie *slova a myšlienok*. Samotný príspevok doc. Pavla Farkaša poukazuje na to, že celý začínajúci projekt odborného periodika *Studia Biblica Slovaca* bude reflektovať aj na slovenskú biblickú tradíciu a napomáhať spoločnými silami jej rast.

Aj dejinne táto iniciatíva má príležitosť dobre si uvedomiť, odkiaľ vychádza a kam bude smerovať. Biblická generácia, a nie len ona, má skvelý príklad v osobe slovenského biblistu svetového mena prof. Jozefa Heribana, ktorého 80. narodeniny si pripomína. Stimulujúce pre ňu je učenie vieroučnej konštitúcie o Božom zjavení Dei Verbum II. vatikánskeho koncilu, ktorej 40. výročie vyhlásenia si v týchto dňoch pripomíname. Pri tejto príležitosti Svätý Otec Benedikt XVI. na audiencii 16. septembra 2005 zdôraznil, že „Cirkev žije nie zo seba, ale z Božieho slova“.

Veľmi si želim, aby prvý ročník periodika *Studia Biblica Slovaca* začal podľa naliehavého učenia Cirkvi, obrazne povedané, vstup našej rastúcej biblickej generácie do Zaslúbenej zeme Svätého písma, do Zeme Božieho slova.

Projekty stoja na ľud'och, odborné biblické periodikum bude stáť na biblistoch. Božie požehnanie, o ktorom nás Sväté písmo veľa učí, nech stvární ich mysle v bádaní Božieho slova, aby tvorili toto periodikum a napomáhali jeho vzrast svojou dôslednou a vernou službou Slovu, a teda aj Cirkvi, ktorá je z neho živá.

Aby Slovo Pánovo, ktoré trvá naveky, v započatej službe mohlo rásť v kvalite a približovalo sa aj k náročným čitateľom, vyprosujem autorom dary Ducha!

Mons. Rudolf Baláž
diecézny banskobystrický biskup

20. novembra 2005

Ročenka *Studia Biblica Slovaca*

Blažej ŠTRBA

Keď Antonius von Henle, passauský biskup, písal v roku 1903 úvod do začínajúceho biblického časopisu *Biblische Zeitschrift*, sám si uvedomil, že ostatnú biblickú rozpravu napísal pred desiatimi rokmi a odvtedy sa veľa udialo v oblasti exegézy¹. Zároveň podčiarkol nevyhnutnosť prepojenia exegetu s Cirkvou a zdôraznil, že exegeta nemôže byť iba čisto tradičná, v opačnom prípade nie je možné hovoriť o vedeckej exegéze. V exegéze nestačí len vysvetliť samotný zmysel slov a ich myšlienkový obsah. Exegeta so svojim vedeckým prístupom musí prenikať historicky aj teologicky až k jadrú vecí. Jeho filologická pripravenosť je prvou nevyhnutnosťou v tejto disciplíne².

Úzka nadväznosť na cirkevných otcov, no nie úzkoprsé lipnutie, je obohacujúcim prvkom pre katolícku exegézu. Táto vedecká disciplína nepatrí pod bezvýhradnú autoritu otcov, ako to aj oni pripomínajú, uvádza na príklade sv. Augustína biskup von Henle. Podľa slov passauského biskupa v tejto prvej a najdôležitejšej teologickej vede, v biblickej exegéze, nastalo čínorodé obdobie aj preto, že táto disciplína bola v svedomitých a osvedčených rukách. Jeho želaním bolo, aby jej bol venovaný záujem a pozornosť aj zo strany teologicky vzdelaného publika³.

Iste to nebolo len jeho pranie, ale aj istý konsenzus, ktorý v Cirkvi žil a dozrieval vzhľadom na centrálné miesto Svätého písma nielen v jej živote, ale aj v teológii⁴. Stačí si pripomenúť známe vyjadrenie pápeža Leva XIII., ktorý hovorí o Svätom písme ako o „duši celej teológie“ (*Providentissimus Deus*, 18. nov. 1893), alebo encykliku pápeža Pia XII. *Divino afflante Spiritu* (30. sep. 1943), ktorá zdôrazňuje dôležitosť textovej kritiky a predovšetkým literárneho

¹ VON HENLE, Einführung, 1, doslova píše: „Wie vieles ist auf dem Gebiete der Exegese inzwischen geschehen!“

² VON HENLE, Einführung, 3.

³ VON HENLE, Einführung, 4-5.

⁴ Porov. tiež EIJO GARAY, Precentación (1929), 3-7.

zmyslu textu, a či vieroučnú konštitúciu Druhého vatikánskeho koncilu *Dei Verbum*⁵ z 18. novembra 1965.

Otázka, ktorú si položil aj argentínsky biblický časopis *Revista Bíblica* na svojich prvých stránkach v roku 1939, či je potrebné vydávať odborný biblický časopis⁶, by sa v našom prípade stala, zvlášť po posledných dvoch spomenutých dokumentoch Cirkvi, prinajmenšom „neaktuálna“. Austrálsky biblický časopis je príkladom toho, ako môže aj vznikajúce periodikum reagovať na aktuálnu problematiku. Už na svojich prvých stránkach v roku 1951 sa venoval vtedy úplne novej problematike Qumránskych zvitkov⁷, ale aj dávno známej problematike konceptu inšpirácie⁸. Je teda pochopiteľné, že v pokoncilovom rozkvele biblických vied si napr. brazílsky biblický časopis *Revista Bíblica Brasileira* vo svojom prvom čísle v roku 1984 kladie už inú otázku: „Ako čítať Bibliu?“⁹. Ako to aj prvý článok Hymnus na stvorenie dosvedčuje, spomínanému časopisu nejde len o duchovné čítanie Svätého písma, ale aj o odborné bádanie sveta, myslenia a posolstva Biblie¹⁰.

Týchto pár príkladov len čiastočne ilustruje situáciu na poli časopisov v biblistike. Skutočnosť vzniku mnohých periodík v oblasti biblistiky a príbuzných vied v druhej polovici 20. storočia je jasným znakom toho, že *čítaním* a *štúdiom* Biblie sa zjavne prehlbuje záujem o Sväté písmo a zdôrazňuje jeho dôležitosť pre život a teológiu Cirkvi.

Či azda obdobné obavy, ako mal Antonius von Henle, nedoliehajú aj na nás pri vzniku *Studia Biblica Slovaca*? Môže sa toto periodikum zaradiť do podobnej, vedecko-vydavateľskej činnosti hore spomenutých a mnohých iných oveľa prominentnejších biblických časopisov? Ak áno, tak v žiadnom prípade si nenamýšľa začať s príspevkami vysokej kvality alebo nadmernej výnimočnosti. Podobnými slovami bol uvedený v päťdesiatych rokoch minulého storočia aj taliansky biblický časopis *Rivista biblica*¹¹. A. Vaccari povzbudzoval, aby príspevky neboli charakterizované priemernosťou a všednosťou, ale zároveň aby sa ich autori nebáli predstaviť publiku aj

⁵ Pre text, úvod a komentár, vid' TYROL, *Dei Verbum*.

⁶ Los directores, *Revista Bíblica?*, 1-3.

⁷ GOLDMAN, Isaiah MSS, 1-22.

⁸ MORRIS, The Concept, 112-133.

⁹ Redação, Como ler, 56-65.

¹⁰ DE TILLESSE, Hino da criação, 7-39.

¹¹ VACCARI, La Rivista, 3.

skromné výsledky, ktoré hneď nebudú mať veľký prísľub. Nie je dobrý ten jazdec, ktorý nikdy nespadol z koňa. Toto obrazné vyjadrenie A. Vaccariho potvrdzujú aj samotné dejiny niektorých národných biblických časopisov, ako sú napr. už spomínané *Biblische Zeitschrift* alebo *Estudios Bíblicos* či *Revista Bíblica*. S nemalými ťažkosťami sa museli borit' ich vydavatelia, ako tomu nasvedčujú aj nové série týchto periodík¹².

Skutočnosť, že *Katolícke biblické dielo* na Slovensku zastrešuje tento malý projekt vznikajúceho periodika *Studia Biblica Slovaca* je nielen stimulom pre tých, čo sú doň bezprostredne zapojení, ale má zvýrazniť, ako to pripomína v svojom príhovore Mons. Rudolf Baláž, istú nadregionálnosť v rámci Slovenska. Dôvodom na takéto konštatovanie je *spoločný objekt* bádania — Sväté písmo Starého a Nového zákona — a vzájomná podpora tých, ktorí v službe Slova na akademickej úrovni chcú ponúknuť zodpovednú a odbornú službu Cirkvi a veriacemu ľudu na Slovensku. Z tohto podstatného dôvodu pramení aj pozvanie pre mnohých ďalších činných odborníkov v biblistike na Slovensku na spoluprácu so *Studia Biblica Slovaca*.

Periodikum je adresované akademickej obci predovšetkým teologických fakúlt, tak prednášajúcim, ako aj absolventom a poslucháčom, ďalej záujemcom o biblické vedy a v neposlednom rade aj tým, ktorí chcú spoznávať Písmo a majú odvahu načrieť aj náročnejším spôsobom do nevyčerateľnej studnice Slova.

Studia Biblica Slovaca je určené pre *slovenské* akademické publikum, obdobne ako hore uvedené časopisy majú svojich adresátov predovšetkým v odborných kruhoch ich vlastných jazykov. Jeho periodicita raz za rok nateraz naznačuje, že v počiatkoch chceme začať skromne čo do kvantity a intenzity. Týmto spôsobom by sme chceli napomôcť k jeho postupnému skvalitňovaniu.

Aj keď len s úctou môžeme uznať prominentnú históriu *Archivu orientálneho* (Praha, 1929-1942, 1946-) alebo s obdivom sledovať vysokú úroveň mladého poľského periodika *The Polish Journal of Biblical Research* (Kraków, 2000-), nemusíme sa obávať, že by sme na Slovensku nemohli publikovať problémy z horizontov, ktoré nám odkrýva moderné biblické bádanie alebo aj „pozorné“ čítanie Svätého písma (porov. napr. „Reader-

¹² Stačí si pozrieť úvody k novým sériám týchto istých časopisov. Porov. FREUNDORFER, Zum Geleit, 1-3; EIJÓ GARAY, Presentación (1941), 5-9.

Respons Criticism¹³). Ako aj príspevok doc. P. Farkaša ukazuje, na Slovensku existuje určitý biblický potenciál, ktorý je tvorivý tak pedagogicky a pastoračne, ako aj publicisticky. Aj samotné tri biblické projekty, krátko predstavené v časti *Oznamy* tohto čísla — „Botekov preklad Písma s komentármi Jeruzalemskej Biblie“ (J. Ďurica SJ), „Časopis *Sväté písmo pre každého*“ (A. Tyrol) a „Vypracovanie odborného komentára Písma svätého v slovenskom jazyku“ (J.P. Záh OFM) —, ktoré presahujú možnosti jednotlivca, potvrdzujú, že biblisti na našom území sa snažia erudovane odpovedať na požiadavky čitateľov Svätého písma a reagovať na výzvy pokroku v biblistike. Práve pre docentov a prednášateľov Písma, odborníkov v biblických a príbuzných vedách, či pre doktorandov, ktorí chcú predstaviť časti svojho výskumu, chce ročenka *Studia Biblica Slovaca* ponúknuť platformu na špecifickejšie pojednávanie o určitých biblických otázkach, na ktoré vždy nie je priestor či v akademických skriptách, v monografiách alebo v komentároch, a ktoré jednako potrebujú byť adresované. Treba pripomenúť hoci už známu skutočnosť, že periodikum by malo napomáhať akademickému dialógu¹⁴, v tomto prípade zvlášť biblickému, a tak napredovať nielen v skúmaní, ale aj v odhaľovaní Božieho slova v Svätom písme.

Aby bol akademický dialóg plodný, každá vedná disciplína si musí uvedomiť, kde sa práve dejinne nachádza a ako sa vyvíja na tom-ktorom území. V prvom článku tohto čísla *Minulosť a prítomnosť biblických vied v slovenskom kontexte* Pavol Farkaš stručne informuje práve o stave tejto disciplíny na Slovensku. Z načrtnutej situácie minulosti a prítomnosti biblistiky možno vyčítať aj prísľub do budúcnosti pre túto teologickú disciplínu na našom území.

Aby sa teda Božie slovo mohlo odhaľovať v Svätom písme, je nevyhnutné dobre pochopiť najprv Písmo. Článok Petra Dubovského *Výklad Svätého písma: hermeneutický model založený na teórii štyroch kultúr* poukazuje práve na to, že existujú rôzne výkladové prístupy k Svätému písma. Autor predstavuje už vypracovaný nový hermeneutický model interpretácie Písma Johnom O'Malleyom. Tento model, aplikovaný na Gn 1, naznačuje možnosti a vhodnosť dialógu medzi jednotlivými prístupmi.

¹³ MCKNIGHT, Reader-Response, 197-219; CARROLL, Reader, 3-34;

¹⁴ Porov. CSONTOS, Slovo, 6.

V článku *Imago Dei* (Gn 1,27) – biblický koncept úplnosti a dokonalosti človeka je predstavený práve jeden z prístupov, a to nielen výkladu, ale predovšetkým chápania textu Svätého písma. Jeho autor Jozef Jančovič sa tiež dotýka prvých riadkov Biblie a literárnou synchronnou analýzou skúma podrobnejšie Gn 1,27.

Prvý príspevok v časti *Poznámky* sa zaoberá nevyriešeným textovým problémom v Mk 14,72. Jeho autor Blažej Štrba zdôrazňuje rozlíšený prístup k textu, aby sa za pomoci viacerých textových a literárnych argumentov mohlo predložiť isté opodstatnené riešenie. Druhá poznámka, na ktorej pracovali Milan Sova a Peter Dubovský, chce ujednotiť transliteráciu a prepis hebrejských spoluhlások a samohlások do slovenčiny.

Aj keď na Slovensku nemáme veľký knižný biblický potenciál modernej tvorby, budeme sa snažiť v časti Abstrakty a recenzie spracovávať ten, ktorý je u nás prístupný vo forme zahraničných časopisov. Chceme tým sprehľadniť biblickú bibliografiu u nás a napomôcť informovanosti nášho čitateľa o novej biblickej vydavateľskej činnosti vo svete. Patričná pozornosť bude venovaná aj recenziám.

V konečnom dôsledku bezprostredným cieľom ročenky *Studia Biblica Slovaca* je odborná informovanosť o Svätom písme Starého a Nového zákona. Avšak v prípade informovanosti o Písme sa odкрýva ďalšia úroveň, druhotný cieľ pre čitateľa Písma: čím viac preniká do Božieho slova cez Sväté písmo, tým viac sám odkrýva za *normatívnosťou* Písma *formovanie sa* Slovom. Inými slovami, periodikum môže napomôcť formovaniu človeka Slovom prostredníctvom Svätého písma. Aj tento projekt je teda len v službách Božieho slova a teológie s ťažiskom na skúmanie Písma.

Čitateľovi ho odovzdávame s úctou a priáním posilniť ho v čítaní Svätého písma, veď je „blahoslavený, kto číta“ (Zjv 1,3).

Bibliografia

- CARROLL, Robert Peter: The Reader and the Text. In: MAYES, Andrew D.H. (ed.): *Text in Context*. Essays by Members of the Society for Old Testament Study, Oxford : Univesity Press, 2000, 3-34.
- CSONTOS SJ, Ladislav: Slovo na cestu, *Teologický časopis* 1/1 (2003) 5-6.
- DE TILLESSE, Caetano: Hino da criação, *RBBras* 1 (1984) 7-39.
- GOLDMAN, M.D.: The Isaiah MSS, *ABR* 1 (1951) 1-22.
- EIJO GARAY, Leopoldo: Precentación, *EstB* 1 (1929) 3-7.
- EIJO GARAY, Leopoldo: Precentación, *EstB* 1 (1941) 5-9.
- FREUNDORFER, Joseph: Zum Geleit, *BZ* 1 (1957) 1-3.
- Los directores, ¿Por qué una Revista Bíblica?, *RevBib* 1 (1939) 1-3.
- MCKNIGHT, Edgar V.: Reader-Response Criticism. In: Stephen Haynes – Steven McKenzie (eds.): *To Each Its Own Meaning*. An Introduction to Biblical Criticisms and Their Application, Louisville, KT : Westminster/John Knox Press, 1993, 197-219.
- MORRIS, H.D.: The Concept of Inspiration in the Roman Catholic Church in Modern Times, *ABR* 1 (1951) 112-133.
- Redação: Como ler a Bíblia?, *RBBras* 1 (1984) 56-65.
- VACCARI, Alberto: La Rivista Biblica Italiana, *RivB* 1 (1953) 1-4.
- VON HENLE, Antonius: Zur Einführung, *BZ* 1 (1903) 1-5.
- TYROL, Anton (zost.): *Dei Verbum*. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu (Humanitné štúdie 3), Ružomberok : Katolícka univerzita, 2003. 122 s. ISBN 80-89039-22-7.

Blažej Štrba
Hagia Maria Sion
Mt Zion, P.O.Box 22, 91 000 Jerusalem – IL
blazejstrba@xaver.sk

ČLÁNKY

Minulosť a prítomnosť biblických vied v slovenskom kontexte

Pavol FARKAŠ

Všeobecné oživenie záujmu o Bibliu a biblické vedy na začiatku 20. storočia nezostalo bez odozvy ani na Slovensku. Práca biblistov sa navonok prejavovala a prejavuje predovšetkým publikačnou činnosťou (v tomto príspevku nebudem uvádzať veľké množstvo skript a učebného materiálu v slovenskom jazyku; obmedzím sa len na najznámejšie práce a monografie, ktoré boli publikované) a organizovaním sympózií či konferencií.

Z historického hľadiska obsahuje cenné informácie kniha Štefana Zlatoša *Písmo sväté u Bernolákovcov. Juraj Palkovič a jeho slovenský preklad Biblie* (SSV, Trnava 1939). Rudolf Košťal je autorom monografie *Biblia u nás. História a dokumenty vydávania a prekladania Biblie u nás* (Tranoscius, Liptovský Mikuláš 1989).

Jozef Búda (1898-1994) patril v 20. storočí k najvýznamnejším katolíckym biblistom a pedagógom na Slovensku. Informácie o jeho živote, pôsobení a publikačnej činnosti obsahuje zborník *Život a dielo Jozefa Búdu. Zborník z vedeckého seminára pri príležitosti nedožitých stých narodenín prof. ThDr. Jozefa Búdu* (ed. G. Brendza, V. Nepšinský, J. Ďurica, P. Volek, Baďín 1998). Jozef Búda publikoval vedecké články aj v časopise *Biblica*, z jeho monografií treba spomenúť hlavne komentár ku knihe proroka Izaiáša *Evanjelium Starého zákona I.-II.* (Trnava 1942-1943). Slovenský biblista Mikuláš Stanislav (1908-1975) je autorom práce typu komentára *Žaltár. Preklad z pôvodiny s obširnejším výkladom* (Trnava 1948). Životopis a publikačnú činnosť pedagógov na CMBF v Bratislave Michala Krovinu (1914-1991), Štefana Janegu (1912) a Alojza Martinca (1917-1996) podáva zborník štúdií *Facultas Theologica ss. Cyrilli et Methodii Bratislavae 1936-*

1986 (Zborník štúdií, SSV, Trnava 1986). Všetci významnou mierou prispeli k šíreniu vedeckých poznatkov v oblasti biblických vied hlavne prostredníctvom tvorby učebných pomôcok a skrípt. Chronologicky približne do tohto obdobia treba zaradiť menej známu monografiu od významného slovenského odborníka na obdobie staroveku Miloslava Okála *Filozof Seneca a Pavol apoštol*. Spisy Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave 32 (Bratislava 1943).

Zvláštnu pozornosť si zasluhuje činnosť slovenských biblistov a pedagógov v zahraničí, predovšetkým v čase neslobody. Viliam Pavlovský (1911-1984) prednášal od roku 1954 na Pápežskom biblickom inštitúte dejiny Starého zákona a východné jazyky aramejčinu, sýrčinu a arabčinu. Štefan Porúbčan (1919-1969) prednášal na Gregoriánskej univerzite a prispieval do významných biblických časopisov, ako sú *Catholic Biblical Quarterly*, *Vetus Testamentum* a *Novum Testamentum*. Porúbčan je autorom obsiahlej monografie *Sin in the Old Testament. A Soteriological Study* (Aloisiana 3, Roma 1963, 650 s.) a monografie *Il Patto nuovo in Is. 40-66* (Analecta Biblica 8, Roma 1958).

Dnes už emeritný profesor Pápežskej saleziánskej univerzity Jozef Heriban je na Slovensku známy predovšetkým publikovaním svojho *Príručného lexikónu biblických vied* (SÚSCM, Rím 1992; taliansky preklad *Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie*, LAS, Rím 2005). Odbornej verejnosti sa stal známym publikovaním svojej dizertačnej práce *Retto ΦΡΟΝΕΙΝ e ΚΕΝΩΣΙΣ. Studio esegetico su Fil 2,1-5.6-11* (LAS, Roma 1983). Slovenský preklad mnohých Heribanových príspevkov obsahuje kniha *Apoštol Pavol v službe Evanjelia* (Don Bosco, Bratislava 1995). Na počesť Jozefa Heribana vyšiel zborník štúdií *Dummodo Christus annuntietur. Studi in onore del prof. Jozef Heriban* (ed. A. Strus – R. Blatnický, LAS, Rím 1998). V tomto zborníku možno nájsť aj kompletnú Heribanovu bibliografiu. Z nej treba spomenúť aspoň dva tituly: *Bibliografická príručka pre štúdium Svätého písma* (SÚSCM, Rím 1986) a *Úvody do Starého i Nového zákona s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou* (SSV Trnava – SÚSCM Rím, 1997).

Netradičným a ojedinelým zjavom bola snaha Antona Boteka (1911-1992) o preklad biblických textov, z ktorých niektoré vyšli aj tlačou, ako napr. *Pentateuch. Päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie* (Dobrá kniha, Trnava 2004). Štúdiom prekladu Antona Boteka a jeho publikovaním sa zaoberá slovenský biblista a pedagóg Ján Ďurica, ktorý tento preklad predstavil

vo svojom príspevku *K Botekovmu prekladu Písma (Studia Aloisiana. Ročenka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity 2003, s. 107-115)*. Ján Ďurica sa už dlhé roky venuje aj poznámkam Jeruzalemskej Biblie a ich príprave do tlače. Michael Kolarčík patrí k známym slovenským biblistom a pedagógom a je autorom monografie zaradenej do významnej edície *The Ambiguity of Death in the Book of Wisdom 1–6. A Study of Literary Structure and Interpretation (Analecta Biblica 127, Roma 1991)*.

Autorom teologicko-spirituálnych komentárov k Lukášovmu a Jánovmu evanjeliu je Ján Chryzostom kard. Korec v publikáciách *Nad Lukášovým evanjeliom* (Dobrá kniha 1994) a *Nad Evanjeliom podľa Jána* (Dobrá kniha 1994).

Slovenský komentár k Prvému listu Korint'anom je dielom málo známeho evanjelického autora Štefana Kátlovského *Prvý list apoštola Pavla Korint'ským. Komentár* (Liptovský Mikuláš 1947). K významným biblistom – pedagógom Evanjelickej cirkvi a.v. patrili Karol Gábriš, ktorého životopis a kompletnú publikačnú činnosť nájdeme v zborníku *Teologický zborník k 75. narodeninám prof. ThDr. Karola Gábriša* (SBS, Banská Bystrica 1995). Z jeho monografií treba spomenúť aspoň tieto: *Manželstvo v listoch apoštola Pavla. Príspevok ku Pavlovej sociálnej etike*, (Tranoscius, Liptovský Mikuláš 1946) a komentáre *List apoštola Pavla Galatským* (Tranoscius, Liptovský Mikuláš 1950); *Prvý list Petrov* (SEBF, Bratislava 1976); a interpretácie textov: *Ježišove reči na vrchu* (SEBF, Bratislava 1996²) a *Ježišove podobenstvá I.-II.* (SEBF, Bratislava 1990-1991).

V súčasnosti na Evanjelickej bohosloveckej fakulte UK pôsobia Juraj Bándy a Ján Grešo. Starozákonník Juraj Bándy je známy hlavne ako autor exegetickej literatúry *Dekalóg* (Rozbor Desatora, Bratislava 1999); *Úvod do exegézy Starej zmluvy* (UK v Bratislave, 2002); *Exegéza knihy proroka Jonáša* (UK v Bratislave 2004). V roku 2003 vydal dve diela: *Úvod do Starej zmluvy* (UK v Bratislave) a *Teológia Starej zmluvy* (UK v Bratislave). Novozákonník Ján Grešo (1933) je autorom monografie *Otče náš, ktorý si v nebesiach: Modlitba Pánova* (Tympanon, Bratislava 1996) a mnohých štúdií v zborníkoch a vedeckých časopisoch. Jeho životopis a bibliografia sa nachádza v zborníku *Apokaradokia. Zborník pri príležitosti sedemdesiatky doc. ThDr. Jána Greša* (UK EBF, Bratislava 2003).

Vo významnej vedeckej edícii publikoval výsledky svojho bádania kalvínsky autor Imrich Peres: *Griechische Grabinschriften und neutestamentliche Eschatologie* (Wissenschaftliche Untersuchungen zum

Neuen Testament 157; Mohr Siebeck, Tübingen 2003). Peres vydal aj svoju zaujímavú habilitačnú prácu *Aspekty výchovy a vzdelávania v antike a v spisoch Nového zákona* (Academia Christiana, Bratislava 2001).

V kontexte kresťanskej biblickej tvorby na Slovensku treba uviesť činnosť pravoslávneho autora Štefana Pružinského a jeho komentár *Skutky svätých apoštolov* (Pravoslávne biblické komentáre 5, Prešov 1996), ako aj publikačnú činnosť Alexandra Capa, z nej uvedieme aspoň zaujímavý učebný materiál *Výklad na knihu Genezis I.-III. kapitola* (Prešov 1995). Z tvorby ďalších autorov možno ešte spomenúť monografiu *Abrahám*, pochádzajúcu od známeho Jozefa O. Markuša (Cirkev bratská, Bratislava 1989).

Medzi biblickými štúdiami a prácami treba uviesť aj publikácie z oblasti biblickej archeológie. Medzi nimi na prvom mieste je Ján Majerník – Leopoldína Scheidová: *Spoznávajme Svätú zem pohľadom archeológov a biblistov* (RKFÚ v Zákamennom, Bratislava 2002, 776 strán). Ďalej možno uviesť práce slovenských pedagógov: Jozef Tiňo, *Biblická archeológia* (TF TU, Bratislava 2003); Jozef Jančovič, *Biblická archeológia* (KSCM, Bratislava 2001); Štefan Mordel, *Svet vyvoleného národa. Pojednanie o živote a viere židovského národa z hľadiska biblickej archeológie* (UK RKCMBF, Spišské Podhradie 2001); Pavol Grach, *Biblická archeológia* (UK Inštitút T. Akvinského, Žilina 2000).

V šírení biblickej kultúry má veľké zásluhy vydavateľská činnosť *Katolíckeho biblického diela* na Slovensku so sídlom vo Svite. Jeho prvý riaditeľ Mons. Ján Maga je spolu so seminaristami autorom diela *Synopsa evanjeliových textov* (Kňazský seminár J. Vojtaššáka, Spišské Podhradie 1993). O práci KBD sa možno dočítať v knihe *Desať rokov biblického diela na Slovensku* (Sr. Zbigniewa Jadwiga Kępka, KBD, Svit 2004). Súčasný riaditeľ Anton Tyrol je okrem mnohých biblických a exegetických publikácií, ako i mnohých učebných materiálov autorom významnej monografie *Prorok Jonáš* (KBD, Svit 2001). Šírenie biblickej kultúry napomáhajú aj ďalšie jeho práce: *Poznámky k štúdiu biblickej exegézy* (KBD, Svit 1999); *Evanjelista Matúš a jeho svet* (KU v Ružomberku, 2000); *Teológia „cesty“: Vybrané texty z Lukášovho evanjelia a ich rozbor v biblických krúžkoch* (Spišské Podhradie 1999). K poznaniu Svätého písma na Slovensku významnou mierou prispieva aj *Slovenská biblická spoločnosť* a to šírením biblického textu, biblických konkordancií, slovníkov, lexikónov a iného materiálu.

Slovenský pedagóg Jozef Leščinský publikoval monografiu z oblasti biblickej antropológie *Dynamická antropológia Biblie* (Verbum, Košice 2004).

Stanislav Vojtko vydal monografiu *Reinkarnácia alebo zmŕtvychvstanie?* (Bratislava 2002), v ktorej sa venuje aktuálnemu problému reinkarnácie vo svetle biblických textov. Pavol Farkaš publikoval monografiu (upravenú dizertačnú prácu) venovanú perikope Zjv 12: *La „Donna“ di Apocalisse 12. Storia, bilancio, nuove prospettive*. Tesi Gregoriana, Serie Teologia 25 (PUG, Roma 1997). Z dielne toho istého autora vyšla aj brožúra *Symbolika čísel a farieb v Zjavení apoštola Jána* (RKCMBF UK, Bratislava 2003). Stanislav Varga je autorom monografie (dizertačnej práce) *Vzťah kresťana k štátu u sv. Pavla ako model života Cirkvi vo svete*, *Studia biblica neosoliensia* 5 (Banská Bystrica – Badín 2000).

K novej generácii biblistov možno zaradiť Miroslava Varša, ktorý vydal dve významné biblické monografie: *Zjedz, čo máš po ruke. Úvod do biblickej exegézy* (Zrno, Nitra 1998); *Počúvaj, Izrael... Cesta Izraela s Bohom* (Zrno, Nitra 1998). Slovenský pedagóg Jaroslav Rindoš vydal *Exegetický kľúč k Pentateuchu* (Bratislava 2000). Miroslav Kocúr publikoval svoju dizertačnú prácu pod názvom *National and religious identity. A study in Galatians 3,23-29 and Romans 10,12-21*. ÖBS 24 (Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – New York – Bern – Bruxelles – Oxford – Wien 2003). Významnou monografiou venovanou vybranej časti Mt 5,13-16 v kontexte reči na vrchu je práca v nemeckom jazyku, ktorej autorom je slovenský pedagóg Peter Šoltés, *„Ihr seid das Salz des Landes, das Licht der Welt“*. *Eine exegetische Untersuchung zu Mt 5,13-16 im Kontext*. Europäische Hochschulschriften: Reihe 23. Bd. 782, Frankfurt am Main (Peter Lang, 2004). K prácam svetovej úrovne patrí článok biblistu Blažejša Štrbu *ישׁוּעָה of the Canticle*, in: *Biblica* 85 (2004) 475-502. Týmto článkom sa zároveň nadväzuje na starú a prerušenú tradíciu publikovať v renomovanom vedeckom časopise. K významným prácam mladých slovenských pedagógov patrí aj publikovanie prekladu Tomášovho evanjelia od Jozefa Šošku *Evanjelium Tomášovo. Paralelný koptsko-slovenský text s doplnkom prekladov gréckych fragmentov z Oxyrhynchu a s úvodom* (UK v Bratislave, Nitra 2004). Peter Dubovský obhájil v roku 2005 svoju dizertačnú prácu s názvom *A Study of Neoassyrian Intelligence Services and Its Implications for 2 Kgs 18 – 19* (HDS, Cambridge). Róbert Lapko zas publikoval svoju prácu *Tóbiho chválospev. Exegetické a teologické štúdium Tob 13,1 – 14,1* (Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2005), ktorú obhájil na Olomouckej univerzite.

Miestom výmeny názorov biblistov boli aj konferencie na biblické témy, ktorých výsledky a príspevky boli publikované v nasledujúcich

zborníkoch: *Dokument PBK Interpretácia Biblie v Cirkvi*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej na Katecheticko-pedagogickej fakulte sv. Ondreja Žilinskej univerzity v dňoch 23. – 25. októbra 1997 (Práce a štúdie Žilinskej univerzity, séria humanitná 1, Ružomberok 1998, zost. A. Tyrol); *Apokalypsa – Zjavenie sv. Jána*. Zborník príspevkov z 2. medzinárodnej biblickej konferencie konanej v dňoch 5. – 7. novembra 1998 na KPF sv. Ondreja Žilinskej univerzity v Ružomberku (Práce a štúdie Žilinskej univerzity, séria humanitná 2, Ružomberok 1999, zost. A. Tyrol); *Rok milosti Pána*. Zborník príspevkov z 3. medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 2. – 4. novembra 1999 v Ružomberku (Práce a štúdie Žilinskej univerzity, séria humanitná 3, Ružomberok 2000, zost. A. Tyrol; nemecká mutácia: *Ein Gnadenjahr des Herrn*); *Dei Verbum*. Komentár k dogmatickej konštitúcii Druhého vatikánskeho koncilu (4. medzinárodná biblická konferencia, KU, ed. Humanitné štúdie 3, Ružomberok 2003); *Dobrý človek v Starom zákone*. Zborník referátov medzinárodnej konferencie (ed. P. Kondrla – J. Michalov; KK UKF Nitra 2004). Zborník z konferencie *Dobrý človek v Novom zákone* je pripravený do tlače.

Zhrnutie

Pre lepšie pochopenie stavu biblických vied na Slovensku v súčasnosti je nevyhnutným pohľad do ich minulosti. Stručným historickým prehľadom bibliistiky je naznačené, že aj na Slovensku záujem o túto teologickú disciplínu sústavne rastie.

Summary

For a better understanding of the status of the biblical sciences in Slovakia today it is necessary to take a look back into the past. This concise historical survey on bibliistics indicates a constantly growing interest in this theological discipline in Slovakia.

Pavol Farkaš
 Petöfihó 21
 940 01 Nové Zámky
 farkas@ksnr.sk

Výklad Svätého písma: hermeneutický model založený na teórii štyroch kultúr

Peter DUBOVSKÝ SJ

Od čias, keď prví autori Písma napísali prvé riadky, po dnešného čitateľa, ktorý drží v rukách slovenský preklad Písma, uplynulo nielen niekoľko tisícročí, ale sa vystriedali mnohé politické zriadenia a kultúrne smery. Svet, v ktorom vznikalo Písmo, je pre mnohých moderných čitateľov ťažko pochopiteľný a niekedy až morálne neprípustný¹.

Z tohto dôvodu je dôležité predovšetkým správne pochopiť prostredie, v ktorom Písmo vzniklo, jeho náboženský svet, jeho hodnotový systém a jeho spoločensko-politické usporiadanie. Situáciu s vysvetľovaním Písma však ešte viac komplikuje skutočnosť, že Písmo nevzniklo v jednom okamihu, ale je produktom viacerých generácií, ktoré — rovnako ako prví autori — boli inšpirované Duchom Svätým a upravili alebo pridali niektoré časti Svätého písma. Tak okrem pochopenia prostredia, v ktorom Písmo vzniklo, je nevyhnutné poznať aj prostredie, v ktorom sa Písmo redigovalo a odovzdávalo z generácie na generáciu. Napokon, ak Písmo nemá zostať len hodnotným svedkom o živote minulých generácií, ale má sa stať živým Slovom aj pre našu generáciu, musia vysvetľovatelia Písma brať do úvahy aj súčasný svet, jeho otázky a problémy, t.j. svet, ktorému chceme ohlasovať Božie slovo. Tieto okruhy otázok patria do vedeckej disciplíny, ktorá sa nazýva hermeneutika. D. E. Klemm definuje hermeneutiku ako „teoretický a metodologický proces porozumenia významov obsiahnutých v písaných alebo hovorených znakoch“².

¹ Ako príklad môžeme uviesť úryvky z neoasýrskych análov. Asýrski králi sa chválili, koľko ľudí stiahli z kože, koľko miest zrovnali so zemou a koľko civilov odvliekli do zajatia. Ťažko si vieme predstaviť, ako súčasní politici stavajú svoju politickú kampaň na ukrutnostiach spáchaných na civilnom obyvateľstve.

² KLEMM, Hermeneutics, 497.

Cieľom nasledujúceho textu je predstaviť nový hermeneutický model prof. John O'Malleyho³, ktorý sa nachádza v jeho syntetickom diele *Štyri kultúry Západu*⁴. Táto celoživotná syntéza prof. O'Malleyho sa zrodila pri štúdiu homílií pápežov zo 16. a 17. stor. po Kr., ktoré boli silne poznačené polemikou medzi Lutherom a Erazmom. O'Malley si všimol, že v tejto polemike sa stretli nielen dva rozdielne svety dogiem a náboženských právd, ale aj dva rozdielne prístupy k životu, ktoré O'Malley nazýva kultúrami⁵.

O'Malley skúmal túto hypotézu niekoľko desaťročí a prišiel k záveru, že v dejinách kresťanstva sa stretajú štyri takéto kultúry: prorocká, akademická, humanistická a umelecká. Na zdôraznenie rivality medzi nimi používa O'Malley dobre známy protiklad: Atény verus Jeruzalem. O'Malley vkladá prorockú kultúru do Jeruzalema a jej predstaviteľmi sú starozákonní proroci. Atény sú podľa O'Malleyho kolískou ostatných troch kultúr. Filozofi a vedci ako Aristoteles a Platón sú reprezentantmi akademickej kultúry, básnici a rečníci ako Homér, Cicero a Vergílius reprezentujú humanistickú kultúru a umelci ako Feidas, Polykleitos a Praxiteles zastupujú umeleckú kultúru.

O'Malley si je vedomý limitov svojho modelu, a preto pripodobňuje tieto kultúry ku Gofskému prúdu. Takéto prúdy sú zodpovedné za pohyby vôd v oceáne, ale nie sú samotným oceánom⁶.

Aplikácia tohto modelu na štúdium Písma ponúka čitateľovi kľúč k porozumeniu, prečo sú dejiny biblickej interpretácie poznačené toľkými nedorozumeniami, ktoré často vyústili do rozdelení a vojen. Ďalším prínosom je, že tento model môže slúžiť ako kompas. Študujúci Písmo dnes stoja pred neprehľadným labyrintom metodológií, ktorých zvládnutie si vyžaduje celý ľudský život. Snahy moderných exegetov ponúknuť metódu, ktorá by bola

³ John O'Malley je emeritným profesorom na Weston Jesuit School of Theology, Cambridge, USA. Po ukončení svojej formácie študoval na Harvardskej univerzite dejiny. Za svoju akademickú činnosť bol odmenený trinástimi čestnými doktorátmi a viacerými medzinárodnými vyznamenaniami. Jeho činnosť sa neobmedzila len na akademickú dráhu, ale počas niekoľkých desaťročí bol aktívne činný vo formácii seminaristov.

⁴ O'MALLEY, *Four cultures*.

⁵ Pod termínom kultúra rozumie O'Malley sebaurčujúce konfigurácie symbolov, hodnôt, temperamentov, modelov myslenia, čítania, správania a vyjadrovania.

⁶ O'Malley si je vedomý, že tento koncept kultúry nezahŕňa všetko, čo súčasný človek chápe pod pojmom kultúra. Jeho pojem kultúry napríklad neberie do úvahy etnické kultúry, ako sú keltská, slovanská kultúra a pod. Takisto tento koncept kultúry nezahŕňa kultúru biznisu, atď.

autoritatívna, sa skončili neúspechom, jedna veľká biblická syntéza padala za druhou. Každý, kto si otvorí odborné komentáre k Písmu, narazí na neprehľadné množstvo detailov a na mnohoraké často vzájomne si protirečiace vysvetlenia. Na druhej strane sotva môžeme očakávať, že cirkevné authority vynesú autoritatívny uzáver na interpretáciu každého jedného slova Písma alebo sa budú vyjadrovať k problémom hebrejskej gramatiky. Použitie modelu Johna O'Malleyho nemá za cieľ rozseknúť gordický uzol modernej exegézy a predstaviť jednu z ďalších syntéz, ale skôr umožňuje začiatčovníkom, ale aj pokročilým usporiadať si rôzne interpretačné modely, počnúc deuteronomistickou školou až po moderných exegetov, kazateľov a cirkevných učiteľov, poukázať na zdroj napätí a načrtnúť cestu možnej spolupráce.

I. Štyri kultúry

Na lepšie pochopenie týchto kultúr si dovoľím uviesť nasledujúci imaginárny príklad. Predstavme si štyroch reprezentantov štyroch kultúr, ktorí sa chcú slovníkom svojej kultúry vyjadriť k aktuálnej téme umelej interrupcie. Všetci štyria sa zhodujú v tom, že umelá interrupcia je neprípustná, každý to však vyjadrí iným štýlom.

Predstavitel' prorockej kultúry bude používať argumenty z Písma, v Desatore stojí: „Nezabiješ!“ Potrat je zabitie dieťaťa, a teda je to vražda a priame prestúpenie Božieho príkazu. Ďalej sa bude odvolávať na pápežské encykliky a výroky kardinála J. Ratzingera. Jeho štýl bude obsahovať výstrahy a varovania nielen proti priamemu vykonávaniu potratov, ale aj napomenutia a právne sankcie voči tým, ktorí spolupracujú pri ich vykonávaní. Potrat je ťažký hriech a každý, kto sa ho dopustí alebo na ňom spolupracuje, uvaľuje na seba cirkevné sankcie.

Predstavitel' akademickej kultúry pristúpi k problému z inej pozície. Najskôr bude definovať, čo znamená termín umelá interrupcia. Predloží etymológiu termínu a prehľad sociologických a náboženských postojov k tejto téme v dejinách ľudstva a kresťanstva. Potom urobí štatistický prieskum, ktorý poskytne údaje o tom, či sa množstvo potratov zvyšuje alebo znižuje, v ktorých vekových a sociologických skupinách sa potraty najčastejšie vyskytujú a bude analyzovať motivácie, ktoré ľudia uvádzajú ako dôvod na potrat. Nakoniec sa bude zaoberať možnými riešeniami, koľko sirotincov treba postaviť, ako treba

zreorganizovať sociálne infraštruktúry, aby boli schopné ponúknuť adekvátnu výchovu odvrhnutých detí a pod.

Predstavitel' humanistickej kultúry nebude hľadať presné definície a štatistiky a už vonkoncom nebude používať jazyk napomenutí a hrozieb. Naopak, bude hľadať spoločné východiskové body medzi zástancami a odporcami potratov, ako sú napr. hodnota a krása života, t. j. hodnoty, ktoré zdieľajú ľudia rozdielnych vyznaní a postojov. Pomocou svojej rétoriky bude viesť svojich poslucháčov k zážitku, počas ktorého sa nadchnú pre život. Na druhej strane, predstaviteľ tejto kultúry bude poukazovať na komplexnosť tohto javu. Bude sa snažiť ukázať, že napriek tomu, že smrť nenarodeného dieťaťa je *de facto* vraždou, na etickej úrovni nie je to isté, či vykonávatel'kou potratu bolo šesťnásťročné dievča, ktoré bolo znásilnené a bojí sa, že by ju otec vyhnal z domu, lebo zradila jeho štýl výchovy, alebo je ňou dobre situovaná žena v strednom veku, ktorá sa rozhodne pre interrupciu, lebo nechce stratiť líniu.

Predstaviteľ umeleckej kultúry pristúpi k problému z inej strany. Prostriedkom, ktorým vyjadrí svoj postoj, nebudú slová, ale obraz alebo maľba, ktorú nazve „Nemý výkrik“, „Výčitka matky“ a pod. Bude to symbolická liturgia za nenarodené deti, kde v tichu chrámu budú horieť sviece. Budú to symbolické pochody a gestá na štýl proroka Jeremiáša, koncerty a divadelné hry vyjadrujúce hrôzu odvrhnutia dieťaťa.

Z tohto príkladu vyplýva, že ten istý postoj voči umelej interrupcii môže byť vyjadrený štyrmi rozdielnymi štýlmi, ktoré nie sú len otázkou rozdielnych argumentov, ale vyjadrujú životný štýl človeka. John O'Malley cituje francúzske príslovie *Le style, c'est l'homme même*⁷. Prirodzene, kultúra, ktorej jazykom je vyjadrený určitý postoj, má vplyv aj na to, ako daný poslucháč tento argument prijme. Pre človeka, ktorému je bližšia akademická kultúra, apelovanie na Desatoro a na názory cirkevných autorít nebude dostatočným argumentom a tento spôsob argumentovania ľahko nazve klerikalizmom. Naopak, pre človeka, ktorý je doma v prorockej kultúre, rozlišovanie medzi motívmi humanistu bude znieť ako liberálny postoj koketujúci s hriechom.

V nasledujúcich odsekoch zhrnieme základné charakteristiky jednotlivých kultúr a poukážeme na ich vplyv pri vysvetľovaní Písma. Ďalším cieľom bude identifikovať state Písma, ktoré sú charakteristické pre danú

⁷ Doslovný preklad: „Štýl je samotný človek.“

kultúru, a tak poukázať, že všetky štyri kultúry sú časťou inšpirovaného kánonu Katolíckej cirkvi. Nakoniec, autor bude hľadať, ako sa jednotlivé kultúry prejavili v tradícii výkladu Písma.

Prorocká kultúra

Podľa Johna O'Malleyho je to kultúra, ktorá káže, protestuje, napomína, hrozí. Poukazuje na kompromisy, zradu, nevernosť a korupciu kňazov a kráľov. Nachádzajú v nej však svoje miesto aj puritáni, fundamentalisti, križiacke výpravy a pod. Základný postoj tejto kultúry je buď-alebo, buď si s nami, alebo si proti nám. Jej ideálom je mučeník, ktorý je ochotný položiť vlastný život za vieru a za svoje presvedčenie. Životný štýl tejto kultúry zdôrazňuje asketizmus, čistotu a absolútnu dôveru v Boha. Jej naplnením je posmrtný život, pozemský život je len *lacrimarum valle*. Prorocká kultúra nepozná kompromisy a dialóg, spôsobom argumentácie je apelovanie na Božiu vôľu (toto je Božia vôľa, takto je to vo Písme, takto to hovorí Boží zákon). Tento spôsob argumentovania pokladá racionálne a logické argumenty za druhoradé. Prorocká kultúra rada pracuje v dichotómiach: Kristus-Anti-Kristus, Boh-satan, telo-duch, vlastenec-zradca, človek sa musí rozhodnúť, lebo medzi týmito dvoma pólmi je priepasť. Tento ideál nie je pre mnohých, ale skôr apeluje na tých vyvolených, ktorí sú ochotní zriecť sa všetkého a ísť za Ježišom.

Do kánonu Písma si našli cestu mnohé knihy a state, ktoré sú charakteristické pre tento typ kultúry. Výstižným príkladom je opis mučeníckej smrti siedmich bratov, ktorí odmietli jesť bravčové mäso (1 Mach 7), požiadavka vyhubiť kanaánske národy ostrím meča (Dt 7; Joz) a Finésovo zasadenie sa za čistotu Izraela, keď neváhal prebodnúť svojho súkmeňovca, ktorý obcoval s Madiánčankou (Nm 25,6-15). V deuteronomistickej literatúre je táto kultúra vyjadrená v podobe varovaní (Dt 8,11-20) a výstrah (Dt 12,29-31). Hrozby starozákonných prorokov a Jána Krstiteľa adresované kráľom, kňazom a pospolitému ľudu sú azda najvýstižnejšou formou tejto kultúry (napr. Iz 1; Lk 3). V Novom zákone sa prorocká kultúra prejavuje v nekompromisných rečiach, ktoré Ježiš adresoval farizejom (Lk 11,37 – 12,3). V Pavlových listoch sa postoj tejto kultúry odzrkadľuje v jeho známom výroku: „Lebo čo je u Boha bláznivé, je múdrejšie ako ľudia, a čo je u Boha slabé, je silnejšie ako ľudia.“ (1 Kor 1,25, porov. 1 Kor 1,26 – 2,16).

Táto kultúra považuje Písmo za zjavené Božie slovo, absolútnu pravdu, ktorá sa musí brať taká, aká je, t. j. doslovne. Písmo obsahuje múdrosť, ktorá

d'aleko prevyšuje múdrosť tohto sveta. Podľa Luthera ľudská múdrosť je prostitútka, preto zakladá všetko na múdrosti pochádzajúcej zo zjavenia (*sola Scriptura*). Akékoľvek vysvetľovanie je zried'ovanie Písma, Písmo je návod na život, treba si ho otvoriť a hľadať v ňom odpovede na všetko. Čokoľvek protirečí Písmu, je pokladané za pokušenie.

V dejinách interpretácie Písma je tento štýl vysvetľovania dobre známy. Prvým dokladom je existencia knihy Deuteronomium (Piata kniha Mojžišova), ktorej cieľom je podať tradíciu novým jazykom. Mnohí exegéti uvažujú, že aspoň časť tejto knihy môže byť datovaná do obdobia Joziášovej reformy, ktorá spočívala v reformácii kultu a v odstránení modloslužobných praktík. Pre tento typ reformy je charakteristický deuteronomistický štýl výziev, hrozieb a apelovania na Božiu silu. V Kumránskych zvitkoch nachádzame podobný štýl, ktorým je vykladaný prorok Habakuk. Je to jednoznačné označenie nepriateľa (Rimanov) a rozdeľovanie ľudí na tých, ktorí patria Beliálovi, a tých, ktorí patria Učiteľovi spravodlivosti. Veľmi dobrým príkladom takéhoto štýlu sú aj testamenty patriarchov (Testament dvanástich patriarchov – 2. stor. pred Kr., Jóbov testament – 1. stor. pred Kr. až 1. stor. po Kr., Testament troch patriarchov – 2. – 3. stor. po Kr., atď.). Tento štýl je prítomný u cirkevných otcov (Tertulián, Augustín) i v nespočetných homíliách a asketických príručkách stredoveku a novoveku.

Akademická alebo profesionálna kultúra

Podľa Johna O'Malleyho pre akademickú kultúru je charakteristický určitý spôsob získavania vedomostí, jej základným postojom je kritickosť ku všetkému. Štýl je analytický, jeho základom je diskusia a kladenie otázok, na otázky odpovedá argumentmi, dôkazmi alebo hypotézami. Ak prvá kultúra apelovala na Božie zjavenie ako na zdroj pravej múdrosti, akademická kultúra sa pýta, čo je to zjavenie, ako sa definuje Božie zjavenie, aké typy zjavenia existujú, ako sa zjavenie chápalo v dejinách, aká je etymológia slova zjavenie. Cieľom tejto kultúry je dôkladne analyzovať každý jeden bod, presne definovať pojmy. Výsledkom analýz nie je kázeň ani pápežská encyklika, ale monografia, prednáška, hĺbková analýza alebo seminárna práca. Motorom akademickej kultúry je túžba po vedomostiach, snaha poznať stále viac a viac, objavovať nové horizonty, nové perspektívy. Živnou pôdou pre túto kultúru je univerzitný svet, jej pracovnými dielňami sú knižnice, laboratóriá a výskumné centrá, pulpitom sú profesorské katedry a vedecké kongresy. Askézou tejto kultúry nie je pôst, ale dlhé roky ťažkého štúdia. Profesionálna kultúra je tiež len pre určitý

počet vyvolených, ktorí prejdú cez prijímacie skúšky a sú schopní napísať diplomovú alebo doktorandskú prácu. Diplom a titul získaný na konci štúdií alebo odborných seminárov je znakom kompetentnosti v danej oblasti. Táto kultúra produkuje úzko špecializovaných odborníkov, ktorí sú vysoko kompetentní v určitých oblastiach, ktorí ovládajú metódy a sú schopní posunúť vedu dopredu.

Hľadanie stôp modernej exegézy v knihách Písma sotva prinesie nejaký úžitok. Avšak akademický prístup k životu nebol biblickému svetu neznámy. Najdôležitejším svedkom tejto mentality je existencia starovekých mudrcov a ich diela (Kniha prísloví, Qohelet). Niektorí exegeti tvrdia, že vychovávanie k múdrosti sa uskutočňovalo v školách. V každom prípade, jednou z charakteristík starovekého mudrca bola schopnosť rozpoznávať rôzne rastlinné a živočíšne druhy, tvoriť príslovia a porekadlá. Prítomnosť tejto kultúry v kánonických knihách Písma sa môže ukázať aj na obraze stvorenia v Gn 1, ktorý je v súlade s vtedajšími vedeckými poznatkami o vesmíre (primitívna veda, pozri ďalej). Ďalším svedkom akademického sveta je existencia právnych systémov kníh Exodus, Levitikus a Deuteronomium. V Novom zákone je takýto typ argumentácie prítomný v Liste Hebrejom, ktorý používa logické dôkazy a Starý zákon ako základ svojho argumentovania.

Ako pristupuje akademická kultúra k Písmu? Pre ňu je Písmo materiálom, ktorý musí byť dôkladne analyzovaný. Výklad Písma sa stáva exaktnou vedou, kde existuje len dobrý alebo zlý argument. Každý argument, každá teória je vystavená kritike iných vedcov. Skutočnosť, že Písmo sa študuje v univerzitnom prostredí, na jednej strane umožňuje vedcom používať techniky nedostupné iným kultúram, na druhej strane Písmo je často študované bez akéhokoľvek vzťahu k viere. Kompetentnosť v Písme nie je definovaná vysviackou, ale znalosťou jazykov a exegetických metodológií.

Kritické štúdium Písma má dlhé dejiny, ich štúdium presahuje rámec tejto práce⁸. Rozhodujúcim momentom bolo dielo Juliusa Wellhausena (1844-1918). Narodil sa v rodine luteránskeho kňaza, študoval v Göttingene a pôsobil ako profesor v Halle, v Marburgu a v Göttingene. Analýzy Wellhausena⁹ a jeho predchodcov ukázali, že Pentateuch nemôže pochádzať od jedného autora, ale

⁸ V slovenčine sa stručné zhrnutie tejto problematiky nachádza v učebných textoch RINDOŠ, *Exegetický kľúč*, 21-40.

⁹ WELLHAUSEN, *Composition des Hexateuchs*.

je to kompozičné dielo, zložené z viacerých prameňov. Napriek tomu, že Wellhausenovo dielo bolo kritizované z pastoračných dôvodov, otvorilo bránu kritickému štúdiu Písma. Bol to pokus aplikovať na Písmo metodológie používané v profánnych vedách. Nová terminológia, ktorú vytvorila táto skupina nemeckých vedcov, prešla do štúdia Písma a dodnes sa zachováva ako napr. *Redaktionsgeschichte*, *Sitz im Leben*, *Formgeschichte* a *Gattung*. Ďalšia skupina vedcov sa začala pýtať na historickú hodnotu Písma, a tak s prvými archeologickými objavmi v Iraku a v Izraeli sa začala kriticky vyhodnocovať historická hodnovernosť niektorých statí, ako dobytie Jericha a pod. Katolícka cirkev dlho zostávala v podozrení voči týmto metodológiám, zväčša praktizovaným protestantskými vedcami. V roku 1890 rehoľa dominikánov založila *Ecole Biblique et Archéologique Française* a o pár rokov neskôr Svätý Otec zveril jezuitom Pápežský biblický inštitút v Ríme (1909). Obe inštitúcie urobili prvé a doteraz vysoko oceňované kroky na poli biblickej archeológie, dejín a exegézy. V roku 1956 bola vydaná Jeruzalemská Biblia, ktorej poznámky sledovali teóriu prameňov. Nasledovali encykliky, a dokonca aj dokument Druhého vatikánskeho koncilu, ktoré poukazovali na to, že nové metodológie nenarúšajú *depositum fidei*.

Avšak diachronické metódy nemeckej exegetickej školy si získali až príliš veľkú popularitu a stali sa prakticky jedinou vedecky akceptovateľnou analýzou. Fragmentovanie biblických textov viedlo k tomu, že každý riadok sa štiepil na desiatky prameňov, ktoré utvárali Písmo. Takéto prehnané štiepenia vyvolali prirodzenú protireakciu, diachronne metodológie boli odvrhnuté a k textu sa začalo pristupovať ako k celku. Nové synchronne metodológie si začali nachádzať svoje miesto vo vedeckom svete: naratívna a rétorická analýza sa vyformovali na najdôležitejšie nové postupy. Stihol ich však podobný osud ako predchádzajúce, absolutizovanie akejkoľvek dobrej metódy vyvolá protireakciu. Nové objavy v sémantike a lingvistike vytvorili ďalšie nové odvetvia, ako historická gramatika, komparatívna lingvistika a pod. Od čias prvých archeológov, ktorí boli viac dobrodruhovia ako vedci, sa archeológia osamostatnila a vytvorila vedecký odbor – archeológia Blízkeho východu, ktorý sa stal nezávislým od Písma. Súčasný svet biblickej exegézy je poznačený znovuoživením diachronných metodológií a od študentov exegézy sa vyžaduje, aby poznali jazyky a techniky, ktorých zvládnutie je celoživotnou záležitosťou.

Humanistická kultúra

Podľa Johna O'Malleyho je to kultúra veľkolepých literárnych diel (Homér, Vergílius, Cícero). Vzdelanie sa dosahuje štúdiom rétoriky, literatúry, poézie a drámy. Avšak cieľom tejto kultúry nie je štúdium na spôsob akademickej kultúry, ale paideia. Človek humanistickej kultúry medituje nad všeobecne uznávanými ideálmi, ako sú láska, dobrota, úcta k človeku a k prírode stvárnenými v literárnych dielach, a dáva sa nimi pretvárať. Šíritelia tejto kultúry nie sú učitelia, ale skôr formátori a vychovávatelia. Jej ideálom bol klasický gentleman. Základným kameňom humanistickej kultúry je heuréka-skúsenosť. Jej domovom boli kolégiá a klasické gymnáziá. Jej vplyv nachádzame napr. v diskusiách pri čaji zachytených v dielach Tolstého. Humanistická kultúra nepotrebuje presné definície. Naopak, má rada mnohoraké vysvetlenia, vrstvy v tradíciách, dvojznačnosť a napätie. Vychovávatelia vedú svojich žiakov k chápaniu komplexnosti života. Morálne rozhodnutia tejto kultúry nie sú buď-alebo, ale sa zdôrazňuje, že každá minca má aspoň dve strany. Čo je dobré pre jedného, nemusí byť dobré pre druhého. Výrečnosť a pekne formulované vety sú viac ako nudné frázy s dobrým obsahom. Dôležité je hľadať to, čo nás spája, a nie to, čo nás rozdeľuje.

Rovnako ako dve predchádzajúce kultúry, aj humanistická kultúra si našla svoju cestu do kánonu Písma. V Starom zákone nachádzame tú istú udalosť podanú z dvoch pohľadov. Vo štvrtej kapitole Knihy sudcov nájdeme polohistorické prerozprávania víťazstva Izraelitov nad kanaánskym vodcom Siserom a v piatej kapitole sú tie isté udalosti prerozprávané v poetickej forme. Podobnú kombináciu nachádzame pri zobrazení prechodu cez Červené more (Ex 14 – predkladanie faktov, Ex 15 básnické stvárnenie udalosti). Okrem spomínaného príkladu celé knihy Starého zákona sú dobrým dokladom humanistickej kultúry (Izaiášova poézia, Jóbove dialógy, Kniha múdrosti¹⁰). Z Nového zákona je to Pavlova reč na areopágu, ktorá z rétorického pohľadu patrí k najkrajším častiam Nového zákona (Sk 17).

Pre humanistickú kultúru je Písmo jedno z najdôležitejších literárnych diel. Treba ho čítať a dať sa ním nadchnúť, hľadať krásu a hĺbku vyjadrení.

¹⁰ Je dôležité pripomenúť, že táto kniha patrí do katolíckeho kánonu rovnako ako knihy Makabejcov. Zatiaľ čo knihy Machabejcov sú odmietnutím helenistickej kultúry, Kniha múdrosti sa snaží predkladať starozákonnú múdrosť, používajúc slovník a štýl helenizmu.

Zástancovia tejto kultúry radi čítajú poéziu prorokov, Jóbov boj s Bohom a pod. Nájst' jednoznačné vysvetlenie niektorej state Písma znamená pre túto kultúru usilovať sa uchopiť tajomstvo, ktoré je svojou podstatou neuchopiteľné. Pochopiť poéziu znamená pochovať poéziu. Preto sa humanistická kultúra teší z mnohorakých interpretácií, rôznorodých biblických teológií, ktoré sa prostredníctvom Písma človeku otvárajú, lebo mu pomáhajú lepšie pochopiť tajomstvo Písma.

Dôležitosť dobrej rétoriky pri výklade Písma si uvedomovali už prví kresťania. Prvé výklady Písma sú silne poznačené alegorickými interpretáciami, medzi nimi dominovala Pieseň piesní. K najdôležitejším výkladom Písma poznačeným humanistickou kultúrou patria diela sv. Augustína a sv. Ambróza. Stredoveká mystika prekypovala poéziou inšpirovanou Písmom a ako príklad zo slovenskej literatúry 20. storočia môžeme uviesť básnickú zbierku *Vzbúrený Jób*, zbierky J. Silana a M. Rúfusa. Podľa Johna O'Malleyho prínos Druhého vatikánskeho koncilu nebol len v jeho nových ideách, ale aj v štýle, ktorý použil. Zatiaľ čo Tridentný koncil je typickým reprezentantom akademickej kultúry, Druhý vatikánsky koncil zanechal tento štýl a používa štýl humanistickej kultúry.

Umelecká kultúra

Podľa jednej legendy kyjevský princ Vladimír poslal v roku 988 emisárov, aby našli pravé náboženstvo. Keď prišli do Konštantínopolu a zúčastnili sa na liturgii v Hagia Sofia, vrátili sa domov a povedali: „Nevieme, či sme boli v nebi alebo na zemi, pretože toľká krása a majestáť sa nenachádza nikde inde na zemi. Nevieme to ani opísať. Len jedno vieme, že Boh tam prebýva medzi ľuďmi a že ich bohoslužba presahuje všetky iné bohoslužby, pretože nemožno zabudnúť na krásu tejto liturgie.“

Základom umeleckej kultúry je liturgia a v profánnej oblasti sú to divadlá, slávnostné ceremónie, ale aj hry a futbalové zápasy. Je to kultúra tanca, sôch, malieb, ikon, architektúry, kultúra posvätných a profánnych aktov, znakov a symbolov. Svätá omša ako jeden z najdôležitejších liturgických úkonov nie je len pripomienka, ale aj slávenie poslednej večere.

Aj umelecká kultúra si našla cestu do kánonu. Žiaľ, nemáme videozáznam starozákonných liturgií. Kniha Levitikus ako manuál kultových obradov je dostatočným sprievodcom cez komplikovaný svet starozákonných obiet. Ďalším príkladom sú symbolické úkony, ako požehnanie patriarchov, pochovanie Abrahámovej manželky Sary, vztýčenie posvätných kameňov

a pod. Archeologické vykopávky priniesli na svetlo rôzne liturgické predmety, jednoduché maľby, predmety zo slonoviny a iné umelecké predmety.

Táto kultúra prináša Písmo do liturgie a tam vidí jej pravé miesto. V liturgickom spoločenstve môže byť Písmo najlepšie pochopené. Výsledkom kontaktu umeleckej kultúry s Písmom nie je vedecký traktát, ale ikona, pašiové hry, pieseň, obraz. Písmo je zdroj inšpirácií *par excellence*.

Je dôležité si pripomenúť, že kresťanstvo sa zrodilo do rímskeho sveta, sveta divadiel, hier a verejných predstavení, malieb a sôch, krásnych palácov a chrámov. Kresťanstvo neváhalo dať sa inšpirovať týmto svetom. Jednoduché jedlá sa premenili na liturgiu, domáce cirkvi na chrámy a baziliky. Naše chrámy a múzeá sú preplnené obrazmi inšpirovanými Písmom, a dokonca v dobe negramotnosti to bolo práve maliarske umenie, ktoré sprostredkovávalo state Písma. Príkladom, ako táto kultúra ovplyvnila tradíciu výkladu Písma, je Caravaggiov obraz Obrátenia Svätého Pavla. V popredí obrazu je kôň, z ktorého Šavol spadol. Napriek tomu, že v Písme nie je spomínaný nijaký kôň, obraz Šavla padajúceho z koňa sa stal priam neoddeliteľnou súčasťou našej tradície.

II. Partneri alebo rivali

Tieto kultúry nezostali izolované v Stredozemnom mori, ale migrovali z prostredia do prostredia. Nachádzame ich v Rímskej a v Byzantskej ríši, v stredoveku a aj dnes na Slovensku. S novým prostredím nadobúdali nové formy. Dejiny európskej civilizácie sú svedkami rôznych typov spolužitia medzi týmito štyrmi kultúrami. Vzťahy oscilovali a stále oscilujú od partnerstva k pohrdaniu, od ignorovania až po otvorený boj. Ako príklad otvoreného boja medzi kultúrami môžeme uviesť spory o prorokovi Izaiášovi. V 18. storočí J. L. Isenbiehel predložil hypotézu, že výrok „a Panna počne a porodí syna“ (Iz 7,14) nemôže byť aplikovaný na Pannu Máriu. Pius VI. odsúdil Isenbiehelovu knihu, pretože obsahuje učenie „falošné, ohrozujúce, pohoršlivé, nebezpečné, pomýlené, ktoré napomáha heretickým bludom“ (EB 74). Pohrdanie akademického sveta všetkým, čo je spojené s vierou, a na druhej strane ironické poznámky kléru o nezmyselnosti a nebezpečnosti akademických štúdií sú príkladom pohrdania jednej kultúry druhou. Najčastejší prípad je však ignorovanie. Každá kultúra má tendenciu uzavrieť sa do svojho sveta a to, čo sa dozvie o druhej kultúre, sú veci často vytrhnuté z kontextu. Tak z jednej kultúry

penikajú do druhej len neúplné a často prekrútené informácie vzbudzujúce podozrenie. Aj úprimná snaha o používanie výsledkov jednej kultúry druhou často nerešpektuje kontext, v ktorom musia byť dané výsledky interpretované. Dôvodom nie je zlá vôľa, ale fakt, že na kompetentné používanie výsledkov je nevyhnutná dlhá formácia. Navyše, podľa Johna O'Malleyho, každá kultúra, ak chce pochopiť inú kultúru, musí si ju prispôbiť na svoj obraz a svoju podobu, t. j. musí ju transformovať do svojho štýlu¹¹. A tak nedostatok kompetentnosti a prenášanie výsledkov jednej kultúry do jazyka druhej je príčinou najčastejších nedorozumení. Dva príklady preberania vedeckých poznatkov (akademická kultúra) pre potreby prorockej kultúry ilustrujú tento postoj: Ak je Písmo inšpirované, tak musí mať vždy pravdu. Preto nachádzame komentáre, ktoré používajú niektoré výsledky modernej fyziky, aby dokázali, ako je možné, že Boh najskôr stvoril svetlo a až potom slnko. Prirodzene, ak sa tieto pseudoodborné štúdie dostanú do rúk skutočným fyzikom, tak vzbudzujú úsmev a ironické poznámky. Najčastejším príkladom selektívneho výberu informácií je používanie archeologických objavov, ktorými sa za každú cenu musí dokázať, že Biblia má predsa pravdu. Takéto selektívne a často nesprávne používanie archeologických dát viedlo k tomu, že súčasní archeológovia vytvorili samostatný odbor archeológia Blízkeho východu, ktorý je nezávislý od teologických fakúlt.

Cesty spolupráce

Prvá kapitola Knihy Genezis je veľmi vhodným príkladom, ktorý môže nielen ilustrovať problémy v interpretácii Písma, ale načrtnúť aj cestu možnej spolupráce. Doslovná interpretácia stvorenia sveta počas šiestich dní bola naštrbená Darwinovou teóriou evolúcie. Vedecký prístup k stvoreniu sveta, titul, na ktorý si nárokoval Darwinov primitívny model evolúcie, vyvolal silnú protireakciu, ktorá sa skončila sériou exkomunikácií zo strany Cirkvi a pohrdaním vedeckých kruhov klérom. Trvalo dlhé roky, kým obe strany našli spoločnú reč. Darwinov model musel byť zásadne zrevidovaný a nové chápanie

¹¹ Typickým príkladom je stretnutie akademickej kultúry s humanistickou alebo umeleckou: výsledkom je detailná príručka rétoriky alebo dejiny umenia. Ďalším kameňom úrazu komunikácie medzi jednotlivými kultúrami je používanie výsledkov jednej kultúry pre potreby inej kultúry.

inšpirácie Písma umožnilo, že Svätý Otec Ján Pavol II. sa pozitívne vyjadril o evolúcii.

V nasledujúcich odsekoch sa snažím ukázať, ako sa dá hermeneutický model štyroch kultúr uplatniť pri čítaní prvej kapitoly knihy Genezis.

Akademická kultúra a Gn 1

Akademickú kultúru charakterizuje kritický postoj a detailná analýza každého slova. Exegéti predovšetkým poukázali na celú sériu problémov, ktoré vznikajú, ak je text chápaný doslovne:

Problémy spojené s opisom stvorenia: Svet bol stvorený za šesť dní, čo protirečí všeobecne uznávaným modelom o vzniku a formácii sveta. Svetlo a rastliny boli stvorené skôr, ako Boh stvoril Slnko. Ako mohlo existovať svetlo, keď neexistovalo Slnko, ktoré ho produkuje? Ako mohli existovať rastliny, keď nemali svetlo Slnka potrebné na fotosyntézu?

Kozmologické problémy: Opis stvorenia odzrkadľuje starobylé kozmologické modely, ktoré dnes už nie sú udržateľné.

Rozdielne opisy stvorenia: Potom, čo Boh stvoril svet v Gn 1, v Gn 2,4b, Boh začína stvorenie odznovu. Okrem týchto dvoch opisov nachádzame v Starom zákone ešte iné zmienky o stvorení sveta: Ex 15; Iz 40 – 42; 45; Hab 3; Ž 18; 19; 24; 29; 33; 68; 93; 95; 104; Jób 38 – 41; Sir 43; Ekd 6.

Komparatívna analýza odhalila mnohé mytologické prvky, ktoré boli prítomné v mýtoch okolitých národov.

Interbiblické štúdiá poukázali na podobnosť medzi terminológiou používanou v Gn 1 a Lv 11, ktorá je kňazským manuálom, a tak tento opis bol datovaný najskôr do post-exilového obdobia (5. stor. pred Kr.) a teraz krátko pred exilom (7. a 6. stor. pred Kr.).

Kritický prístup akademickej kultúry predovšetkým pomohol jasne definovať pojmy: kozmogónia opisuje vznik vesmíru, antropogónia vznik človeka a teogónia opisuje vznik bohov (panteónu). Na rozdiel od týchto opisov, kozmológia je náuka o vesmíre a kozmická geografia je mapou vesmíru. Rozprávanie Gn 1 o vzniku sveta je kozmogonický text, nie kozmologický. Na druhej strane rozprávanie Gn 2 – 3 o stvorení sveta sa viac sústreďuje na človeka a môže byť pokladané za antropogonický text. Opis Gn 1 nie je teogonickým textom, lebo neopisuje vznik bohov, čo je jeden z veľkých rozdielov medzi biblickými a mimobiblickými textami.

Komparatívne štúdie s mimobiblickými opismi stvorenia sveta ukázali, že Gn 1 nesporne obsahuje mnohé narážky na kanaánske mýty, ako napr.

etymológia slova priepasť (*t^hóm*) a bohyně *tiamat*, morské príšery (*tannín*), ktoré majú rovnaký názov v Gn 1,21 a v kanaánskych mýtoch. Ďalej analýza starovekých mýtov o stvorení pomohla ich klasifikovať do nasledujúcich skupín.

Podľa matérie, z ktorej bol vesmír stvorený:

1. stvorenie z ničoho (ex nihilo),
2. stvorenie z chaosu,
3. stvorenie z kozmického vajíčka,
4. stvorenie ako produkt obcovania praotcov,
5. stvorenie ako splodenie pramatky (zem),
6. potápačské mýty (ponorenie sa do hĺbín a prinesenie kusa zeme).

Podľa typu aktivity:

1. stvorenie ako akt splodenia (prarodičia, zem-pramatka),
2. stvorenie ako výsledok prvotnej vojny (medzi bohmi),
3. stvorenie ako aktivity Boha (oddeľovanie neba od zeme, Boh hrnčiar),
4. stvorenie skrze slovo (Boh povedal).

Z tohto pohľadu Gn 1 patrí k opisom stvorenia sveta, ktoré predchádzal počiatočný chaos (beztvarosť symbolicky vyjadrená ako tma a voda). Podľa typu aktivity opísanej v Gn 1 stvorenie nie je výsledok kozmickej vojny, ale aktivity Boha skrze jeho slovo.

Štúdium ostatných biblických textov ukázalo, že v Starom zákone okrem tohto modelu stvorenia existovali ďalšie modely:

1. kozmická bitka (Ž 68; 89; Hab 3,8; Iz 27,1; Am 9,2-3; Jób 40 – 41),
2. stvorenie prvých ľudí (Gn 2 – 3),
3. Izaiášova tradícia (Iz 40,28; 45,7),

4. kňazský kódex (Gn 1),
5. múdroslovná tradícia (Prís 8,22-31).

Opis stvorenia v Gn 1 teda nie je jediným opisom a ani najstarším. Patrí do kňazského kódexu a vyjadruje predstavy, ktoré sa formovali v Izraeli pred exilom. Odzrkadľuje teológiu kňazských kruhov pred zánikom Júdskeho kráľovstva. Model, ktorý použili autori kňazského kódexu, môže byť znázornený schémou stavby domu:

Hrubá stavba

A. Prvý deň: SVETLO

B. Druhý deň: obloha, rozdelenie vôd

C¹. Tretí deň: more a zem

C². Tretí deň: rastliny

Dekorácia

A'. Štvrtý deň: SVETLÁ

B'. Piaty deň: vtáky na oblohe a ryby vo vodách

C^{1'}. Šiesty deň: zvieratá na zemi

C^{2'}. Šiesty deň: ľudstvo

C^{3'}. Šiesty deň: rastliny ako jedlo pre človeka

Z tohto pohľadu je stvorenie chápané ako postupný proces. V prvej sérii stvoriteľských diel Boh stavia základy: oddeľuje tmu od svetla (svetlo je symbolom života a spásy v kontraste s tmou, ktorá je symbolom smrti a chaosu) a vnáša poriadok do vôd (obloha je chápaná ako tuhá pologuľa oddeľujúca vody). Len keď je beztvarosť (tma a vody) pod kontrolou, môže Boh dať formu: určiť hranice vodám a stvoriť suchú zem a rastliny. Táto hrubá stavba umožní, aby sa na oblohu zavesili svetlá, do vôd dali ryby a na suchú zem boli stvorené zvieratá a človek. Z pohľadu tohto modelu Slnko nemohlo byť stvorené pred oblohou, lebo by nemalo kam byť umiestnené. Oddelenie svetla od tmy a vôd nad oblohou od vôd pod oblohou bolo nevyhnutnou podmienkou Božej stvoriteľskej aktivity.

Akademická kultúra chápe Gn 1 ako primitívnu vedu, ktorá vyjadruje snahu človeka odpovedať na záhady ľudstva, vysvetliť pohyby hviezd, pôvod prírodných javov, človeka, zdôvodniť a vysvetliť poriadok vesmíru, ktorý

človek pozoruje. Výsledkom tejto snahy sú rôzne typy mýtov, vedeckých a pseudovedeckých opisov, z ktorých Gn 1 je jednou z najucelenejších predstáv.

Tieto poznámky sú ďaleko od celostnej štúdie Gn 1, ale umožňujú ukázať, ako môže akademická kultúra obohatiť chápanie tejto state. Hlavným úskalím tohto pohľadu ostáva otázka normatívnosti state. Ak Gn 1 predstavuje primitívnu kozmogóniu izraelského národa, ak však tento kozmogonický model je nahradený iným, modernejším, stráca svoju normatívnosť. Táto otázka je centrom pozornosti prorockej kultúry.

Prorocká kultúra

Prorocká kultúra pristupuje k Písmu predovšetkým ako k zjavenému Božiemu slovu, ktoré je autoritatívne pre veriacich. Toto slovo obsahuje múdrosť, ktorá ďaleko prevyšuje múdrosť tohto sveta.

Do sveta modernej exegézy Gn 1 vstupuje tento postoj pod názvom *charter position*. Otcami tohto modelu sú E. Durkheim a B. Malinowski. Podľa tejto interpretácie hlavným cieľom kozmogonických textov nie je načrtnúť základy kozmológie, ale predstaviť paradigmatický model sveta, vzťahov a morálneho života. Tento opis určuje piliere ľudského života: človek je stvorený a jeho stvoriteľom je Boh. Z toho vyplývajú základné paradigmy: Boh je jediným Stvoriteľom, jeho slovo je účinné a stvorenie je dobré. Ak je Boh jediným Stvoriteľom sveta, tak z toho vychádzajú dve základné pravdy: Boh Stvoriteľ je len jeden (monoteizmus), a nie celý panteón (polyteizmus), a svet vznikol ako akt Boha, a nie ako výsledok boja dvoch prvotných princípov (dualizmus). Boh existoval pred stvorením, a teda je nestvorený. Na druhej strane, tento opis určuje základné pravidlá pre stvorenia; ak ich stvorenia budú rešpektovať, tak budú existovať v súlade s pôvodným Božím plánom. Z tohto pohľadu opis stvorenia určuje hierarchiu sveta: Boh > človek > zvieratá > rastliny > neživý svet. Určuje úlohy, ktoré majú plniť jednotlivé stupne hierarchie, aby žili dobre, t. j. v zhode s Božím zámerom. Tak svetlá majú určovať dni a obdobia, vládnuť dňu a noci a osvetľovať svet, ale nie vládnuť človeku. Človek má vládnuť všetkému stvoreniu, ale nie Bohu, na ktorého obraz je stvorený. Boh určuje aj zákonité zdroje obživy pre jednotlivé stupne. Tento opis ďalej načrtáva základy morálneho života: spolužitie muž a žena a nie muž-muž alebo žena-žena. Určuje aj cieľ tohto zväzku: plodiť sa a množiť a naplniť zem. Dodržiavanie základných pravidiel je základom stvoriteľského poriadku. Ak základnou ideou kňazského opisu stvorenia je vnesenie poriadku

a hierarchie do sveta tmy a chaosu, tak nerešpektovanie týchto pravidiel privádza svet k prvotnému chaosu. Dôkazom je opis potopy, keď narušenie poriadku viedlo Boha k tomu, aby oľutoval, že stvoril človeka, a priviedol svet opäť k prvotnému chaosu: vody nad oblohu sa spojili s vodami pod oblohou.

Táto interpretácia Gn 1 nie je čitateľovi neznáma. Nachádzame ju v každej príručke dogmatiky a morálky, kde sa z Gn 1 odvodzujú základné dogmatické a morálne pravidlá, ktoré nachádzame ako argumenty v cirkevných dokumentoch, obežníkoch a homiliách.

Avšak tak ako akademický štýl, aj prorocký štýl má svoje úskalia. Hlavnou otázkou je určenie, ktoré biblické texty predstavujú paradigmatické modely a ktoré — ako napr. obetovanie zvierat, vyhubenie nevercov ostrím meča, kameňovanie za neveru a predávanie do otroctva — už nie sú normatívne. Táto otázka sa rieši v rámci prorockej kultúry záväzným vyhlásením cirkevnej autority.

Humanistická kultúra

Je charakteristická veľkými literárnymi dielami a heuréka-skúsenosťou. Má rada viaceré interpretácie a pekný štýl.

Prínos tejto kultúry do interpretácie Gn 1 môže byť najlepšie pochopený, ak ho porovnáme s modernými vedeckými pohľadmi na stvorenie sveta. Toto porovnanie berie do úvahy štyri oblasti: formu opisu stvorenia, kritérium pravdivosti, proces stvorenia, výsledok stvorenia.

Forma opisu stvorenia

Moderné knihy o vzniku vesmíru sa môžu rozdeliť na dva typy: odborné prírodovedecké publikácie a popularizačné knihy, ktoré sprostredkujú odborné poznatky širšiemu publiku. Tak v súčasnosti opisy stvorenia stvárňuje akademická kultúra a výsledkom sú monografie, články v odborných časopisoch a pod. Aký charakter má Gn 1? Výsledky exegetických analýz naznačujú, že Gn 1 môže byť interpretovaná ako kozmogonický traktát izraelského národa, a teda ako primitívna veda. Stopy starovekých kozmológií boli nesporne identifikované mnohými modernými exegetmi. Avšak synchronne metodológie poukázali aj na iný charakter Gn 1. Štrukturalistická analýza ukázala, že opis stvorenia je vytvorený na základe pevnej literárnej štruktúry, ktorá sa opakuje šesťkrát:

Formula stvorenia (1, 3-5):

- 1) *Oznámenie:* Tu povedal Boh:
- 2) *Príkaz:* „Bud' svetlo!“
- 3) *Splnenie príkazu:* a bolo svetlo. (doslovné splnenie príkazu)
- 4) *Vyjadrenie spokojnosti:* Boh videl, že svetlo je dobré;
- 5) *Vysvetlenie:* i oddelil svetlo od tmy. A Boh nazval svetlo „dňom“ a tmu nazval „nocou“.
- 6) *Číslo dňa:* A nastal večer a nastalo ráno, deň prvý.

Ďalej sa ukázalo, že opis stvorenia má vzostupný charakter a vrcholí v stvorení človeka. Lingvisticky je to zdôraznené množstvom slov, ktoré autor použil na opis stvorenia šiesteho dňa, kvalifikáciou „bolo to veľmi dobré“ a určitým členom, ktorý je pred číslovkou šesť. V stati boli rozoznané aj niektoré rétorické prvky, ako merizmus (nebo a zem; merizmus sa používa na vyjadrenie totality pomocou dvoch protikladov: deň a noc, zima a teplo, dobrí a zlí ľudia), obrazné vyjadrenia (svetlo a voda ako symboly beztvarosti), *inclusio* (opis stvorenia sa začína a končí spojením nebo a zem) a slovná hra (Boh si odpočinul je po hebrejsky *šābat* a názov soboty je po hebrejsky *šabbāt*).

Tieto prvky naznačujú, že literárny žáner opisu stvorenia v Gn 1 sa líši od vedeckého žánru použitého v súčasných vedeckých článkoch o vzniku vesmíru. V súčasnosti nie je zhoda medzi exegétmi v tom, akým literárnym druhom je Gn 1, ale zhodujú sa, že ide o literárne dielo v štýle lyrickej prózy.

Kritérium pravdivosti

Literárny druh, ktorý autor použil pri opise v Gn 1, určuje aj kritériá pravdivosti. Pre akademickú kultúru kritériom pravdivosti je empirická presnosť. Vedec má k dispozícii určité množstvo údajov a tie sa musia brať do úvahy pri tvorbe hypotézy, ktorá je testovaná novými údajmi. Ak predchádzajúci model je v rozpore s novými údajmi, model sa zreviduje alebo nahradí novou hypotézou. Pre humanistickú kultúru hodnota literárneho diela sa nemeria empirickou pravdivosťou, ale spadá do oblasti rozlišovania medzi dobrou a zlou poéziou alebo prózou. Takýto opis zdôrazňuje detaily, ktoré pre akademickú kultúru nemajú príliš veľkú hodnotu, a na druhej strane vypúšťa tie, ktoré sú rozhodujúce pre akademikov. Hlavným cieľom nie je podať

vedeckú štúdiu, ale osloviť čitateľa, viesť ho k zážitku, kontemplovať stvorenie, oceniť jeho krásu.

Opis procesu stvorenia

Stvoriteľské akty v Gn 1 sú opísané na spôsob ľudskej aktivity: Boh hovorí a stane sa, Boh vidí a je spokojný s tým, čo urobil, a Boh si nakoniec oddýchne po dobre vykonanej práci. Človek ako vrchol stvoriteľskej aktivity je stvorený na obraz Boží. Moderná akademická kultúra predstavuje vznik vesmíru ako hru neosobných fyzikálnych síl. V hre sú základné fyzikálne zákony, pravdepodobnosť, mutácie a pod.

Produkt stvorenia

V Gn 1 výsledkom stvorenia je ľudská spoločnosť, ktorá má určitú štruktúru a určitú organizáciu. Každý stupeň hierarchie má svoj cieľ. Pre moderného človeka výsledkom stvoriteľskej činnosti je astronomický svet (solárne sústavy), spoločnosť neberie do úvahy. Ak sa hovorí o živote, tak sa berie do úvahy život v najprimitívnejšej forme.

Tento náčrt ukazuje, že stať Gn 1 môže byť chápaná ako veľkolepý literárny opis. Jeho cieľom je priviesť čitateľa ku kontemplácii stvorenia, k heuréka-skúsenosti. Rôznorodé opisy stvorenia sveta prítomné v Starom zákone, z ktorých pre prorockú kultúru vyplývajú rozdielne a často navzájom si protirečiacie teologické uzávery, nie sú problémom pre humanistickú kultúru. O láske vzniklo toľko básní, koľko podôb lásky básnici zažili. Tak ako sa láska nedá sputať do jednej strofy, tak ani stvorenie nemožno vystihnúť jednou kapitolou. Nová heuréka-skúsenosť prináša nový pohľad a nový opis stvorenia.

Umelecká kultúra

Jednou z charakteristík umeleckej kultúry je liturgia, posvätný akt slávenia. M. Eliade je autorom idey o vzájomnom spojení mýtov s rituálmi. Táto teória je dnes známa pod názvom *myth-ritual hypothesis*. Hlavným príspevkom tejto školy bolo poukázanie na skutočnosť, že staroveké mýty, vrátane opisov stvorenia, neboli produktom osamotených básnikov, ale vznikli a prenášali sa v kultovom prostredí. Predstavitelia tejto školy dokonca tvrdili, že posvätné akty predchádzali mýty. Mýty vznikali pre kultové potreby. J. Smyth tvrdí, že najznámejší staroveký mýtus o stvorení sveta *Enuma Eliš* vznikol pre potreby slávnosti zvanej *Akitu*.

Analýza Gn 1 nesporne odhaľuje viaceré prvky, ktoré naznačujú spojenie tejto state s liturgiou: stvorenie sveta sa udialo za sedem dní a stvorenie vrcholí sobotou; svetlá sú na určovanie sviatkov a stráží, formuly požehnaní sú typické pre liturgické akty; používanie slova druh je charakteristické pre definovanie obiet v Starom zákone (Lv 11). Exegéti sa nezhodujú v názore, počas akého sviatku bol text Gn 1 recitovaný a ktorý sviatok stál pri zrode tohto textu.

Liturgické prvky identifikované v Gn 1 dovoľujú chápať opis stvorenia ako jeden veľký liturgický akt. Z Božích úst vychádza Božie slovo a požehnanie. Na konci stvorenia Boh slávi sobotu ako deň, ktorý je zasvätený, oddelený od ostatných dní. Človek je stvorený na Boží obraz, aby napodobňoval tento prvotný liturgický akt. Človek plodí deti na svoju podobu, ako Boh stvoril človeka na svoju podobu. Človek naplňa zem, ako Boh naplnil zem, a siedmy deň človek zasväťí, tak ako ho Boh zasvätil. Denný a ročný režim človeka je chápaný ako jedna veľká liturgia, ktorej hlavné sviatky určujú Slnko, Mesiac a hviezdy.

Záver

Analýza modelu štyroch kultúr a jeho ilustrácia na príklade Gn 1 ukázala, že tento model je vhodný na porozumenie prístupov k Písmu. Každý z prístupov obohatil chápanie tejto state a dovoľuje vzájomnú komunikáciu výsledkov medzi jednotlivými kultúrami. Predchádzajúce časti tiež ukázali, že každá kultúra je prítomná v kánonickej forme Písma a je neoddeliteľnou časťou katolíckej tradície. Z tohto dôvodu vylúčenie ktorejkoľvek kultúry pri interpretácii Písma znamená vylúčenie určitých častí Písma a jednej časti našej tradície.

Dnešný exegéta stojí pred labyrintom vedeckých a polovedeckých prístupov, ktorých dokonalé zvládnutie presahuje dĺžku jedného ľudského života. Tento model môže pomôcť orientovať sa medzi rôznorodými exegetickými metodológiami. Na druhej strane autor si je plne vedomý, že je to len model, ktorý nemôže zahrnúť všetky prístupy k Písmu. Väčšina výkladov Písma nemôže byť kategoricky zaradená do jednej alebo druhej kultúry, ale často obsahujú prvky viacerých kultúr.

V úvode svojej knihy si John O'Malley kladie otázku, či je možné písať o kultúrach bez toho, aby ich opisoval z pohľadu určitej kultúry. O'Malley

uznáva, že jeho kniha je napísaná z pohľadu humanistickej kultúry, v ktorej bol vychovávaný. Podobne aj autor prekladá tieto state do svojej kultúry a prispôsobuje si ich na svoj obraz a svoju podobu. Poznanie, v ktorej kultúre sa človek pohybuje, mu umožňuje pochopiť nielen štýl, ktorým pristupuje k Písmu, ale pochopiť aj štýl a problémy tých, ktorí k Písmu pristupujú z pohľadu inej kultúry.

Bibliografia

- HAYES, John H. (general editor): *Dictionary of Biblical Interpretation*. 1. Vol. A–J, Nashville : Abington Press, 1999. 653 s. ISBN 0-687-05531-8.
- KLEMM, David E.: Hermeneutics. In: HAYES, John H. (general editor): *Dictionary of Biblical Interpretation I*, 1999, 497-502.
- O'MALLEY, John W.: *Four cultures of the west*. Cambridge, MA : Belknap Press of Harvard University Press, 2004. 261 s. ISBN 0674014987.
- RINDOŠ, Jaroslav: *Exegetický kľúč k Pentateuchu*. Bratislava : Teologická fakulta Trnavskej univerzity, ²2000. 176 s. ISBN 80-7141-315-1.
- WELLHAUSEN, Julius: *Die Composition des Hexateuchs und der historischen Bücher des Alten Testaments*. Berlin : Walter de Gruyter & Co., ⁴1963. 373 s. Archiv-Nr. 32 23 631.

Zhrnutie

V tomto článku je navrhnutý nový hermeneutický model interpretácie Svätého písma, je inšpirovaný celoživotným dielom amerického historika J. W. O'Mallyeho, ktorý navrhol interpretovať dejiny kresťanskej civilizácie v Európe zo štyroch pohľadov – štyroch kultúr. Prvá kultúra, prorocká, vidí Písmo ako inšpirované slovo Božie. Druhá, akademická, chápe Sväté písmo ako objekt vedeckých štúdií. Tretia, humanistická, vníma Písmo ako zdroj pre meditáciu a inšpiráciu. Nakoniec, štvrtá, umelecká, pristupuje k Svätému písmu ako k zdroju inšpirácie pre umelecké diela. Všetky štyri kultúry sa nachádzajú už v samotnom Písme a tvoria neoddeliteľnú časť kresťanskej tradície. V druhej časti je tento model aplikovaný na Gn 1. Autor analyzuje problémy a vývoj chápania tejto kapitoly a ukazuje, ako tento model môže prispieť k porozumeniu a riešeniu napätia v exegéze a teológii.

Summary

This article proposes a new hermeneutical model of the interpretation of the Scripture. This model is inspired by lifelong works of J. W. O'Malley, who suggested interpreting the history of the Christian civilization in Europe from four points of view – the four cultures. The first, i.e. prophetic culture projects the Scripture as an inspired word of God. The second, academical culture understands the Sacred Scripture as an object of scientific studies. The third, humanistic culture assumes the Scripture to be a source of meditation and inspiration in ancient and modern literature. Finally, the fourth, artistic culture approaches the Scripture as a source of inspiration in artwork. All four cultures can be already found in the Scripture itself and present an inseparable part of Christian tradition. In the second part, this model is applied to Gen 1. The author interprets the problems and development of understanding of this chapter and shows how this model can contribute to understanding and solving tensions in exegesis and theology.

Peter Dubovský SJ
Panská 11
P.O.Box 173
814 99 Bratislava
pdubovsky@gmail.com

Imago Dei (Gn 1,27) – biblický koncept úplnosti a dokonalosti človeka

Jozef JANČOVIČ

Vyjadrovať sa k závažnej a fascinujúcej biblickej téme človeka na *Boží obraz (imago Dei)*, o ktorej napísali exegeti, teológovia a filozofi množstvo štúdií a kníh, sa stáva zložitým¹. Mnohí autori sa snažia vyčerpávajúco vystihnúť aspekty Božieho obrazu v ľudskej prirodzenosti, ktoré determinujú ľudskú identitu a relevanciu v porovnaní s inými stvoreniami. Po výklade a prehľade interpretácií textu Gn 1,26-27 sa pomocou kánonického prístupu zameriame na postavenie a účinok textu v biblickom kánone. Objasní sa tak koncept Božieho obrazu, ktorý aj vďaka svojej pozícii v úvode Biblie a náznakovosťou súvisí viac s celkovou dokonalosťou človeka ako iba s istými aspektmi ľudskej prirodzenosti. Božím obrazom v človeku sa zároveň implikuje reálna možnosť dosiahnuť ľudskú dokonalosť aj napriek jej narušeniu a stálej hrozbe, ktorú vzápätí vystihuje biblický opis o naštrbení vzťahov medzi prvými ľuďmi, bratmi a národmi v Gn 2 – 11. Príspevok ponúka nové impulzy pre teologickú antropológiu.

I. Výklad textu

Kľúčový text Gn 1,26-27 je súčasťou perikopy Gn 1,1 – 2,3. Skúmané verše spadajú do opisu šiesteho dňa vo vv. 24-31. Diela šiesteho dňa odkazujú na skutky z tretieho dňa jednak počtom dvoch diel a tiež aj ich charakterom. Na tretí deň (Gn 1,9-13) sa ukáže súš a vydá vegetáciu. Boh na šiesty deň utvorí na *súši* zvieratá (vv. 24-25) a ľudí (vv. 26-28). Ľuďom aj zvieratám dáva *rastliny* za pokrm (vv. 29-30)². Za najpodrobnejším opisom šiesteho dňa s

¹ Najnovšia publikácia vyšla vo vydavateľstve Grand Rapids od J. Richard MIDDLETON, *The Liberating Image*.

² Opis tretieho dňa zaberá 5 veršov, použije sa 69 hebrejských slov a zaznejú v ňom dve Božie reči, opis šiesteho dňa sa zdvojnásobí; vo 8 veršoch je až 149 hebrejských slov a sú v ňom až štyri Božie reči (vv. 24.26.28.29).

vrcholným dielom stvorenia, so štyrmi Božími rečami môže byť náznak Božej naliehavosti ukončiť všetko ešte pred siedmym dňom³. Čas rozprávania šiesteho dňa sa oproti tretiemu dňu dvakrát predĺži, pričom čas plynúci v rozprávaní v oboch dňoch zostáva ten istý, t.j. jeden deň⁴. Taktiež zhrnujúci komentár na konci šiesteho dňa potvrdzuje získaný význam celého stvorenia po dielach tohto dňa: „A Boh videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré“ (v. 31)⁵. Až stvorením ľudí na Boží obraz sa dosahuje originálny zámer Božieho diela a zároveň vysoká hodnota všetkého stvorenia. Súlad a dokonalosť Božích diel potvrdí celkové dobro stvorenia odrážajúce sa v jednotlivých dielach. Samotný text Gn 1,26-30 opisuje vrcholné stvorenie človeka Bohom. Stvoriteľské diela týkajúce sa priamo ľudskej existencie — zem ako domov ľudí (vv. 9-13), slnko a mesiac, ktoré určujú ich životné cykly (vv. 14-19) — boli opisované podrobnejšie v porovnaní s inými dielami. Verše 26-30 možno označiť takto:

- 26a Oznámenie Božieho úmyslu v prvej osobe.
- 26b Zámer stvorenia človeka: vládnuť nad zemou.
- 27 Stvorenie človeka.
- 28 Požehnanie človeka: zaplniť zem ľudským potomstvom, podmaniť si ju a vládnuť na nej.
- 29 Určenie stravy pre človeka (rastliny a plody).
- 30 Určenie stravy pre zvieratá (len rastliny)⁶.

³ Porov. Ex 16,22-29 kde Pán umožní v šiesty deň nazbierať si dvojnásobné množstvo manny ako v iné dni.

⁴ Čas narácie (angl. *narration time*, nem. *Erzählzeit*) a čas v narácii (angl. *narrative time*, nem. *erzählte Zeit*): čas narácie je merateľným časom narácie, ktorý závisí od toho, koľko potrebujeme slov, viet, strán na vyrozprávanie udalosti; čas v narácii je zasa dĺžka opisovaného a plynúceho času v narácii. Je to časť z dvadsiatich štyroch hodín dňa. Určenie týchto kritérií nám pomáha vidieť, na aké udalosti sa v perikope kladie dôraz (porov. SKA, *Our Fathers*, 7-8).

⁵ Na zvláštny význam tohto šiesteho dňa sa poukazuje aj určitým členom radovej číslovky dňa: יום הששי *jóm haššišší* dosl. *deň (ten) šiesty*. Určitý člen chýbal v radových číslovkách 2. až 5. dňa (vv. 8,13,19,23), prvý deň bol označený v hebrejčine základnou číslovkou *jeden* (v. 5). Aj označenie siedmeho dňa bude používať pri trojnásobnom označení určitý člen v Gn 2,2.2.3: יום השביעי *jóm hašševí* dosl. *ten siedmy deň*. Táto determinácia dňa zdôrazní mimoriadnosť udalosti šiesteho dňa: stvorením človeka na Boží obraz sa dosahuje vrchol stvoriteľskej aktivity.

⁶ Stvoriteľským skutkom originalita rozprávania (pred stvorením je Božia úvaha a stvorenie človeka je opísané trikrát slovesom ברע). Tvrdiť, ako robí SCHMIDT, *Die*

Pri stvorení človeka sa narácia Gn 1 a tzv. *čas rozprávania* spomalí, čím sa pozornosť čitateľa upriami na veľkolepý Boží čin a originálny Boží postup pri stvorení a udelení úlohy človeku v stvorení. Jedine stvoreniu človeka predchádza Božia úvaha o stvorení a Boh hovorí človeku, vnímajúcemu reč, v početných slovách. Typické teologické sloveso **בָּרָא** *stvoril*, ktorého podmetom v hebrejčine je vždy Boh, sa pri opise stvorenia človeka používa až trikrát. V texte Gn 1 je súvis medzi človekom a živočíchmi utvorený požehnaním: ryby, vtáky, ale aj človek sa budú rozmnožovať vďaka požehnaniu (porov. vv. 22.28); človek a zvieratá sú stvorené v ten istý deň (vv. 24-31), a ako človeku, tak aj zvieratám je daný podobný druh potravy (vv. 29-30). Jedinečná pozícia človeka voči zvieratám však bude jasne odlišená: rozšírené požehnanie pre človeka sa odlišuje od požehnaní vo v. 22; podľa protologickéj predstavy zvieratá vydala zem na príkaz vo vv. 24-25, naproti tomu človek nevychádza z hĺbky zeme (porov. však Ž 139,15), ale je stvorený po Božej úvahe a rozhodnutí, ktoré sú veľmi originálnymi prvkami v texte, bez použitia nejakej jestvujúcej matérie pôvodu (porov. však Gn 2,7) ako v prípade iných živočíchov. Požehnanie je priamo adresované iba človeku, vyjadrí to osobné zámeno *im* viazané na sloveso *povedal*. Podobne sa to deje aj pri určení potravy (vv. 29-30). Teda nie zvieratá, ale človek, muž a žena súčasne sú poverení naplniť zem a dostanú úlohu nad zemou a zvieratami vládnuť, čo vyplynie z ich blízkeho vzťahu s Bohom⁷. A práve tento jedinečný vzťah je predmetom veršov 26-27. Uvádzame ich hebrejský text s doslovným prekladom:

<p>וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיְרַדְדוּ בְדִגְתַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל-הָאָרֶץ וּבְכָל-הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל-הָאָרֶץ: וַיְבָרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם:</p>	<p>²⁶ Boh povedal: „Urobme ľudí na náš obraz, ako našu podobu! Nech vládnu nad rybami mora i vtáctvom neba, nad dobytkom a celou zemou i nad všetkými plazmi, čo sa plazia po zemi!“ ²⁷ A stvoril Boh človeka na svoj obraz, na obraz Boží ho stvoril, muža a ženu ich stvoril.</p>
---	---

Schöpfungsgeschichte, že redaktor až neskôr spojil do jedného podania dve samostatné správy o Božích slovách, resp. o skutku (v. 26 ako *Wortbericht* a pôvodnejší v. 27 ako *Tatbericht*), nie je z charakteru textu opodstatnené.

⁷ Porov. WOLFF, *Antropologia*, 126.

Zatiaľ čo verš 26 používa bez člena termín אָדָם *adam* bežne vo význame (1) *človek*, (2) *ľudia*, *ľudstvo* a (3) *Adam*, vo verši 27 je už použitý určitý člen אָדָםָּ a reprezentuje *ľudí*, muža a ženu spolu⁸. Realizáciu Božieho rozhodnutia z verša 26 opisuje súvetie zložené z jednej hlavnej a dvoch vedľajších doplnkových viet, označujúcich najvýznamnejšie aspekty ľudskej existencie. V hebrejskom slovoslede tvorí verš túto chiatiskú figúru:

A stvoril		(a)
Boh	človeka	(b)
	na svoj OBRAZ ,	(c)
	na OBRAZ	(c')
Boha.		(b')
Stvoril	ho,	(a')
	<i>muža a ženu</i>	
stvoril	ich.	

Tri vety súvetia sú vo v. 27 v prístavkovej väzbe. Prvé dve vety sú zoradené v chiatistickom usporiadaní, v strede je kľúčový pojem *obraz*, zatiaľ čo tretia veta upresní, že človeka treba chápať cez vzájomný vzťah muža a ženy, v ktorom sú si obaja bytostne rovnocenní, a z výrazov označujúcich muža a ženu vyplýva, že Boží obraz súvisí priamo so vzťahom muža a ženy kvôli ich pohlavnej identite⁹.

⁸ Termín אָדָם „človek“ je v Gn 1 – 4 bežne uvedený s určitým členom, okrem prípadu, keď ho predchádza hebrejská predložka לֵּ le „k“ (2,20; 3,17.21). V kap. 5 je termín použitý bez člena ako osobné meno „Adam“, od 4,1 a 4,25 je však zrejmé, že hoci je s členom, lepší preklad je „Adam“. Tento prechod medzi určitou a neurčitou formou spôsobuje ťažkosti spoznať, kde je osobné meno „Adam“ prvýkrát spomenuté (verzie: LXX 2,16; SPSNZ, AV 2,19; RV, RSV, TOB 3,17; TEV 3,20; NEB 3,21). Skutočná neurčitosť môže byť zámerná.

⁹ Dvojica výrazov זָכָר וְנִקְבָּה „muž a žena“ je veľmi častá v legislatívnych textoch, pričom oba výrazy vystihujú pohlavnú odlišnosť jedincov. Bytostná dôstojnosť a rovnocennosť muža a ženy je vyjadrená v úvode Biblie cez spojenie זָכָר וְנִקְבָּה *mužský a ženský jedinec (pohlavne odlišení)*. Nájdeme ho použité jednak pre ľudí, ale aj pre zvieratá v Gn 5,2; 6,19; 7,3.9.16, ale aj v Lv 3,1.6; 12,7; 15,33; Nm 5,3; Dt 4,16. Významy pojmu זָכָר *zachár* (1) „muž“ a u zvierat (2) „samčí jedinec“ súvisia so základným významom slova označujúceho pohlavný orgán (porov. HALOT II, 269-271 na základe BAUER – LEANDER, *Historische Grammatik*, 462r'). S fyziológiou ženy súvisí zasa pojem נִקְבָּה *neqeváh* (1) „žena“, (2) „samica“, základný význam slova pochádza z adjektíva

V kľúčových veršoch 26-27 sa bežne diskusia sústreďuje na tri body: Prečo Boh hovorí v množnom čísle? Možno hebrejské predložky \aleph „v“ a \aleph „ako“ vo v. 26 považovať za synonymá¹⁰? Čo sa myslí výrazmi „obraz“ a „podoba“? Zodpovieme najskôr otázku Božieho plurálu v Gn 1,26 (porov. Gn 11,7)¹¹:

(a) Od doby Filóna Alexandrijského a neskorších židovských komentátorov sa všeobecne považoval tento plurál ako prípad, v ktorom sa Boh obracia na svoj nebeský dvor, t.j. anjelov (porov. Gn 3,22; 2 Kr 22,19, Jób 1,6; Ž 29,1; Iz 6,8). Takéto vysvetlenie z moderných komentátorov uprednostňujú Skinner, von Rad, Zimmerli, Kline, Mettinger, Gispén a Day. Westermann ho tiež pokladá za primeraný, ponúkne však aj iné vysvetlenie.

(b) Patristický Barnabášov list a sv. Justín, mučeník, videli v pluráli narážku na Ježiša Krista¹². Kresťanská tradícia vidí v tomto verši zahalenú Božiu Trojicu. Dnes sa všeobecne prijíma, že samotný biblický autor takto Boha ešte nevnímal.

„prepichnutá“ (od slovesa נקב „prepichnúť“). Chápanie mužskej a ženskej identity súvisí v prvom rade s anatómiou jedinca a nie s psychologickým alebo sociologickým odlišením pohlaví.

¹⁰ Predložky \aleph „v, cez“ a \aleph „ako“ nie sú síce exaktné synonymá, hoci ich sémantické polia sa prekrývajú (porov. BDB, 88-91, 453-455). Predložka \aleph vystihuje v spojení „na náš obraz“ príbuznosť, závislosť (porov. 1,27; 5,1.3). Predložka \aleph v pojme \aleph *kidmutenu* „ako naša podoba“, sa bežne používa jednak na logické porovnanie týkajúce sa zhody: מות ימות... כגור כְּאֶזְרָח „zaiste umrie... domáci ako aj prišelec“; tiež sa používa na porovnávanie množstva a miery v presnom význame (Mojžiš je „taký“ vysoký „ako“ Jozue) alebo len v približnom Rút 1,4: וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשְׂרִים שָׁנִים „a žili tam asi desať rokov“. Vyjadruje tiež podobnosť druhu 3,5: וְרַע מִטוֹב יָדְעִי טוֹב וְרַע „a boli by ste ako Boh, poznajúci dobro i zlo“; podobnosť spôsobu alebo pravidla 1,26: \aleph *kidmutenu* „podľa našej podoby“. Skorší aj moderní autori súhlasia, že vo v. 26 je predložka \aleph „v“ vlastne zhodná s \aleph „ako, podľa“. Wildberger (*TWAT* II, 559) a iní sa pokúsili dokázať, že predložka \aleph tu má zriedkavý význam „v schopnosti, ako“, ako v Ex 6,3, „Zjavil som sa Abrahámovi (\aleph „ako“) El-šaddai“. Clines navrhol, že človek nebol stvorený ako napodobnenina Božieho obrazu, ale aby bol Božím obrazom. No vzájomná výmena predložiek v Gn 5,1.3 pri slovách „obraz“ a „podoba“ spôsobuje neudržateľnosť tohto pohľadu. Predložka \aleph „ako“ tu znamená aj „podľa (vzoru)“. Paralelné použitie je v Ex 25,40 (porov. 25,9), kde mal Mojžiš postaviť svätostánok podľa daného vzoru. Z týchto dôvodov tradičná interpretácia predložky \aleph „v“ = „ako“ vystupuje ako opodstatnená. Druhé spojenie „ako našej podoby“ sa zdá byť vysvetľujúcou glosou dopĺňajúcou zmysel prvého výrazu „na náš obraz“.

¹¹ Prehľad na základe WENHAM, *Genesis 1-15*, 56-57.

¹² Porov. ARMSTRONG, *Die Genesis*, 39; WILSON, *The Early History*, 420-437.

(c) Gunkel navrhol, že plurál môže odrážať polyteistické podanie, ktoré prebral kňazský pisateľ, hoci rozoznal, že toto nemohol byť pohľad autora. Aj iní moderní komentátori sa zhodujú, že v Gn 1,26 autor neuvažuje v zmysle polyteizmu.

(d) Niektorí učitelia, ako napr. Keil, Dillmann a Driver navrhli, že tento verš je príkladom plurálu vznešenosti tzv. *pluralis majestatis*. Joüonova poznámka, že majestátny plurál sa neviaže na množné číslo sloviess, ale na zámená, ako napr. v Gn 3,22 a Iz 6,8, viedla komentátorov k opusteniu tejto interpretácie.

(e) Joüon sám navrhuje pohľad, že tento prípad je *plurál vnútorného uvažovania*. Cassuto navrhol, že plurál je tu príkladom *dodávania si odvahy* alebo určitého *sebapovzbudenia* (porov. Gn 11,7; Ž 2,3). Tento výklad zdieľajú aj moderní komentátori, ako Schmidt, Westermann, Steck, Gross, Dion.

(f) Posledný výklad spočíva v tom, že plurál sa používa z dôvodu plurality Božieho vedenia. Boh sa obracia na svojho Ducha, ktorý je prítomný a aktívny už na počiatku stvorenia (1,2). Hoci toto je možné (porov. Prís 8,22-31), stráca sa význam tohto výkladu, ak sa pojem רוח *ruach* „duch“ vo v. 2 preloží ako „vietor“.

Plurál najlepšie vystihuje jednak vysvetlenie (a), kde subjektom plurálu je *Boh a anjeli* súčasne, ale aj vysvetlenie (e), podľa ktorého je sloveso *plurálom sebapovzbudenia*. Oba výklady sa zlučujú s hebrejským monoteizmom. Interpretácia (e) je menej istá pre zriedkavosť podobného použitia. Proti výkladu (a) sa niekedy argumentuje, že SZ nepredpokladá spoluprácu anjelov v diele stvorenia. Singulár slovesa „stvoril“ v 1,27 predpokladá, že Boh pracoval pri stvorení človeka sám. Boží výrok „Urobme ľudí...“ sa môže považovať za modalitu oznamu Boha nebeskému dvoru, aby sa ním pritiahla pozornosť anjelských zborov na vrcholné dielo stvorenia, ktorým bude človek. O anjeloch pri stvorení sa hovorí v Jób 38,4.7: „Keď som zem zakladal, kde si vtedy bol..., keď si ranné hviezdy zborom spievali a Boží synovia všetci plesali?“ (porov. aj Lk 2,13-14). Popri alúzii na nebeský dvor nie je vylúčená ani interpretácia (b), ktorá sa javí ako *sensus plenior* textu. Novozákonné texty vidia celkom určite pri stvorení spolu s Otcom aktívneho aj Krista (porov. Jn 1,1; Kol 1,16). Text Gn 1,26 poskytol prvotnej Cirkvi teologický podklad na rozvinutie náuky o Najsvätejšej Trojici, ktorá však bola veľmi ďaleko za horizontom poznania biblického autora textu.

Výklad spojenia **Boží obraz v Gn 1,26-27** začneme etymológiou pojmov. Výraz **צֶלֶם** „obraz“ a jeho neistá etymológia spôsobuje problémy pri výklade veršov. Zo 17 výskytov, sa 10 vzťahuje na rôzne typy hmotných obrazov, napr. obrazy modiel (Nm 33,52; 2 Kr 11,18); model vredov a myši (1 Sam 6,5.11); obrazy mužov (Ez 16,17); obrazy Chaldejcov (Ez 23,14); dva žalmy prirovnávajú ľudskú existenciu k tieňu alebo vidine (Ž 39,7; 73,20). Zvyšných päť nájdeme v Gn 1,26.27(2x); 5,3; 9,6. Etymológia slova sa vykladá v dvoch smeroch: (1) **צֶלֶם** môže pochádzať z koreňa slovesa **צלם** „rezať“ alebo „osekávať“ používaného v arabčine alebo (2) z koreňa akkadského slovesa *calamu* „stmavnúť.“ Prvý význam súvisí vcelku dobre s myšlienkou fyzického vyobrazenia, ale v Písme nie je doložené žiadne sloveso z tohto koreňa, ktoré by osvetlilo, čo znamenalo pre svätopisca. Termín **דְמוּת** *demút* „podoba“ má svoj význam vcelku zrejmý. Nesie typické ukončenie abstraktného mena a jasne sa vzťahuje na sloveso **דמה** „podobáť sa, ponášať sa“. Používa sa na označenie vzoru, modelu alebo plánu (1 Kr 16,10). Väčšina z 25 výskytov sa nachádza u Ezechiela, najmä vo videniach. Preklad pojmu podoba (5,1) vyjadří fakt, že vzťah človeka k Bohu cez termín obraz neznamena iba zhodu, ale aj odlišnosť popri podobnosti. Tiež môže poukazovať na blízkosť a príbuzenstvo, ako je to aj v 5,1, kde vzťah medzi otcom a synom práve oba pojmy veľmi úzko vystihujú¹³.

Termíny *obraz* a *podoba* sa nachádzajú aj v starých aramejských nápisoch z IX. stor. pred Kr. z Tell Fakharija v opise sochy kráľa Haddu-jisi. Je to vôbec najstarší výskyt termínov v aramejčine¹⁴. Čo však pojmy *obraz* a *podoba* v texte vystihujú? Pri výklade textu sa naskytlo päť hlavných riešení¹⁵:

1) V prvom prístupe sa pojmy *obraz* a *podoba* významovo odlišujú. Podľa tradičnej kresťanskej exegézy (sv. Irenej c. 180 po Kr.) obraz a podoba vystihujú dva odlišné aspekty ľudskej prirodzenosti. Obraz sa vzťahuje na prirodzené ľudské vlastnosti (rozum, osobnosť), ktoré robia človeka podobného Bohu, zatiaľ čo podoba sa vzťahuje na nadprirodzenú Božiu milosť, ktorá robí vykúpeného človeka podobným Bohu. Hoci tieto odlišenia môžu byť kazateľsky užitočné, evidentne nevyjadrujú pôvodný význam slov. Vzájomná

¹³ Žalm 8 podobnosť a odlišnosť medzi Bohom a človekom vyjadruje veršom 6: „Stvoril si ho len o niečo menšieho od anjelov, slávou a ct'ou si ho ovenčil.“

¹⁴ DION, *Image et ressemblance*, 151-153.

¹⁵ Porov. WENHAM, *Genesis 1-15*, 59-62.

zámena výrazov *obraz* a *podoba* (porov. 5,3; Ez 23,14-15) poukazuje na to, že významové odlišenie termínov kniha Genezis nepozná a výraz *podoba* je pravdepodobne pridaný na určenie významového odtieňa pojmu *obraz* v kontexte.

2) Boží obraz sa vzťahuje na rozumové a duchovné schopnosti, ktoré človek zdieľa so svojím Stvoriteľom. Tento pohľad sa zdá pravdepodobný, hoci je ťažké k pojmu *obraz* pripojiť zamýšľané schopnosti. V návrhoch figurovali ľudský rozum, osobnosť človeka, slobodná vôľa, ľudské vedomie alebo inteligencia. Zriedkavosť popisu Božieho obrazu v človekovi v Starom zákone je dôvodom neistoty, ktorý z týchto návrhov je primárny. V každom prípade zostane na pozadí takéhoto výkladu podozrenie, že komentátor môže vidieť svoje vlastné hodnoty v biblických textoch ako najtypickejšie črty pre človeka. Z týchto dôvodov väčšina moderných komentátorov opúšťa snahu definovať Boží obraz v človeku, pričom niektorí predpokladajú, že význam pojmu bol až príliš známy a nemusel byť vykladaný alebo sa hľadajú špecifické kľúče v knihe Genezis, ako Boží obraz chápať.

3) Termín *obraz* poukazuje na telesnú podobnosť človeka s Bohom, kde by práve vzpriamená postava a výzor človeka poukazovali na Boha. V prospech tohto výkladu by bola skutočnosť, že telesná zhoda stojí na pozadí termínu *obraz*, pričom v 5,3 sa hovorí o Adamovom synovi Setovi, že bol „na jeho podobu a obraz“, čo sa prirodzene vzťahuje jednak na telesnú, ale aj celkovú zhodu syna s otcom. Je zaujímavé, že kňazský pisateľ prisúdil túto zhodu len Setovi a jeho potomkom v rodokmeni v kap. 5, v ktorom sa Boží obraz v človeku prenáša z generácie na generáciu, pričom z desiatej vzišiel spravodlivý Noe. V Ezechielovom veľkolepom videní (Ez 1,26) máme opačné poradie: Pán sa podobá na človeka, prorok ho videl na tróne v podobe človeka. Humbert zdôrazňuje, že práve tento aspekt telesnej zhody podáva kniha Genezis v pojme obraz, zatiaľ čo Gunkel a von Rad ho pokladajú len za časť významu termínu¹⁶. Na druhej strane však Starý zákon kladie inokedy veľký dôraz na duchovnú povahu Boha a na nemožnosť vidieť ho, a preto sa tento pohľad stáva problematickým (porov. Dt 4,15-16). Ťažkosť výkladu tohto verša sa zväčší po všeobecne akceptovanom zaradení textu do kňazskej tradície, pre ktorú by to bol v poexilovom období až príliš očividný antropomorfizmus, ktorý táto tradícia bežne obmedzuje. Taktiež po prijatí výkladu *Božieho obrazu*

¹⁶ HUMBERT, *Études*, 153-163.

zakladajúcom sa na egyptskom a mezopotámskom myslení, by sa nemalo zabudnúť, že obraz božstva viazaný v týchto kultúrach na kráľov vystihuje skôr kráľovskú úlohu a jej odôvodnenie a nie podobu vodcu s božstvom, hoci texty Starého zákona nerozlišujú duchovné a materiálne prvky takýmto spôsobom. Boží obraz teda musí charakterizovať celú ľudskú bytosť, nie iba myseľ alebo dušu na jednej strane a na druhej ľudské telo. Okrem toho starovek si bol vedomý, čiastočne aj cez obetnú prax, že po fyziologickej stránke sa človek svojou konštitúciou sčasti podobal na zvieratá. Boží obraz je teda niečo, čo človeka odlišuje od zvierat. Je potrebné podotknúť, že človek je stvorený „na“ Boží obraz (t.j. „podľa Božieho obrazu“) podobne, ako sa v Ex 25,9.40 hovorí o vytvorení svätostánku „**podľa**“ nebeského vzoru videného na Sinaji. Táto súvislosť prezrádza, že človek je reprodukcia niečoho, čo nesie v sebe Boží obraz a teda nie je nutne kópiou Boha samotného. Mettinger tvrdí, že keď sa hovorí o človekovi stvorenom na Boží obraz, tak Genezis porovnáva človeka s anjelmi, ktorí si uctievajú Boha v nebeskej sfére. Ľudská podobnosť s nimi spočíva v podobnej funkcii: chváliť Boha na zemi. Navyše, anjeli sú opísaní ako vládcovia nad národmi z Božieho poverenia (porov. Dt 32,8), podobne aj človekovi sa dostalo úlohy vládnuť nad živočíšnou ríšou. Ak teda i anjeli sú na Boží obraz, stále je tu problém, čo majú Boh, anjeli a ľudia spoločné a čo v nich poukazuje na Boží obraz.

4) Najviac prijímaný výklad Božieho obrazu v súvislosti s človekom sa zakladá na kráľovskej metafore, z ktorej plynie úloha človeka prezentovať Boha na zemi. Pohľad, že človek je Božím reprezentantom na zemi, nachádza základ v starovekom orientálnom pohľade na kráľa. Egyptské a asýrske texty predstavujú kráľa ako Boží obraz na zemi¹⁷. V biblickom texte by bol ním každý človek. Muža a ženu poveril Boh touto kráľovskou úlohou: majú *vládnuť* (sloveso ררר sa viaže bežne na kráľa v Ž 72,8; 110,2; Iz 14,6; Ez 34,4) a podrobiť si zvyšok stvorenia (porov. 1 Kr 5,4 [4,24]). Žalm 8,6-7: „Stvoril si ho len o niečo menšieho od Boha, slávou a cťou si ho ovenčil a ustanovil si ho za vládca nad dielami tvojich rúk“, hovorí v hebrejskom texte jasne o človeku stvorenom o niečo menšieho „od Boha“, gr. preklad LXX má „od anjelov“. Boh ho ovenčil ako kráľa slávou a cťou a utvoril ho pre spravovanie Božích diel. Narážky na kráľovskú úlohu sú tu až veľmi zřejmé. Iné úvahy o človeku

¹⁷ Porov. BIRD, *Male and Female*, 129-159; DION, *Ressemblance et Image*, 365-403; OCKINGA, *Gottebenbildlichkeit*.

na spôsob Božieho reprezentanta na zemi pochádzajú z idey obrazu. Obrazy bohov a kráľov vždy sprítomňovali božstvá, resp. kráľov. Socha ako obraz kráľa v starovekom Blízkom východe signalizovala jeho vládu v oblasti, kde bola postavená (porov. Dn 3,1.5). V 13. stor. pred Kr. nechal faraón Ramzes II. vytesať do skaly svoju podobu v delte rieky severne od Bejrútu; jeho podobizen pripomínala jeho vládu v tejto oblasti. Podľa starovekých predstáv Boží duch obýval modlu alebo sochu, čím sa tvorila úzka jednota medzi božstvom, respektíve kráľom a jeho obrazom. Pri stvorení človeka v 2,7 Boh vdýchol dych života do človeka, aby sa stal živou bytosťou. Človeka ako obraz a podobu Boha stavia Boh do stvoreného sveta, čím sa naznačuje, že Boh zostáva pánom nad stvorením, človek ho však zastupuje ako ním poverený správca nad stvorením. V radách egyptského kráľa svojmu synovi Merikareovi (okolo r. 2000 pred Kr.) čítame: „Ľudia sú obrazy boha, ktoré vzišli z jeho údov.“ Hoci sa egyptské opisy Božieho obrazu obmedzovali iba na kráľov, doložený text rozširuje danú myšlienku na všetkých ľuďoch, podobne ako to robí aj kniha Genezis, podľa ktorej nielen kráľ, ale každý muž a žena je stvorený na Boží obraz a tým reprezentuje a zastupuje Boha na zemi. Westermann však namieta, že v Písme sa zmysluplne hovorí iba pri jednotlivých kráľoch ako o Božích potomkoch (napr. Ž 2,7) a nie v rámci širokej skupiny alebo celého ľudstva. Podľa neho by to nebolo v zhode s kňazskou teológiou, ktorá robí ostrú deliacu čiaru medzi Božími a ľudskými skutočnosťami. Tvrdenie o zastupovaní Boha človekom by vraj toto delenie zastieralo. Táto námietka však obchádza povahu biblickej symboliky. Skupina predmetov často predstavuje jedinú skutočnosť, napr. obetné zvieratá predstavujú Izrael. Podobným spôsobom veľkňaz predstavuje Izrael pred Bohom a tiež Boha pred Izraelom. Aj sprostredkujúca pozícia človeka medzi Bohom a zvyškom stvorenia je vcelku zhodná s biblickou symbolikou. Obradný kňazský systém a kňazská tradícia nevytvára priepasť medzi Bohom a človekom, ale skôr utvára vzájomný vzťah pri jasnom zachovaní rozdielov medzi nimi.

5) V tomto prístupe sa chápe Boží obraz v človekovi ako schopnosť človeka nadviazať vzťah s Bohom. Boh môže totižto vstúpiť do osobného vzťahu s človekom, prehovoriť k nemu a uzatvoriť s ním zmluvu. Tento výklad predložil už Karl Barth vo svojich dogmatických dielach a preferuje ju aj Westermann¹⁸. Domnieva sa, že spojenie „na náš obraz“ modifikuje sloveso

¹⁸ Porov. BARTH, *Church Dogmatics*; WESTERMANN, *Genesis*.

„urobme“ a nie podstatné meno „človek“. Predpokladá sa teda osobitný druh stvoriteľskej činnosti pri stvorení človeka, ktorá ho kladie do jedinečného vzťahu so Stvoriteľom a dôsledkom toho ho uspôsobí odpovedať mu. Boží obraz nie je však podľa tejto koncepcie súčasťou ľudskej konštitúcie, ale skôr je popisom priebehu stvorenia, ktoré robí z človeka odlišnú bytosť. Tento Westermannov výklad je udržateľný iba vtedy, ak sa vzťahne na obmedzený počet úryvkov hovoriacich o stvorení človeka, v ktorých je spojenie „na jeho obraz“ v úzkom vzťahu so stvorením človeka na Boží obraz. Podobné texty Gn 5,3 a Ex 25,40 naznačujú, že výraz „na obraz“ opisuje skôr samotné dielo stvorenia a nie činnosť. Človek je tak utvorený, že sa podobá na Boží obraz. Aj keby sa Westermann nemýlil v tom, že výraz „na obraz“ charakterizuje postup stvorenia, otázka o dôsledkoch takého postupu sa nakoniec dostaví, keďže sa budú chcieť poznať odlišné kvality človeka pochádzajúce práve z Božieho obrazu v ňom. Boží obraz v človeku ako ľudská schopnosť vzťahu k Bohu určite vystihuje aspoň niektoré z aspektov jeho bytia vymenovaných v druhej a štvrtej možnosti. Neurčitosť tohto prístupu robí z neho nepresvedčivú alternatívu oproti iným.

Na určenie niektorých spoločných a odlišných črt medzi Bohom a človekom je smerodajný samotný kontext perikopy Gn 1,1 – 2,3, najmä sledovanie tých aktivít, ktoré súvisia s Bohom aj človekom, pričom pripisovanie ľudských aktivít Bohu sa deje na základe analogického vyjadrovania sa o Bohu¹⁹. V biblickom podaní Boh podobne ako človek vidí v zmysle prenikania do podstaty vecí a taktiež ako človek aj hovorí. Boh a nepriamo i človek odpočívajú v siedmy deň (2,1-3). Človek však vznikol v čase, pričom Boh je večný. Iba Boh vie stvoriť slovom, človek bude tvoriť už len zo stvorenej hmoty a spravovať už stvorený svet. Boha nemožno vidieť.

¹⁹ Jazyk o Bohu v Biblii je niekedy teologický, inokedy viac antropomorfný, ale vždy Písmo hovorí o Bohu na základe analógie. Slová Písma, ktoré sa stali v procese zjavenia ľudskými slovami, nemajú ten istý význam pri aplikácii na Boha a pri použití na človeka. Hovoriť o otcovstve Boha neznamena, že mu nutne pripíšeme všetky atribúty pozemského otca. Podobne pri stvorení sveta počas šiestich dní Boží spôsob tvorenia sa neidentifikuje s ľudskou tvorbou, ani nepotrebujeme túto týždňovú prácu nutne ukončiť za 144 hodín šiestich dní. Ak sa v Gn 1 hovorí o šiestich dňoch práce, po ktorých nasleduje Boží pokoj, stanovuje sa tým proporcia medzi Božou prácou a pokojom, ktorá je základom na zachovávanie dňa pokoja. Tento pomer však nutne neimplikuje, že šesť stvoriteľských dní bude šesť dní ľudskej práce, skôr naopak šesť dní ľudskej práce sa stalo základom aj pre Božie tvorenie.

Zatiaľ čo tieto súvislosti medzi Bohom a človekom nesúvisia priamo s pojmom Božieho obrazu, naznačujú však podobné vlastnosti, na ktoré mohol biblický pisateľ nepriamo poukazovať pri použití pojmu Boží obraz²⁰.

Rozdiel chápania *imago Dei* v človeku poukazuje na neurčitost' a komplexnosť samotného konceptu a na ťažkosti s jeho výkladom. Žiadny z návrhov nie je absolútne akceptovaný všetkými. Nasledovný text Gn 1,28: „Boh ich požehnal a povedal im Boh: «Plod'te a množte sa a naplňte zem! Podmaňte si ju a panujte nad rybami mora, nad vtáctvom neba a nad všetkými zvieratami, čo sa hýbu na zemi!»“ podporuje výklad uvedený v prehľade ako štvrtý: a to, že Boží obraz v človeku umožňuje úzky vzťah muža a ženy a z oboch robí Bohom povereného podmaniteľa a vládcu na zemi. Prvé slová určené človeku sú príkazy rozmnožovať sa a ovládnuť zem, teda výzva k telesnému vzťahu muža a ženy, z ktorého sa rodí život a následne je to aj vzťah ku stvorenému svetu. Posledným referentom pre človeka je na základe Božieho obrazu v ňom vždy Boh. Človek podobný Bohu hľadá toho, na koho sa podobá, teda Boha²¹. Vzhľadom na to, že text 1,26-27 je viac popisný ako vysvetľujúci, je potrebné nejasnosť nášho textu rešpektovať.

II. Imago Dei v kontextoch kánonu²²

V rámci *úzkého kontextu* náš text figurujúci v perikope Gn 1,1 – 2,3 zapadá do veľkého celku Gn 1 – 9 (stvorenie sveta, prvotný hriech, bratovražda Ábela, rodokmeň Adama, potopa, zmluva s Noemom a hriech jeho syna Chama), ktorý možno čítať ako prvotné dejiny o začiatkoch sveta a ľudstva, poznačené silným napätím a tiež prítomnosťou témy Božieho obrazu. Inklúziu tohto celku tvorí práve trikrát spomenutá téma Božieho obrazu v človeku (Gn 1,26-27 a Gn 9,6) a taktiež tri príkazy o plodení a množení ľudí na zemi, jednak prvým ľuďom a dva razy Noemovi (Gn 1,28 a 9,1.7). S Gn 10,1-2 sa začína vlastná história na zemi, zameraná na samotný ľud Izrael, konkrétne cez predstavenie potomstva Sema ku koncu Gn 10²³. Gn 1 – 9 je v podstate

²⁰ Podobne aj SAWYER, Meaning, 418-426.

²¹ LACOCQUE – RICOEUR, *Come pensa*, 30.

²² V postupnej línii budeme zvažovať koncept *imago Dei* v perikope Gn 1 – 9, ďalej v rámci prvej časti hebrejského kánonu a napokon v celom Písme.

²³ Autor postrehov je ZENGER, *Jenseits*, 2-5.

trojdielnou kompozíciou, v ktorej sú vedľa seba protirečivé skúsenosti so svetom a ľudským životom, obavy, ale aj nádej. Rozprávanie o stvorení sveta (Gn 1,1 – 2,3) a rozprávanie o zachovaní ľudstva napriek ničivej potope (Gn 5,1 – 9,29), ale s náznakmi nového začiatku sú oporné stĺpy trojdielnej kompozície. Sú veľkolepými obrazmi sveta, ktoré vykresľujú svet ako jeden veľký Bohom postavený dom uprostred chaosu, ktorý ho neustále ohrozuje, ale Boh ho príslubmi života podporuje a ochraňuje. Gn 1,1 – 2,3 poskytuje obraz o svete: jednak aký je *svet od Boha* a tiež aký by mal byť. Gn 5 – 9 hovorí o tom, aký je svet v skutočnosti: ohrozený násilím zo strany ľudí, zároveň je však pod *vládou Boha*, ktorú symbolizuje dúha v oblakoch. Boh ľudom prisľúbil, že bude znášať svet poznačený ľudskými slabosťami a hriešnosťou. Zároveň sa naznačuje, že Boh chce spolu s ľuďmi ideál zeme a ľudstva ukázaný v Gn 1,1 – 2,3 urobiť skutočnosťou a vytvoriť tak zo sveta dom života a dom Boha súčasne. Medzi tieto dva okrajové obrazy Gn 1,1 – 2,3 a Gn 5 – 9 sú umiestnené rozprávania perikopy Gn 2 – 4, ktoré ponúkajú vlastné pohľady na veľké stvoriteľské dejiny, aby tým zdôraznili, akí sú ľudia v Božom stvorení: Boh ich chce ako mužov a ženy, ktorí nachádzajú zmysel svojho ľudského bytia v životodarnom spoločenstve (Gn 2); ľudia sú navzájom aj bratmi s rôznymi vlohami a činnosťami, čo prežívajú raz ako obohatenie, inokedy ako súperenie (Gn 4); ľudia sú vykreslení aj ako rušitelia pokoja nastoleného v dobrom stvorení; postavajú sa Bohu na odpor (Gn 3) a vzájomne sa ničia (Gn 4,1-16) a zostávajú posadnutí násilím (Gn 4,23-24).

Časti trojdielnej protohistórie sa dajú teda čítať ako *tri variácie jednej a tej istej témy*, keď ukazujú Boha Stvoriteľa a ľudí zakaždým z iného aspektu. V každej z troch častí je spomínané stvorenie ľudí ako muža a ženy (Gn 1,26-28; 2,5-24; 5,1-2) a zakaždým je tiež zvažovaná ich úloha vo svete.

Prvý text prezentuje ľudí dvoch pohlaví z perspektívy stvoriteľského, žehnajúceho a poverujúceho Boha. Gn 2,4 – 4,26 ukazuje konkrétnych ľudí s menami v ich sociálnom prostredí rodiny, resp. kmeňa. Gn 5,1 – 9,29 ukazuje veľkú Adamovu a Noemovu rodinu s jej genealogickým pôvodom a zaradenie sa do rodiny ľudstva. Tieto tri časti možno čítať aj *koncentricky*.

A Gn 1,1 – 2,3 – ľudia na **Boží obraz** v kozmickom scenári

B Gn 2,4 – 4,26 – ľudia v záhrade a v okolí Edenu

A' Gn 5,1 – 9,29 – ľudia na **Boží obraz** (2x) v kozmickom scenári

Gn 1,1 – 2,3 a Gn 5,1 – 9,29 sa odohrávajú v kozmickom scenári, zatiaľ čo Gn 2,4 – 4,26 v záhrade a v okolí záhrady Eden. Obe okrajové časti sú prepojené kľúčovou témou (človek stvorený na Boží obraz 1,26-28 a 5,1-2; 9,6). Stredná časť 2,4 – 4,26 sa významne líši od iných častí tým, že ľudské postavy tu pôsobia ako rušitelia stvoriteľského domu a nedajú sa v tom zastaviť Bohom, ktorý im napriek tomu neodníma podporu (oblečie Adama a Evu do kožených odevov Gn 3,21 a udelí znak ochrany Kainovi v Gn 4,15). Na základe tejto koncentricity textov a tém v konečnej podobe textov by mali byť obe okrajové časti aj vďaka téme *imago Dei* interpretačne koordinované: iba spoločným čítaním a zvažovaním textov sa dosahuje biblická teológia o stvorení sveta a človeka na Boží obraz²⁴. V rámci tejto kompozície textov sa v Gn 9,6 potvrdzuje úloha človeka ako Božieho zástupcu, ktorého život je posvätný a Boh ho bude ochraňovať: každý útok na človeka je urážka Stvoriteľa a zasluhuje si zásadný trest, „kto preleje krv človeka, človek nech preleje jeho krv, lebo na Boží obraz som stvoril človeka“. Tu *imago Dei* poukazuje na dôsledky plynúce z tohto faktu; neurčuje sa, v čom spočíva samotný Boží obraz v človeku, ale to, že práve on je normou rešpektovania života iných ľudí.

Vzdialeným kontextom úryvku Gn 1,26-27 sa javí prvá časť hebrejského kánonu Tóra (z hebr. dosl. *poučenie*), čiže prvých päť kníh Biblie, v rámci ktorých stať o stvorení sveta Gn 1,1 – 2,3 utvára veľkolepú predohru s naznačením tém, ktoré budú spracované neskôr v biblickom opise patriarchov a dejín Izraela. Zároveň sa stanú prefáciou kňazskej tradície (P) a celého textu Tóry²⁵. Boh je už pri stvorení *zákonodarca* a to aj vo vzťahu k človeku, ktorému nariaďuje (vv. 28-29) a ktorému vďaka vzťahu cez Boží obraz a vďaka slovám, ktoré človek vníma (Gn 1,28 *povedal im*), bude nariaďovať ďalej, ako to potvrdzujú zbierky zákonov v knihách Exodus až Deuteronomium. Boh-Stvoriteľ má v prvej kapitole črty univerzálneho božstva. Boh Abraháma, Izáka, Jakuba, ako ho neskôr Písmo predstavuje, bude ten istý Boh, ktorého spoznáme aj cez Mojžiša a najmä v samotnom Ježišovi, je na začiatku dejín

²⁴ Dogmatická teológia svojím zameraním na Gn 1 zabúda na spoločnú súvislosť textov v Gn 1 – 9, pričom biblicky inšpirovaná teologická antropológia by ju mala odrážať a nemala by sa obmedzovať len na Gn 1,26-28 a Gn 2 – 3. Úplnosť témy vystihuje kánonický prístup k textom.

²⁵ Porov. CLIFFORD, Hebrew Scriptures, 509-553, 521.

predstavený ako suverénny Boh celej zeme. Taktiež prvý človek stvorený na Boží obraz je opísaný vo svojej univerzálnosti; muž a žena stvorení obaja na Boží obraz zastupujú všetkých ľudí. Hriechom a násilím narušený svet, očistený vodami potopy, bude pokračovať zásluhou dokonalého Noema, ktorý je desiatym potomkom v Adamovom rodokmeni, cez Seta, ktorý bol na obraz a podobu otca, utvoreného na Božiu podobu (Gn 5,1-3). Tento Boží obraz sa šíri a odráža i v nasledujúcich potomkoch. Na Božiu podobu bol aj Noe a jeho synovia a sedemdesiat národov, ktoré z nich povstali (porov. Gn 10). Tieto národy budú pozhnané prostredníctvom Abraháma, syna Táreho (Gn 12,3), ktorý vzišiel zo Sema, Noemovho syna. Rodinné príbehy, ktoré poznáme z Gn 12 – 50, a podania o konštituovaní izraelského národa v Ex, Lv, Nm, Dt a o jeho následných dejinách v knihách Starého a Nového zákona budú vskutku kozmickými dôsledkami toho Boha, s ktorým majú Izraeliti úzky vzťah. Uctievať a dodržiavajú zjavené príkazy cez Mojžiša. Sú toho schopní, pretože Boh zjavil prvý príkaz mužovi a žene už na začiatku. Dobro stvorenia a taktiež človeka v ponímaní Gn 1 a Písma spočíva na zhode skutočnosti a človeka s Božím zámerom a vôľou (Gn 1,3-4 *Boh povedal: Nech je svetlo! A bolo svetlo. Boh videl, že svetlo je dobré.*). Božia vôľa pre človeka sa vyjadruje v Gn 1 slovami požehnávajúceho príkazu. Práve človek môže mať výnimočný podiel na tomto dobre pochádzajúcom z Boha²⁶.

Pretože Boží obraz odráža úzky vzťah Boha k človeku, nepriamo tiež spočíva v *reálnych schopnostiach človeka* pripodobniť sa Bohu. Potvrdzujú to imperatívne výzvy, ktoré nachádzame v kňazských textoch Tóry. Schopnosť človeka podobať sa Bohu sa odráža v častých výzvach ku svätosti: „Buďte svätí, lebo ja Pán som svätý“ (Lv 11,44.45; 19,2; 20,7.26; Nm 15,40; porov. 1 Pt 1,15-16)²⁷. Obdobným spôsobom bude túto schopnosť človeka predkladať a

²⁶ Motív Božej dobroty: *lebo Pán je dobrý* v spojitosti s preukázaným milosrdenstvom je v hebrejskej poézii až 18-krát motívom na oslavu a chválenie Pána (porov. 1 Km 16,34; 2 Km 5,13; 7,3; Ezd 3,11; Ž 30,26; 34,9; 54,8; 63,4; 69,17; 84,11; 100,5; 106,1; 107,1; 109,21; 118,1.29; 135,3; 136,1; 147,1).

²⁷ Autor článku FIRMAGE, Genesis 1, 97-112, vidí tiež Gn 1 ako základ pre celú kňazskú naráciu, ktorá bude veľmi citlivo zvažovať otázku stravy v prípade Gn 1,29; 9,3-4, ale aj v Lv 11 pod Sinajom. Svätosť v ľude sa zakladá v Lv 11 na náboženskej praxi stravovacích návykov, pričom aj Lv 11 nachádza základ svätosti v pôvodnom štatúte človeka na Boží obraz. Strava je to prvé, čo Boh ľuďom zabezpečuje aj vyhradzuje a užšie špecifikuje v postupnosti textov: *rastlinná strava (Gn 1) – mäsitá (Gn 9) – v rámci nej čisté a nečisté živočíchy (Lv 11)*.

prehlbovať aj evanjeliová tradícia cez Ježišove výzvy nasmerovať sa na Boha: „Bud’te dokonalí, ako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48) a „Bud’te milosrdní, ako je milosrdný váš nebeský Otec“ (Lk 6,36).

Celkovým kontextom úryvku Gn 1,26-27 je celé Písmo vo forme hebrejského, resp. kresťanského kánonu. Téma *imago Dei* sa v nich implicitne a niekedy aj explicitne odráža. V úvode Biblie stojí teologická výpoveď o povahe a úlohe človeka, ktorý je po Bohu najdôležitejší subjekt Písma. Text Gn 1 nie je, akoby sa zdalo, len nahliadnutím do nejakej hmlistej minulosti²⁸. Keďže zámer rozprávania nespočíva vo vysvetľovaní, ako svet vznikal, ale prečo a pre koho bol utvorený, odhaľuje sa tým zmysel sveta a dejín človeka, pričom Gn 1 má aj istý eschatologický rozmer. Pozitívny pokojný svet, v ktorom je všetko podriadené človeku a človek je nasmerovaný na Boha, opisuje zároveň stav dosiahnuteľný na konci²⁹. V tejto eschatologickej perspektíve chápali text o stvorení sveta a človeka v ňom proroci, najmä Izaiáš, a novozákonní pisatelia, najmä prorocký spis knihy Zjavenia. Motívy Gn 1 nájdeme v eschatologických textoch Iz 11,6-9; 65,25 a Zjv 21 – 22. Na začiatku Písma vidíme úplne nové nebo a novú zem i úplne nových ľudí; tvorí sa tak ideálny archetyp sveta a ideálneho človeka, stvoreného na Boží obraz. Navrhol ho Boh a je opäť dosiahnuteľný vo vzťahu s Bohom. Z Písma je zjavné, že

²⁸ Príbehy Gn 1-9 nie sú kronikou historicky dostupných faktov, nejde však ani o zbierku fikcií. Karl Rahner ich označil ako *metahistorickú etiológiu* predstavujúcu teologický výklad dejín alebo pokus vysvetliť aktuálnu situáciu sveta a človeka, vychádzajúc pritom z ich počiatkov. Hovoriť o metahistórii znamená hovoriť o tom, čo je základom dejín. Znamená to, že počiatky histórie a skúmaniu nedostupné udalosti sa rozprávaním knihy Genézis dosahujú cez spätný pohľad, vychádzajúc z prítomnosti dejín. Textom prejdeme až ku koreňom našich dejín. Z toho plynie dôsledok, že máme pred sebou text o historických faktoch, ale nemožno ich čítať ani len ako symbol alebo podobenstvo o ľudskom živote. Texty sú historické tým, že skúmajú a vysvetľujú samotnú realitu dejín. Druhým dôsledkom je, že východiskom je prítomnosť a nie minulosť, čím v pozadí stojí ľudská skúsenosť autorov textov a spoločná skúsenosť všetkých ľudí. Pre pochopenie je dôležité skúmať formu textu. Keď neskoršie generácie vysvetľovali chápanie stvorenia a postavenia človeka, boli nesporne ovplyvnené aj mýtickými podaniami Blízkeho východu, vyjadrili ich však podľa vlastného zmýšľania a viery. Mýtickým štýlom je poznačená väčšia časť biblickej poézie; tzv. *Chaoskampf*, boj proti chaosu a obludám je v pozadí v žalmoch 74,13-14; 87,4; 89,9-12; 104,26, v prorokoch v Iz 27,1; 30,7; 51,9; v knihe Jób 7,12; 9,13; 26,12; 40,25 – 41,26 (Porov. MURPHY, *Tóra*).

²⁹ CLIFFORD – MURPHY, Genézis, 8-43, 11.

tento vzťah bol od začiatku, je teraz a bude aj neskôr neustále ohrozovaný hriechom a morálnym chaosom v človeku, čo sa prejavuje aj v jeho okolí. Boh na začiatku prehovoril do chaosu tmy a pustých vôd a aj neskôr vstupuje do dejín Izraela záchrannými skutkami, najmä keď svoj ľud zachráni od chaosu egyptského otroctva a ďalšieho utrpenia v babylonskom zajatí. Eschatologická perspektíva plnosti časov sa už dosahuje, keď Boh poslal cez izraelský národ k ľuďom svojho Syna, ktorý je v spisoch Nového zákona explicitne predstavený ako dokonalý obraz Božej podstaty (porov. Rim 8,29; 2 Kor 4,4; Kol 1,15; Hebr 1,3). V človeku sa Boží obraz opäť ukáže vo svojej plnosti a kráse práve cez pripodobnenie sa k Božiemu Synovi, ku ktorého nasledovaniu nabáda vo všeobecnosti celý Nový zákon, no najmä evanjeliá a výzvy v Pavlových listoch.

Záver

Téma *imago Dei* nastoľuje v úvode Písma úzky vzťah Boha k ľuďom, ktorí vďaka nemu získajú určité možnosti a unikátne poverenie vo svete. Ak má reprezentovanie Boha na zemi plniť Boží zámer, pričom práve jeho plnením sa človek stáva skutočne dobrým (porov. Gn 1,31), nesmie to byť nikdy nezávislé zastupovanie Boha, ale zodpovedné zastupovanie v spoločenstve ľudí. Zverenú úlohu človek vykonáva dobre len vtedy, ak sa správa k iným a k svetu podľa pôvodného Božieho zámeru daného už na začiatku³⁰. Iba v zhode s Božími zámermi a úlohami sa človek javí ako najdokonalejšie bytie a stvorenie. Boh mu umožňuje ujať sa vlády a podmaniť si vo svetle biblického príbehu o stvorení demýtizovaný svet, v ktorom okrem Boha niet ničoho s božskou mocou, ako to tvrdia mýtické podania starovekých národov³¹. Samotné stvorenie, živé respektíve neživé, obsahuje v sebe určitý Bohom chcený zámer

³⁰ V roku 1967 publikoval Lynn White vplyvný, ale skreslený článok, v ktorom obviňoval kresťanstvo, že vyvolalo ekologickú krízu používaním pojmu Boží obraz v Gn 1,26-27 ako zámenku na ospravedlnenie ľudského využívania zdrojov (porov. WHITE, Lynn: Historical Roots of Our ecological Crisis, *Science* 155 [1967] 1203-1207). Práve rozprávanie o stvorení môže pôsobiť ako seriózne podložený prístup k ekológii na základe tzv. ekologických princípov udržovania zeme, šabaty, plodnosti a naplnenia, ktoré rozvinul vo svojom článku De Witt (porov. DE WITT, Ecology and Ethics, 838-848).

³¹ Porov. WOLFF, *Antropologia*, 208.

a poriadok. Z neho môžeme vyčítať Božie myšlienky a dokonca aj spôsob, ako máme správne žiť.

Text z kňazského prostredia nehovorí cez tému Božieho obrazu v človeku jednoznačne o aspektoch ľudského bytia, ale poukazuje na človeka v jeho úplnosti a dokonalosti. Úplnosť človeka sa dosahuje cez vzťah muža a ženy. Utvára sa na pozadí základného a konštitutívneho rozdielu medzi ľuďmi, ktorý spočíva v pohlavnej odlišnosti. Každý človek, či muž alebo žena, je stvorený na Boží obraz, nie iba kráľ. V tom nachádzame určitú demokratizáciu pôvodne kráľovskej tradície, opisujúcu vzťah k Bohu cez vzťah syna k otcovi (porov. Ž 2,7).

Táto tradícia sa neskôr aplikuje na celý národ, ktorý videl v Bohu svojho otca (porov. Iz 63,16; 64,7). Na kráľov východných národov sa vzťahovala úloha reprezentovať boha daného územia. V rámci demokratizácie tejto idey sa vo svetle zjavenia preniesla spomenutá úloha na všetkých ľuďoch: každý človek je predstaviteľ Boha na zemi, a teda zodpovedný za stvorenie, ktoré treba ochraňovať a zveľaďovať³².

Tým sa ešte raz nepriamo potvrdzuje komplementárnosť a bytostná rovnosť muža a ženy teraz však vo vzťahu k stvorenému svetu. Skutočnosť bytia na Boží obraz teda spočíva v konštitutívnej schopnosti človeka nadväzovať vzťahy s inými na viacerých úrovniach. Prikázanie prvým ľuďom v Gn 1,28 jasne naznačuje jednak manželský vzťah lásky a tiež úzky vzťah človeka k svetu a k prírode. Cez koncept Božieho obrazu v človekovi sa vyjadruje fakt, že Boh nachádza v mužoch a ženách svojich spoločníkov, čo umožňuje svätopiscom Boha vnímať cez mužské, ale i ženské črty³³. Bohu sú v Písme okrem častých mužských črt pripísané aj črty ženskej lásky³⁴.

³² Človek ovláda svet v Božom záujme. To by mu malo zabrániť zneužívať prírodu. Má byť ako kráľ, od ktorého sa v staroveku očakávalo nie zmocnenie sa ľudu, ale ochotné ujetie sa ľuďmi na spôsob pastiera a úcta k podriadeným, zvlášť k chudobným a najslabším zo spoločnosti. Dodržiavajúc princípy spravodlivosti, vládcovia napomáhali pokoju a blahu národov a tým sa stávali dobrými pastiermi. Podobne ľudstvo je poverené Bohom zastupovať ho v stvorení a následne plniť svoju úlohu tým istým spôsobom, ako si to praje Boh, od ktorého stvorenie pochádza, čím sa stane dobrým „kráľom na spôsob pastiera“.

³³ Porov. RÖMER, *I lati oscuri*, 37.

³⁴ Niekedy nachádzame ženské črty Božej lásky aj popri mužských črtách (Iz 42,13-14). Alúzia na Boha ako matku je v Iz 49,15 a 66,13. Na opis Božieho milosrdenstva sa často používa hebrejský výraz *rachamim* (napr. Dt 13,18; Iz 47,6; Jer 42,12; Ž 25,6;

Téma človeka na Boží obraz implikuje viaceré aspekty vzťahu ľudí s Bohom a medzi sebou, ktoré Písmo priebežne opisuje. Umožňuje taktiež uvažovať o povahe Boha vo svetle ľudskej prirodzenosti. Boh ju nakoniec vzal na seba práve cez Ježiša, ktorý sa stal tým najdokonalejším Božím obrazom na zemi.

Bibliografia

- ARMSTRONG, Gregory T.: *Die Genesis in der alten Kirche* (BGBH 40). Tübingen : J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1962. X + 157 s.
- BARTH, Karl: *The Church Dogmatics* III/2. Edinburgh, 1960. 194 s.
- BAUER, Hans – LEANDER, Pontus: *Historische Grammatik der hebräischen Sprache des Alten Testaments*. Erste Band: Einleitung. Schriftlehre. Laut- und Formlehre mit einem Beitrag (§§ 6-9) von Paul Kahle. Halle : Max Niemeyer, 1969. XV + 707 s.
- BIRD, Phyllis A.: «Male and Female He Created Them»: Gen 1:27b in the Context of the Priestly Account of Creation, *HTR* 74 (1981) 129-159.
- CLIFFORD, Richard J.: The Hebrew Scriptures and the Theology of Creation, *TS* 46 (1985) 509-553.
- CLIFFORD, Richard J. – MURPHY, Roland E.: Genesis. In: BROWN, Raymond E. – FITZMYER, Joseph A. – MURPHY, Roland E. (eds): *The New Jerome Biblical Commentary*. London : Geoffrey Chapman, 1991, 8-43.
- DE WITT, Calvin B.: Ecology and Ethics: Relation of Religious Belief to Ecological Practice in the Biblical Tradition, *Biodiversity and Conservation* 4 (1995) 838-848.
- DION, Paul-Eugène: Ressemblance et Image de Dieu. In: *DBSup* 10, fasc. 55 (1981), 365-403.
- DION, Paul-Eugène: *Image et ressemblance en araméen ancien* (Tell Fakhariyah), *ScEs* 34 (1982) 151-153.

40,12; 51,3; 69,17; 79,8; 119,77.156; Dan 9,18) odvodený od singuláru *rechem* označujúceho ženské lono a maternicu. Vzťah Boha, ktorý si vyvolil izraelský národ, je zachytený cez metaforu rodičky v Nm 11,12; Dt 32,18. Boh však nie je v Písme nikdy nazvaný matkou, čo súvisí so sociálno-kultúrnym prostredím, v ktorom spisy vznikali.

- FIRIMAGE, Edwin: Genesis 1 and the Priestly Agenda, *JSOT* 82 (1999) 97-114.
- HUMBERT, Paul: *Études sur le récit du Paradis et de la chute dans la Genèse* (Mémoires de l'Université de Neuchâtel 14). Neuchâtel : Université de Neuchâtel, 1940. 193 s.
- LACOCQUE, André – RICOEUR, Paul: *Come pensa la Bibbia*. Studi esegetici ed ermeneutici (ISB.Supp 9), Brescia : Paideia, 2002. 421 s. ISBN 88-394-0638-7.
- MAASS, Fritz: אָדָם 'ādhām, *TDOT* I (1974), 75-87.
- MIDDLETON, J. Richard: *The Liberating Image*. The *Imago Dei* in Genesis 1, Grand Rapids : Brazos, 2005. 334 s. ISBN 1587431106.
- MURPHY, Roland E.: *Tóra*. 101 otázok a odpovedí, Trnava : Dobrá kniha, 2001. 192 s. ISBN 80-7141-327-5.
- OCKINGA, Boyo J.: *Die Gottebenbildlichkeit im Alten Ägypten und im Alten Testament* (ÄAT 7), Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1984. 175 s.
- RÖMER, Thomas: *I lati oscuri di Dio*. Crudeltà e violenza nell'Antico Testamento, Torino : Claudiana, 2002. 99 s. ISBN 88-7016-404-7.
- SAWYER, John F. A.: The Meaning of אֱלֹהִים בְּצַלְמֵם ('in the image of God') in Genesis I–XI, *JTS* 25 (1974) 418-426.
- SCHMIDT, Werner H.: *Die Schöpfungsgeschichte der Priesterschrift* (WMANT 17), Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, ²1967. 204 s.
- SKA, Jean-Louis: "Our Fathers Have Told Us". Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives (SubBib 13), Rome : Pontificio Istituto Biblico, 1990. 129 s. ISBN 88-7653-593-4.
- ZENGER, Erich: Jenseits der Geschichte. Anmerkungen zur so genannten Urgeschichte der Genesis, *BiKi* 58 (1/2003) 2-5.
- WENHAM, Gordon J.: *Genesis 1-15* (WBC 1), Waco, TX : Word Books, 1987. XVIII + 353 s. ISBN 0-8499-0200-2 (vol. 1).
- WESTERMANN, Claus: *Genesis*. I. Teilband: Genesis 1-11, Neunkirchen-Vluyn : Neukirchener 1974. 824 s. ISBN 3-7887-0028-9.
- WESTERMANN, Claus: אָדָם 'ādām Mensch, *THAT* I (³1978), 42-58.
- WHITE, Lynn: Historical Roots of Our ecological Crisis, *Science* 155 (1967) 1203-1207.
- WILDBERGER, Hans: אֱלֹהִים śēlām, *THAT* II (²1979), 556-563.
- WILSON, Robert M.: The Early History of the Exegesis of Gen 1:28, *StPatr* 1 (1957) 420-437.
- WOLFF, Hans W.: *Antropologia dell'Antico Testamento*, Brescia : Queriniana, ³1993. 333 s. ISBN 88-399-2012-9.

Zhrnutie

Analytická časť ponúka najprv prehľad a hodnotenie interpretácií textu Gn 1,26-27 o Božom obraze v človeku, ktoré sa často zastavia iba na popise konkrétnych aspektov ľudskej prirodzenosti. Kontext veršov na začiatku Písma a perspektíva biblického kánonu však umožňuje chápať tému Božieho obrazu v človeku jednak ako určitú časovo viazanú víziu vzťahu človeka k Bohu, a tiež ako výstižný teologický koncept úplnosti a dokonalosti človeka. Preto sa téma v druhom slede skúma štúdiom kontextu veršov na viacerých úrovniach biblického kánonu. Výnimočne stanovený vzťah medzi človekom a Bohom poskytuje všetkým ľuďom zároveň reálne možnosti dosahovať aj mnohokrát ohrozenú pôvodnú dokonalosť. Dôkazom toho sú neskoršie kánonické texty Nového zákona vidiace práve v Ježišovi najdokonalejší obraz Boha. Článok núka nové impulzy pre teologickú antropológiu.

Summary

The analytical part offers a view and evaluation of interpretations of Gn 1,26-27 about God's image in human being that often pause only at description of concrete aspects of human nature. However, the context of verses at the beginning of the Scripture and in prospective of the entire canon provides the understanding of the theme of God's image in humans not only as a fixed vision about relationship of human being with God. It also offers pertinent original theological concept of completeness and perfection of the human being. Therefore the theme of the biblical text is studied secondly through the context of verses on different levels of the biblical canon. The extraordinary relationship between man and God gives to the humans the real possibility to achieve the often-threatened original perfection. An evidence of this comes from later canonical texts of the New Testament that see in Jesus the most perfect image of God. The article offers new impulses for theological anthropology.

Jozef Jančovič
Sochorova 3
85110 Bratislava 59

POZNÁMKY

Čo urobil Peter, keď kohút druhýkrát zaspieval? Filologická poznámka k slovesu ἐπιβάλλω v Mk 14,72

Blažej ŠTRBA

Podľa viacerých prekladov do slovenčiny evanjelista Marek píše, že Peter sa rozplakal. V preklade z r. 1988, podľa vydania Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda, sa píše: „Vtedy sa Peter rozpamätal na slovo... *I rozplakal sa.*“ Porúbčanov preklad vydaný SÚSCM v Ríme v r. 1968 uvádza „*A pustil sa do plaču*“ a podobne aj slovenský evanjelický preklad „*A dal sa do plaču*“¹. Stačí krátko nahliadnuť aj do prekladov iných moderných jazykov a je možné konštatovať, že posledná veta verša 72 — καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν — je stále nevyjasneným problémom².

¹ Dostupné na: <http://www.biblia.sk/sk/1/biblia/sev/index.html> (2005-11-20).

² Spomeňme niektoré zo slovanských prekladov. České: „*A vyšed, plakal*“ (Bible kralická, 1613), „*A dal se do pláče*“ (Český ekumenický preklad, 1985), „*a zhroutil se a plakal*“ (Preklad KMS, 1994), „*A když na to pomyslel, rozplakal se*“ (Nová kralická Bible, 1998), „*Vyběhl ven a propukl v pláč*“ (Slovo na cestu, 2000). Poľské preklady uvádzajú: „*a zamyśliwszy się plakał*“ (Biblia Brzeska, 1563, vydanie Clifton – Kraków 2003), „*i począł plakać*“ (Biblia w przekładzie Jakuba Wujka, 1599, wyd. Warszawa 2000, ako aj Pismo Święte Nowego Testamentu, Eugeniusz Dąbrowski, Warszawa 1952), „*I wybuchnął płaczem*“ („Poznańska“ Biblia, Poznań 1975, ako aj Biblia Tysiąclecia, Poznań – Warszawa, 1984⁴), „*I zaczął płakać*“ (Pismo Święte Nowego Testamentu bp Kazimierz Romaniuk, Poznań – Warszawa 1984), „*I padł (na ziemię) i plakał*“ (Dobra Nowina według św. Marka przełożył Tomasz Węclawski, Poznań 2004). Ruský preklad biblickej spoločnosti ako aj synodálny text uvádzajú „*и начал плакать*“ (Biblia, New York – Geneva – London) a ukrajinský preklad zasa „*І кинувся він, та й плакати став*“ (Переклад Огієнко, 1962), „*І він заридав*“ (Fort Worth, TX: World Bible Translation Center), „*І почав плакати*“ (Перевод Украинского Библейского Общества, 1997). Slovinský ekumenický preklad má „*in je začel jokati*“ (Sveto pismo. Stare in nove zavaze. Ekumenska izdaja, Ljubljana 1974), zatiaľ čo siedmy slovinský štandardný preklad uvádza

V tejto krátkej filologickej prezentácii načrtneme najprv problém textovej kritiky spomínanej vety v Mk 14,72 a s prihliadnutím na gramatický aspekt lexémy a syntaktický ráz vety predostrieme najpravdepodobnejšiu alternatívu pôvodiny. Po krátkej prezentácii lexikálneho problému slovesa ἐπιβάλλω poukážeme na možné chápanie gréckeho výrazu a po kontextuálnom skúmaní použitia slovesa, predovšetkým v Markovom Evanjeliu, predložíme možný preklad, zodpovedajúci dynamike rozprávania Petrovej osobnej situácie.

Textová kritika

27. vydanie *Novum Testamentum Graece*³, ako aj *The Greek New Testament*⁴ volia ako základné čítanie poslednej vety v Mk 14,72 práve neľahký variant καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. V kritickom aparáte sú ešte ďalšie dve textové možnosti⁵. Kvôli zrozumiteľnosti ich uvedieme najprv schematicky:

	Varianty	Textoví svedkovia
(1)	καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν	ⲛ ² A B L W (Δ) Ψ 0250 f ^{1.13} 33. 2427 98 sy ^h
(2)	καὶ ἤρξατο κλαίειν	D Θ 565 latt sa ^{mss}
(3)	καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαυσε	ⲛ* A ^{*vid} C

popri „In zlomil se je ter jokal“ aj dve ďalšie možnosti: „brž je šel ven in jokal“, „pokril si je (glavo) in jokal“ (Slovenski standardni prevod iz izvornih jezikov, Ljubljana 1997). V prekladoch do západoeurópskych jazykov mnohé anglické preklady odzrkadľujú dobre uvedenú problematiku: „And when he thought thereon, he wept (when...: or, he wept abundantly, or, he began to weep)“ (King James Version, 1611), „And he broke down and wept“ (Revised Standard Version, 1952 a aj New Revised Standard Version z 1989), „And when he thought about it, he wept“ (New King James Version, 1982), „And he broke down and wept“ (New Revised Standard Version, 1989), „And he broke down and wept“ (English Standard Version, 2001). Aj francúzske preklady: „Et il éclata en sanglots“ (Bible Jerusalem), „Il sortit précipitamment; il pleurait“ (Traduction Oecuménique de la Bible, 1988), „Alors, il se mit à pleurer“ (Bible en français courant, 1997) ako aj nemecké: „Und er begann zu weinen“ (Einheitsübersetzung, 1980, ako aj Revidierte Elberfelder z 1993), „Und er fing an zu weinen“ (Revidierte Lutherbibel, 1984), „und sich hinwerfend weinte er“ (Münchener, 1998), španielske: „Y se echó a llorar“ (Reina-Valera Actualizada, 1989), „Y pensando en esto, lloraba“ (Reina-Valera Actualizada, 1989, ako aj Spanish Reina-Valera Update z 1995), či talianske „E, pensando a ciò, scoppiò a piangere“ (La Nuova Diodati, 1991), „E si abbandonò al pianto“ (La Sacra Biblia Nuova Riveduta, 1994) a „e proruppe in pianto“ (Nuovissima versione della Bibbia San Paolo Edizione, 1995) svedčia o nejasnosti textu aj v rôznych verziách gréckej pôvodiny.

³ Porov. NA²⁷, 142.

⁴ Porov. UBSGNT, 190.

⁵ Porov. METZGER, *A Textual Commentary*, 98.

Prvý variant je doložený dôležitými svedkami zo skupiny primárnych a druhoradých alexandrijských textových svedkov s pomerne veľkou váhou, ako je korigovaný Sinajský kódex zo 7. storočia (= \aleph^2), Alexandrijský (=A), Vatikánsky (= B) kódex, ďalej kódexy Regius (= L), W, Sangallensis (= Δ), Athous Laurae (= Ψ) z vrchu Athos, 0250 a tiež minuskulovými rukopismi z rodiny 1 a 13, rukopismi 33 a 2427 (obsahujúci len Markovo evanjelium), ďalšími inými rukopismi, ako aj jedným sýrskym rukopisom. Nielenže tento prvý variant je doložený najväčším počtom textových svedkov, ale väčšina z nich patrí do skupiny primárnych a najdôležitejších svedkov textu Nového zákona⁶.

Druhý variant. Kopisti skupiny poväčšine západných textových svedkov, ako sú kódex Bezae (= D, tiež nazývaný Cambridgeský kódex), Koridethský kódex (= Θ), rukopis 565 (jeden z najkrajších rukopisov má práve zvláštnosti v Markovom evanjeliu v zhode s kódexom Θ), a všetky ostatné latinské preklady, ako aj niekoľko rukopisov koptského dialektu sahidštiny, sa vyhli nezvyklej textovej väzbe vytvorenej participióm $\epsilon\pi\beta\alpha\lambda\omega\upsilon\upsilon$ a nahradili prídavné aoristom $\eta\rho\zeta\alpha\tau\omicron$ s následným neurčitkom $\kappa\lambda\alpha\iota\epsilon\upsilon\upsilon$, namiesto pôvodného imperfekta $\epsilon\kappa\lambda\alpha\iota\epsilon\upsilon\upsilon$, azda aj pod vplyvom $\eta\rho\zeta\alpha\tau\omicron$ z predchádzajúceho verša 71. Podobne ako kódex D, tak aj Koridethský kódex a rukopis 565 sa zvlášť v Markovom evanjeliu často odlišujú od textu všeobecne považovaného za bežný text Nového zákona⁷.

Tretí variant je doložený len niekoľkými svedkami. Sú rôzne čítania korektúry Sinajského kódexu (= \aleph^*) a tiež nejasnej korektúry Alexandrijského kódexu (= A*^{vid}) a Ephrémovho kódexu (= C), ktoré ponechali prídavné aoristu $\epsilon\pi\beta\alpha\lambda\omega\upsilon\upsilon$, ale imperfektum $\epsilon\kappa\lambda\alpha\iota\epsilon\upsilon\upsilon$ bolo asimilované do aoristu $\epsilon\kappa\lambda\alpha\upsilon\sigma\epsilon\upsilon\upsilon$, nepochybne pod vplyvom paralelných textov z Mt 26,75 a Lk 22,62 ($\kappa\alpha\iota \epsilon\zeta\epsilon\lambda\theta\omega\upsilon\upsilon \zeta\zeta\omega \epsilon\kappa\lambda\alpha\upsilon\sigma\epsilon\upsilon\upsilon \pi\iota\kappa\rho\omega\varsigma$). Avšak všetci títo textoví svedkovia predstavujú, každý jednotlivo v svojej skupine, len druhoradý text, a tak ich dôležitosť nie je rozhodujúca⁸.

Voľba horeuvedených kritických vydaní Nového zákona (*NA* a *UBSGNT*) uprednostňuje prvý textový variant, ktorého čítanie je nejasné a problematické. Tento variant bol trňom v oku už odpisovačom a tiež aj

⁶ Porov. METZGER, *Il testo*, 49-54, 59, 61-62, 64-66.

⁷ Porov. METZGER, *Il testo*, 55-55, 63, 67.

⁸ Porov. METZGER, *Il testo*, 52-54.

prekladateľom do starých jazykov. Latinské preklady to jednoznačne potvrdzujú. Opäť platí overené pravidlo, že *lectio difficilior* je pôvodnejšie. Túto textovo-kritickú náročnosť spozorovali exegeti a znalci gréckeho textu už temer pred sto rokmi, no dodnes problém *ἰαζῆσθαι καὶ ἐπιβαλῶν ἔκλαιεν* nie je vyriešený⁹. R.T. France dokonca uzatvára, že „Markova voľba idiómu musí zostať nejasná“¹⁰. Práve v týchto záhadných slovách budeme hľadať odpoveď na našu centrálnu otázku.

Gramatický a syntaktický pohľad

Ako nám nasvedčuje niekoľko textových svedkov (⌘* A*^{vid} C), aorist ἔκλαισεν (aorist jednorazový, „bodový“ alebo nástupný¹¹) by bol pravdepodobne prirodzenejší, nakoľko lepšie opisuje moment Petrovho rozplakania sa. Hoci imperfektum ἔκλαιεν „plakal“ nezachytáva tak výstižne Petrovo rozplakanie sa ako aorist, predsa však vystihuje trvácnosť Petrovho stavu, aj keď vyjadrenie je veľmi neobratné. Ďalšia skupina textov (D Θ 565 latt sa) dosvedčuje nepopierateľný fakt, že Peter plakal, a práve preto v takomto kontexte radšej zamení participium ἐπιβαλῶν za úplne iné sloveso, aorist ἤρξατο „za(po)čal“. Túto verziu uprednostňuje už aj Blass – Debrunner, § 308¹². Takýmto spôsobom sa iste vyrieši aspekt dlhšietrvajúceho Petrovho plaču, no obide sa väčší a podstatnejší problém prítomnosti participia ἐπιβαλῶν.

⁹ LAGRANGE, *Évangile*, 409; LEE, St. Mark xiv. 72, 160; TAYLOR, *Mark*, 576-577. G. M. Lee nazval túto slovnú väzbu v roku 1972 „notorický *crux*“; LEE, *Mark* 14,72, 411-412. Porov. tiež GNILKA, *Markus*, 294, ktorý medzi inými možnosťami zmieňuje aj „er verhülte sich“, „er zog (das Kleid) über (das Geischt)“, „er warf sich nieder“, a LÉGASSE, *Marc*, 935.

G. Schwarz vidí za gréckou pôvodinou ἐπιβαλῶν chybný preklad aramejského participia ܦܫܐ („hodiť sa“, „vrhnúť sa“, v zmysle *dat' sa do pohybu, do behu*). Variant ἤρξατο svedčí, ďalej podľa konštruovania autora, o preklade pael formy ܦܫܐ („začať“, „zahájiť“), čo je chybné čítanie pôvodného ܦܫܐ. Bezchybný (!) preklad do gréčtiny by bol καὶ ἐξεληθὼν ἔξω a tomu zodpovedajúci moderný preklad „a vyšiel von“, „a vybehol von“. Peter nemohol plakať pred tými, pred ktorými zaprel Ježiša, a preto (!) *musel* vybehnúť, uzatvára autor. SCHWARZ, Und er begann, 18-20.

¹⁰ „Mark's choice of idiom must remain obscure“; FRANCE, *Mark*, 618-619.

¹¹ Porov. PLBV, 211-212.

¹² BLASS – DEBRUNNER, *Grammatik*, 255-256.

Participium aoristu¹³ vyjadruje predchádzajúcu činnosť vzhľadom k hlavnému slovesu. Teda participium ἐπιβαλῶν, ktoré je priradené k slovesu ἔκλαιεῖ vyjadruje počiatočnú Petrovu činnosť, po ktorej nasledovalo jeho plakanie. V našom prípade participium aoristu vyjadruje jednorazovú činnosť v minulosti, keďže celé Petrovo plakanie je vyjadrené minulým časom. Hoci textová alternatíva ἤρξατο, aorist aktívneho spôsobu, berie na zreteľ namiesto pôvodného participia aoristu (ἐπιβαλῶν) práve takúto časovú súslednosť a aspekt dlhotrvajúcejšieho Petrovho plakanie (vyjadreného neurčitkom prítomného času κλαίειν), evidentne podčiarkne práve moment *počiatku* Petrovho plakanie a do úzadia sa dostáva úmysel pôvodnejšieho textu – zdôrazniť plakanie ako také a jeho kontinuitu (imperfektum ἔκλαιεν). Okrem toho obchádza, ba dokonca vyčiarkne, no nevyrieši, problém najpravdepodobnejšieho textu.

Je teda zrejmé, že tento problém καὶ ἐπιβαλῶν ἔκλαιεν nemá korene v gramatike a vetnej skladbe, ale predovšetkým vo význame a následne aj v preklade participia ἐπιβαλῶν. V nasledujúcom texte krátko nahliadneme práve do významu slovesa ἐπιβάλλειν a do jeho možných, pre náš text relevantných prekladov.

Lexéma a jej preklady

Významovo bohatá lexéma ἐπιβάλλειν, ako to potvrdzujú slovníky klasickej alebo novozákonnej gréčtiny, je práve v prípade Mk 14,72 nejasná. Je preto vhodné krátko predstaviť, ako tieto slovníky riešia dilemu okolo καὶ ἐπιβαλῶν ἔκλαιεν v Markovom texte.

Zorell vo svojom prekladovom slovníku k Novému zákonu pokladá sloveso v tomto našom prípade za intranzitívne a prekladá frázu „et hoc (verbum Jesu) perpendens plorabat“¹⁴ „a tu zamysliac sa (nad Ježišovým slovom) zaplakal“. Dnes už klasický slovník s vysokou autoritou pre antickú gréčtinu, tzv. Liddell-Scott, udáva tri základné preklady slovesa. Prvý, tranzitívny, vo význame „hodit“, „vrhnúť“ či „položiť“ niečo na niečo, druhý

¹³ Participium aoristu, pokiaľ závisí od hlavného slovesa vo vete, vyjadruje predchádzajúcu činnosť vzhľadom k času hlavného slovesa, na rozdiel od participia prítomného času, ktoré vyjadruje činnosť súčasnú s hlavným slovesom, bez ohľadu na čas hlavného slovesa. Porov. JAY, *Grammatica*, 200-201.

¹⁴ ZORELL, *Lexicon*, 479.

„hodiť/vrhnúť sa na“, „ísť priamo vpred“ alebo „venovať svoju pozornosť“, „myslieť na“ (uvádza práve len v spojení s Mk 14,72) a tretí preklad zodpovedá slovesnému spôsobu medium s použitím intranzitívnym „hodiť sa na“, „nahodiť/obliecť sa“, „oddať sa“ (metaforicky)¹⁵. Lampe udáva medzi základné významy tiež „hodiť“, „vrhnúť na“, „priradiť“, „naložiť“/„vložiť“ a tiež „(po)uvažovať“¹⁶. Bauerov prekladový slovník opäť opatrne upozorňuje na nejasnosť Mk 14,72 a uprednostňuje alternatívu „začať“ pred „myslieť“ (na podklade doloženého spojenia v gréckej literatúre ἐπιβάλλειν τὸν νοῦν), hoci rozhodujúce riešenie nepodáva¹⁷. Aj Carrez-Morel vidí zmysel inkriminovanej frázy ako „veľmi ťažký na preloženie“. Uvádza dokonca štyri možnosti, z ktorých dve sú na podklade ἐπιβάλλειν: 1) „prikryť si (hlavu), plakať“, 2) „a keď sa zamyslel, plakať“¹⁸. Podobne Rusconi volí „začať/prepukol v plač“¹⁹.

Prehľad z popredných prekladových slovníkov ukazuje, že hoci sloveso ἐπιβάλλειν má široké použitie v gréckej antickej, ako aj ranokresťanskej literatúre, v prípade zvláštnej väzby u Mk 14,72 táto nejasnosť núti uvažovať o iných možných textových variantoch zachycujúcich správnejší zmysel. Avšak nakoľko *lectio difficilior* je podporené poprednými textovými svedkami a patrí pravdepodobne k najstaršej textovej tradícii, slovníky ponúkajú prekladové alternatívy ako „prihodiť si (čosi na hlavu) = prikryť si (hlavu)“ a „zamyslieť sa“ jediné možné pre skúmané sloveso ἐπιβάλλειν pri preklade frázy ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν. Pretrvávajúca diskusia o prekladoch alebo komentároch nakoniec potvrdzuje, že ani toto riešenie neuspokojuje odborníkov.

Použitie slovesa v Novom zákone

Lexéma ἐπιβάλλω sa vyskytuje osemnásťkrát v NZ: dvakrát Mt, štyrikrát Mk, päťkrát Lk, dvakrát Jn, štyrikrát Sk a raz 1 Kor.

U Mt sloveso je použité tranzitívne: 1) keď ide o „prišívanie“, resp. „prikladanie“ novej látky na starú (9,16) a 2), keď „položili“ na Ježiša ruky, aby ho zajali (26,50).

¹⁵ LSJ, 624.

¹⁶ LAMPE, *Patristic Greek Lexicon*, 517.

¹⁷ BAAR, 587. Porov. BDAG, 367-368.

¹⁸ CARREZ – MOREL, *Dictionnaire*, 98.

¹⁹ RUSCONI, *Vocabolario*, 125.

Mk používa sloveso dvakrát tak, že jeho forma vyjadruje dlhotrvajúci dej: 1) vlny sa nepretržite „valili“ do loďky (intranzitívna forma, 4,37) a 2), keď na osliatko „kládli“ plášte, Ježiš si naň sadol (11,7, tranzitívne použitie). Tretie použitie slovesa je tranzitívne, hoci zachytáva len jednorazovú činnosť, keď v Getsemani Judáš so svojimi „položili naň ruky“ (14,46, podobne ako aj u Mt 26,50). Posledné použitie slovesa v Mk je však problematické, nakoľko nemá žiadny predmet a forma nasvedčuje, že ide o jednorazovú akciu (14,72).

Lukášovo prvé použitie (5,36) je paralelné s Mt 9,16. Trikrát ho používa tranzitívne s doplňujúcim predmetom „ruky“, avšak v týchto prípadoch ho ani raz nevzťahuje na zajatie Ježiša, ale na obdobný osud jeho nasledovníkov (9,62; 20,19; 21,12). Takéto isté použitie je jediné v Sk, a to v štyroch prípadoch (Sk 4,3; 5,18; 12,1; 21,27). Lukáš ho len raz používa intranzitívne, keď v podobenstve o dvoch bratoch mladší z nich chce časť majetku, ktorá mu „náleží/pripadá“ (Lk 15,12).

V Jánovom evanjeliu sloveso sa vyskytuje len dvakrát, a to tranzitívne s doplňovacím predmetom „ruky“. Zatiaľ čo v Lukášovom diele sa to sedemkrát vzťahuje len na Ježišových učeníkov, u Jána (podobne aj Mt a Mk) sa oba prípady vzťahujú na ešte neuskutočnené Ježišovo zajatie (7,30.44).

Použitie slovesa v 1 Kor 7,35 je tranzitívne ako vo väčšine uvedených prípadov a má jasne aj svoj doplňovací predmet: „...hodil slučku“.

Z osemnástich použití slovesa ἐπιβάλλειν, pätnásť má tranzitívnu formu s výslovným doplňovacím predmetom: jedenásťkrát sú to „ruky“, trikrát ide o látku a raz o slučku. V tých prípadoch, keď doplňovacím predmetom sú „ruky“, frazeológia sa vzťahuje buď na Ježišovo zajatie (4x) alebo na zajatie jeho nasledovníkov (7x). V každom prípade ἐπιβάλλειν τὰς χεῖρας „položiť ruky“ vyjadruje činnosť zadržania či zajatia nežiaducej osoby. Len dvakrát je sloveso použité intranzitívne, avšak s jasným zmyslom vo svojom kontexte. Jedine použitie u Mk 14,72 nie je jasné.

Markovo použitie

V Markovom evanjeliu použitie slovesa ἐπιβάλλειν má najväčšiu variabilitu aj napriek tomu, že ho používa len štyrikrát.

Prvé použitie slovesa, intranzitívne, nemá paralelu u synoptikov: „a vlny sa valili na loď“ καὶ τὰ κύματα ἐπέβαλλον εἰς τὸ πλοῖον (4,37, porov. Mt

8,24; Lk 8,23)²⁰. Druhýkrát Marek používa sloveso tranzitívne „a pokládli naň svoje plášte“ καὶ ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν (11,7), zatiaľ čo iní synoptici používajú iné slovesá: „pokládli“ ἐπέθηκαν (Mt 21,7) a „prehodili“ ἐπιρίψαντες (Lk 19,35). Tretie použitie slovesa pri rozprávaní o Ježišom zatknutí — „Oni položili naň ruky“ οἱ δὲ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῷ (Mk 14,46) — si osvojili aj iní evanjelisti. Tak ako u Marka, podobne aj u Matúša (ἐπέβαλον τὰς χεῖρας; 26,50), Lukáša (ἐζήτησαν... ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας; 20,19) a dokonca aj u Jána (οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα; 7,30.44[...τὰς χεῖρας]) je toto slovné spojenie určitou ustálenou frázou, ktorá necharakterizuje jemné kladenie rúk, lež zatykačské gesto zadržania stíhanej osoby. Markovo tretie použitie slovesa ἐπιβάλλειν predstavuje teda v spojení s doplnovacím predmetom „ruka/ruky“ ustálený slovný výraz, ktorý všetci evanjelisti používajú na označenie zadržania Ježiša. Lukášovo sedmoraké použitie tohto slovného spojenia potvrdzuje v šiestich prípadoch chápanie tejto ustálenej väzby ako vyjadrenie tvrdého zákroku zadržania stíhanej osoby. Lukáš vo svojom diele použije toto slovné spojenie tak, že najprv „položia ruky“ na Ježiša (porov. 20,19) a až potom týmto spojením vykreslí, ako prenasledovatelia budú takisto stíhať aj Ježišových nasledovníkov (21,12; Sk 4,3; 5,18; 12,1; 21,27). Teda keď na Ježišových učeníkov „položia ruky“, nejde len o nejaké „vkladanie rúk“²¹, ale o násilný zákrok proti nim.

Je veľmi nepravdepodobné, že toto ustálené slovné spojenie je výtvorom jednotlivých evanjelistov. Tým viac, že všetci ho aplikujú na Ježišovo zatknutie. Naproti tomu sa dá legitímne predpokladať, že ono bolo pomerne dobre známe už v prvom kresťanskom spoločenstve, a teda aj evanjelista Marek ho prijal už ako zaužívané. Je teda pochopiteľné, že by sa vyhol použitiu, ak by slovné spojenie malo mať iný význam. Totiž toto uvažovanie osvetľuje hypotézu, ku ktorej speje táto krátka štúdia.

Predpokladáme, že evanjelista Marek chcel zachytiť Petrovu reakciu po tom, keď kohút zaspieval, takpovediac plasticky. Spád udalostí po zajatí Ježiša v Getsemanskej záhrade je rýchly, ako to napokon zvlášť v Markovom

²⁰ Pre skúmanie pôvodiny z pohľadu synoptického, dielo ALAND, *Synopsis Quattuor Evangeliorum*, je doslova neodmysliteľné. Pre slovenského čitateľa je dobrou pomôckou dielo MAGA, *Synopsa*.

²¹ Lukáš používa desaťkrát vo svojom diele iné slovné spojenie „vkladať/klásť ruky“ ἐπιτίθημι τὰς χεῖρας a to vždy s pozitívnym dopadom pre toho, na koho mali byť ruky vložené: Lk 4,40; 13,30; Sk 6,6; 8,17.19; 9,12.17; 13,3; 19,6; 28,8.

evanjeliu dosvedčuje príslovka „hned“ εὐθὺς²². Zatiaľ čo Ježiša vypočúvajú (Mk 14,53-65), Peter zohrievajúc sa pri ohni, zapiera Ježiša (14,54.66-72). Evanjelista Marek odkrýva pre čitateľa dynamiku Petrovho zapretia už v Getsemani, keď vykresľuje Petrovo odhodlanie a Ježišovo napomínanie (vv. 29-31). Akonáhle čitateľ zaregistruje prvý spev kohúta (v. 68), vníma, že Petrova predstieraná nechápavosť (vv. 67-68) je evidentné zapretie Ježiša. Vo verši 70 evanjelista poznamenáva, že „on opäť zapieral“. Hoci čitateľ už vo verši 71 pochopí, že Ježišova predpoveď o trojitom Petrovom zapretí sa naplnila, Peter sám precitne až po druhom zaspievaní kohúta (v. 72). Ako v drvivej väčšine prípadov evanjeliá nezachytávajú priamo vnútornú situáciu človeka, tak podobne ani v tejto chvíli neodkrývajú, čo Peter musel zažívať. Marek však, na rozdiel od iných evanjelistov, nepoznamenáva, že Peter sa „horko rozplakal“ ἔκλαυσεν πικρῶς (porov. Mt 26,75; Lk 22,62). Naopak, namiesto hodnotenia ako bolestivo plakal, ilustruje Petrov stav plasticky – *gestom*. Totiž po tom, čo kohút zaspieval druhý raz, „Peter sa rozpamätal“ na (Ježišovo) slovo (καὶ ἀνεμνήσθη ὁ Πέτρος τὸ ῥῆμα) a následne na to, urobil gesto rukami, chytil sa za hlavu a plakal.

Určité gesto, ktoré Peter urobil, otvára cestu pre podobné výrazy „oželieť a oplakať“, ako to bolo v prípade Abrahámovho smútku za jeho zosnulou Sárrou (porov. Gn 23,2: תִּפְדֹּר לְיָכָבֶהּ). Táto alternatíva by znamenala, že Petrova reakcia predstavovala určitý typický zvyk oplakávania, ktorý na starovekom Blízkom východe nevyjadroval len postoj úcty príbuzných k zosnulému, ale ilustroval aj vykonávanie určitých zvykov spojených práve s oplakávaním²³. Avšak medzi gréckym textom v Mk 14,72 a prekladmi súvisiacich textov v LXX sa nenachádza žiadne lexikálne prepojenie (porov. Gn 23,2 LXX: κόψασθαι καὶ πενθήσαι). Okrem toho tieto starozákonné texty majú na zreteli situáciu *po* smrti človeka, zatiaľ čo Petrova reakcia nemá žiadne prepojenie ani len so smrťou Ježiša, lež s postojom k sebe samému, k jeho zapretiu Ježiša.

Zdá sa teda, že najpravdepodobnejšia textová alternatíva καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν, ktorej vetná skladba naznačuje, že prvé sloveso je jednorázová činnosť a druhé hlavné sloveso vyjadruje dlhotrvajúcu činnosť, má pomerne

²² 41x Mk (!); 2x Mt; 1x Lk; 3x Jn.

²³ Gn 37,35; 50,10; 2 Sam 1,11-12; 3,31; Jer 6,26; 7,29; Nár 2,10. Porov. WENHAM, *Genesis 16-50*, 125-126, 130.

jednoduché vysvetlenie. V širšom kontexte evanjelií a ustálenej frázy „položiť ruku (na kohosi)“ evanjelista Marek sa v prípade Petrovej reakcie na uvedomenie si svojej zrady obratne vyhol tomuto ustálenému slovnému spojeniu. Bolo by zavádzajúce v takej exponovanej situácii,²⁴ ako je výsluch Ježiša pred veľkňazom a Petrova prítomnosť na nebezpečnom mieste veľkňazovho dvora, predstaviť Petra ako toho, na ktorého by bola/i „položená/é ruka/y“. Čitateľ nesmie byť na vážkach, keď ide o to, či v tejto chvíli Petra zadržali alebo nie. Marek vynechá výraz „ruky“ pravdepodobne práve z tohto dôvodu, avšak ponechá sloveso, ktoré veľmi zreteľne a plasticky môže ilustrovať impulzívnosť Petrovej povahy, ktorej svedkom bol čitateľ aj v Getsemanskej záhrade (14,31). No a slovné spojenie „klásť ruky“ ἐπιτίθημι τὰς χεῖρας, ktoré Marek dobre pozná,²⁵ by už tobôž so svojím pozitívnym použitím nezodpovedalo danej situácii.

Zatiaľ čo Matúš a Lukáš píšu o tom, ako Peter „horko“ plakal, Marek necháva čitateľa nahliadnuť do jeho trpkého precitnutia, a tak evanjelista azda aj lepšie vyjadruje vonkajšiu reakciu Petrovej ľútosť,²⁶ hneď ako si apoštol uvedomil závažnosť svojho skutku. Jedine evanjelista Marek takto majstrovsky vykreslenou scénou predstavuje Petra, a to posledný raz čitateľovi svojho evanjelia.

Záver

Domnievame sa teda, že správny preklad vety καὶ ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν (Mk 14,72) nemá dočinenia so *začatím* plakania alebo s Petrovým *zamyslením sa a* následným plačom, ale so živým predstavením Petrovej reakcie na bolestné uvedomenie si toho, čo sám urobil. Trpké precitnutie Petra, ktoré evanjelista Marek chcel zachytiť, by azda mohlo byť vyjadrené slovami „chytí sa (za hlavu) a plakal“. Takýto *dynamický* preklad, i napriek tomu, že potrebuje slovné spojenie „za hlavu“, aby domnelý obraz bol vyjadrený jednoznačne, predsa však má na zreteli *lectio difficilior* pôvodiny a nekombinuje či už jednotlivé nezávislé textové varianty, alebo dokonca verzie synoptikov.

²⁴ Aj po stránke literárnej Petrovo zapretie je istý vrchol – klimax – rozprávania o tom, ako Ježiša všetci opustili. Porov. ROSKAM, *Purpose*, 200.

²⁵ Mk 5,3; 6,5; 7,32; 8,23.25; 16,18.

²⁶ U. Sommer poznamenáva ohľadom Petrovej ľútosť: „Seine Reue (14,72) ist echt gewesen, sein Versagen vergeben.“ SOMMER, *Passionsgeschichte*, 233.

Bibliografia

- Nový zákon*. Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan SJ, zredigoval Michal Bystrík, predslov Andrej G. Grutka, Rím : SÚSCM, ²1981.
- Sväté písmo. Nový zákon*. Úvody k jednotlivým spisom pripravil Jozef Heriban, obálka a ilustrácie Andrej Paulíny, SDB, podľa typického vydania Novej Vulgáty preložila Slovenská liturgická komisia, Rím : SÚSCM, 1988. 847 s.
- ALAND, Kurt (ed.): *Synopsis Quattuor Evangeliorum*. Locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitis edidit, Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, ¹⁵1996. XXXVI + 606 s. ISBN 3-438-051303.
- BAUER, Walter – ALAND, Barbara – ALAND, Kurt: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur*. Im Institut für neutestamentliche Textforschung/Münster unter besonderer Mitwirkung von Viktor Reichmann, Berlin : Walter de Gruyter, ⁶1988. XXIV s. + 1796 strán (= BAAR). ISBN 3-11-010647-7.
- BAUER, Walter – DANKER, Frederick W. – ARNDT, William F. – GINGRICH, F. Wilbur: *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago – London : The University of Chicago, ³2000. LXXIX + 1108 s. (= BDAG). ISBN 0-226-03933-1 (cloth).
- BLASS, Friedrich – DEBRUNNER, Albert: *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch*. Bearbeitet von Friedrich Rehkopf, Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, ¹⁸1979. XXI + 511 s. ISBN 3-525-52106-5.
- CARREZ, Maurice – MOREL, François: *Dictionnaire grec-français du Nouveau Testament*, Neuchâtel : Delachaux et Niestlé; Paris : Cerf, ²1980. 270 s. ISBN 2-603-00203-1, ISBN 2-204-01640-3.
- FRANCE, Richard T.: *The Gospel of Mark*. A commentary on the Greek text, Grand Rapids, MI – Cambridge, UK : William B. Eerdmans; Carlisle : Paternoster, 2002. XXVII + 719 s. ISBN 0-85364-576-0.
- GNILKA, Joachim: *Das Evangelium nach Markus*. 2. Teilband: Mk 8,27 – 16,20, Zürich – Einsiedeln – Köln : Benzinger; Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 1979. 364 s. ISBN 3-545-23107-0, ISBN 3-7887-0591-4. <http://www.biblia.sk/sk/1/biblia/sev/index.html> (2005-09-20).
- JAY, Eric G.: *Grammatica greca del Nuovo Testamento*, Casale Monferrato : Piemme, ²1994. 447 s. ISBN 88-384-1762-8.

- LAGRANGE, Marie-Joseph: *Évangile selon saint Marc*, Paris : J. Gabalda, 1929. CXCI + 480 s.
- LAMPE, Geoffrey William Hugo: *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford : Clarendon, ⁵1978. XLVII + 1568 s. ISBN 0-19-864213-X.
- LEE, G.M.: St. Mark xiv. 72: ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν, *ET* 62 (1949/1959) 160.
- LEE, G.M.: Mark 14,72: ἐπιβαλὼν ἔκλαιεν, *Bib* (1972) 411-412.
- LÉGASSE, Simon: *L'Évangile de Marc*. Zv. 2, Paris: Cerf, 1997. s. 495-1047. ISBN 2-204-05588-3.
- LIDDELL, Henry Georg – SCOTT, Robert: *A Greek-English lexicon*. Revised and augmented throughout by Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the co-operation of many scholars. With a Supplement, Oxford : Clarendon, ⁹1968. XLV + 2042 s., XI + 153 s. (= LSJ). ISBN 0-19-864214-8.
- MAGA, Ján a seminaristi: *Synopsa evanjeliových textov*. Spišské Podhradie : Kňazský seminár J. Vojtaššáka, 1993. XXXVIII + 133 + A-T s. ISBN 80-7142-014-X.
- METZGER, Bruce M.: *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, Stuttgart : United Bible Societies, ²1994. XIV + 1*-16* + 696 s. ISBN 3-438-06010-8.
- METZGER, Bruce M.: *Il testo del Nuovo Testamento*. Trasmissione, corruzione e restituzione (ISB.Supp. 1), Brescia : Paideia, 1996. 289 s. ISBN 88-394-0537-2. Preklad z angl. orig. *The Text of the New Testament*. Its Transmission, Corruption, and Restoration, Oxford : University Press, ³1992, Donatella Zoroddu.
- ROSKAM, Hendrika N.: *The Purpose of the Gospel of Mark in its Historical and Social Context* (NT.S 114), Leiden – Boston : Brill, 2004. XV + 286 s. ISSN 0167-9732; ISBN 90-04-14052-2.
- RUSCONI, Carlo: *Vocabolario del Greco del Nuovo Testamento*, Bologna : EDB, 1996. XIII + 385 s. ISBN 88-10-20587-1.
- SCHWARZ, Günter: „Und er begann zu weinen“? (Markus 14,72), *BN* 78 (1995) 18-20.
- SOMMER, Urs: *Die Passionsgeschichte des Markusevangeliums*. Überlegungen zur Bedeutung der Geschichte für den Glauben (WUNT II/58), Tübingen : J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 1993. VIII + 303 s. ISBN 0340-9570.
- TAYLOR, Vincent: *The Gospel according to St. Mark*. The Greek Text with Introduction, Notes, and Indexes, London ²1966. XXI + 700 s. ISBN 0-333-08520-5.
- WENHAM, Gordon J.: *Genesis 16-50* (WBC 2), Dallas, TX : Word Books, 1994. XXXVIII + 517 s. ISBN 0-8499-0201-1 (vol. 2).

ZORELL, Franz: *Lexicon Graecum Novi Testamenti*. Iterum typis mandata. Appendice bibliographica adiecta, Paris : P. Lethielleux, ³1961. XXIII + 44 s. + 1502 stĺpcov.

Zhrnutie

Veta, ktorá opisuje Petrovu reakciu po druhom zaspievaní kohúta (Mk 14,72), je nevyjasneným problémom pre prekladateľov do moderných jazykov. Problém väzí v samotnej pôvodine, ako to dosvedčujú rôzne textové varianty. Najťažší a súčasne najlepšie doložený textový variant však zdanlivo nedáva zmysel. Problém je skúmaný z uhla pohľadu textovej kritiky, gramatického rázu slovesa ἐπιβάλλω a syntaktickej väzby. *Lectio difficilior* sa javí ako pôvodná verzia. Po krátkej prezentácii lexikálneho problému tohto slovesa a po kontextuálnom skúmaní použitia slovesa je predložený možný preklad, zodpovedajúci dynamike rozprávania Petrovej osobnej situácie: „a chytil sa (za hlavu) a plakal.“ Takéto Markovo vykreslenie Petrovej reakcie predstavuje plastickejšie Petrovu impulzivnosť a moment Petrovho uvedomia si jeho zapretia, tam kde iní synoptici charakterizujú len Petrovo plakanie ako „horké“.

Summary

The phrase describing Peter's reaction after the second cockcrow (Mk 14,72) remains still an unsolved problem for translators into modern languages. The problem lies in the Greek original as it is attested by some textual variants. The most difficult and at the same time the best witnessed textual variant may only appear not to make any sense. The problem is addressed from the point of view of the textual criticism, of the grammatical aspect of the verb ἐπιβάλλω and of the syntax. *Lectio difficilior* seems to be the original version. After the short presentation of this lexeme and the examination of the use in its context, a possible idiomatic translation is presented, which corresponds to the narrative describing Peter's personal situation: "and he grasped (his head [with remorse]) and cried." Such Mark's portrayal of Peter's reaction presents more vividly Peter's impetuosity and the moment of realizing his denial where the other synoptics describe Peter as weeping "bitterly".

Blažej Štrba
Hagia Maria Sion, Mt Zion
P.O.Box 22, 91 000 Jerusalem – IL
blazejstrba@xaver.sk

Návrh transliterácie a prepisu hebrejských spoluhlások a samohlások do slovenčiny

Milan SOVA – Peter DUBOVSKÝ SJ

Prepis hebrejských spoluhlások

Hebr. spol.	Slov. názov	Transliterácia	Slov. prepis podľa výslovnosti
א	alef	ʾ, (ʾ) – alef quiescens	neprepisuje sa, výnimky viď dolu
ב	bét	<u>b</u>	v
בּ	bét	b, bb	b, bb
ג	gímel	<u>g</u>	g
גּ	gímel	g, gg	g, gg
ד	dalet	<u>d</u>	d
דּ	dalet	d, dd	d, dd
ה	he	h (ak ako spoluhláska)	h (ak je časťou mater lectionis, tak sa neprepisuje)
הּ	he	h	h
ו	vav	w	v
ז	zajin	z	z
ח	chét	<u>h</u>	ch
ט	tét	<u>t</u>	t
י	jód	y (ak ako spluhláska)	j
כ/כּ	kaf	<u>k</u>	ch

ך/כ	kaf	<i>k, kk</i>	<i>k, kk</i>
ל	lamed	<i>l</i>	<i>l</i>
מ/ם	mem	<i>m</i>	<i>m</i>
נ/ן	nún	<i>n</i>	<i>n</i>
ס	samech	<i>s</i>	<i>s</i>
ע	ajin	‘	neprepisuje sa, výnimky viď dolu
ף/פ	pe	<i>p̄</i>	<i>f</i>
פ/ף	pe	<i>p, pp</i>	<i>p, pp</i>
צ/ץ	cadé	<i>ṣ</i>	<i>c</i>
ק	kóf	<i>q</i>	<i>k</i>
ר	réš	<i>r</i>	<i>r</i>
שׁ	sín	<i>ś</i>	<i>s</i>
שׂ	šín	<i>š</i>	<i>š</i>
ת	tav	<i>t̄</i>	<i>t</i>
תּ	tav	<i>t, tt</i>	<i>t</i>

Prepis tiberiadskej vokalizácie:

Hebr. sam.	Slov. názov	Transliterácia	Slov. prepis podľa výslovnosti
ַ	patach	<i>ba</i>	<i>ba</i> ; v kombinácii so ševa a guturálnou spoluhláskou – <i>bá</i> (בֶּ, בֵּ)
ָ	kamec	<i>bā, bo</i> (v zatvorenej neprízvučnej slabike);	<i>ba</i>
ֹ		<i>bā(y)</i>	<i>ba</i>

בָּ		<i>bā</i>	<i>ba</i>
בֶּ	segol	<i>be</i> ;	<i>be</i>
בֵּ		<i>be(y)</i>	<i>be</i>
בֹּ	cere	<i>bē</i> ;	<i>be</i> , v kombinácii so ševa a guturálnou spoluhláskou – <i>bé</i> (בֵּ, בֹּ)
בֵּי		<i>bē</i>	<i>bé</i> (len v prízvučnej slabike, inak <i>be</i>)
בִּ	chírek	<i>bi, bī</i> (v otvorenej prízvučnej slabike);	<i>bi</i>
בִּי	chírek	<i>bī</i>	<i>bí</i> (len v prízvučnej slabike, inak <i>bi</i>)
בֹּ	chólem	<i>bō</i> ;	<i>bo</i>
בּוּ	chólem	<i>bô</i>	<i>bó</i> (len v prízvučnej slabike, inak <i>bo</i>)
בֹּ	kibbúc	<i>bu, bū</i> (v otvorenej prízvučnej slabike);	<i>bu</i>
בּוּ	šurek	<i>bû</i>	<i>bú</i> (len v prízvučnej slabike, inak <i>bu</i>)
בֹּ	ševa	<i>b</i> (tiché); <i>bə</i> (počuteľné)	neprepisuje sa <i>be</i>
בֶּ	chatef patach	<i>bă</i>	<i>ba</i>
בֵּ	chatef segol	<i>bě</i>	<i>be</i>
בֹּ	chatef kamec	<i>bǝ</i>	<i>bo</i>

Transliterácia a prepis spoluhlások:

1. Dageš forte sa transliteruje a prepisuje ako zdvojená spoluhláska (בּ - *bb*, גּ - *gg*, דּ - *dd*, כּ - *kk*, מּ - *mm*, atď);

2. Koncové ה sa transliteruje a prepisuje, len ak má mappik; napr. מַלְכָּה *malkā* (*malka*), na rozdiel od מַלְכָּהּ *malkāh* (*malkah*).

V kombinácii s guturálnymi spoluhláskami slovenský prepis samohlások je nasledovný:

1. kombinácia בַּעַ, בַּעַ – *bá* (נְעֻמָּה *Náma* Gn 4,22; רַעְמָה *Ráma* Gn 10,7; מַעֲכָה *Mácha* Gn 22,24; נַעֲמָן *Náman* Gn 46,21; זַעֲוֹן *Závan* Gn 36,27).

2. kombinácia בַּעַ – *bé* (מַהֲלָלֵל *Mahalalél* Gn 5,12; מְהִיטְבַּאֵל *Mehetavél* Gn 36,39; יַחֲלָאֵל *Jachlél* Gn 46,14; אַרְאֵלִי *Aréli* Gn 46,16; אַדְבַּאֵל *Adbél* Gn 25,13; יַחֲצַאֵל *Jachcél* Gn 46,24).

Zhrnutie

Cieľom tohto návrhu je jednak čo najvernejšie zachytiť spôsob výslovnosti hebrejských slov prostredníctvom slovenskej abecedy, ako aj ujednotiť používanie prepisu hebrejčiny do slovenčiny v odbornej literatúre.

Summary

The purpose of this proposal is first of all to capture most accurately the pronunciation of Hebrew words by means of the Slovak alphabete, as well as to unify transliteration of Hebrew into Slovak in professional literature.

Milan Sova
Gerulatská 63,
851 10 Bratislava – Rusovce
milan.sova@orangemail.sk

Peter Dubovský SJ
Panská 11
P.O.Box 173
814 99 Bratislava
pdubovsky@gmail.com

Abstrakty a recenzie

Bibel und Liturgie¹ 77 (2004)

(č. 1) 11-19: **Egbert Ballhorn**, Die gefährliche Doxologie. Eine Theologie des Gotteslobs in den Psalmen. (Autor analyzuje Ž 149 a 150, ktoré patria do kategórie žalmov chvál. Obidva žalmy zakončujú celú Knihu žalmov a vytvárajú doxológiu, ktorej cieľom je vliať nádej v Božie pôsobenie vo svete.)

20-26: **Beate Ego**, Gottes Lob als Existenzerschließung. Aspekte der Doxologie in der Tobiterzählung. (Článok poukazuje na prvky doxológie v Knihe Tobiaš. Najskôr prináša stručný obsah knihy, následne predstavuje konkrétne formy doxológie na príklade anjela Rafaela, ktorý slúži ako vzor pravej oslavy Boha.)

27-34: **Klaus Scholtissek**, Zwischentexte – Lieder im Neuen Testament. (Úvod článku ponúka pohľad na literárny druh „hymnus“. Novozákonné hymny poukazujú na Boží kult ako na miesto ranokresťanskej úcty ku Kristovi.)

59-65: **Jürgen Werlitz**, Die Bücher der Könige (1). Antworten und Fragen der Einleitung. (Prvá časť série článov, ktorá systematickým spôsobom ponúka ucelený pohľad na Knihu kráľov, jej vznik, miesto v kánone a na pramene.)

(č. 2) 132-139: **Jürgen Werlitz**, Die Bücher der Könige (2). Salomo – Glanz und Gloria einer Regierung und das Scheitern einer Nachfolge. (Článok je venovaný obdobiu vlády kráľa Šalamúna, ako je opísané v 1 Kr 1 – 11. Autor najskôr skúma niektoré archeologické skutočnosti, následne ponúka podrobnú analýzu štruktúry 1 Kr 1 – 11.)

(č. 3) 161-170: **Egbert Ballhorn**, Kontext wird Text. Die Psalmen in Forschungsgeschichte, in biblischer Zeit und in christlicher Liturgie. (Autor v krátkych blokoch venuje pozornosť žalmom z pohľadu literárnej kritiky, kritiky literárnych druhov, vývoju exegézy žalmov, lektúry Žaltára ako knihy. Skúma miesto Žaltára v Novom zákone, v kresťanskej liturgii a v dnešnej dobe.)

198-201: **Birgit Jeggle-Merz**, „Aus Tiefen rufe ich dich“. Psalm 130 (129). Einübung in die Hoffnung auf den vergebenden Gott der Bibel. (Stručná analýza a prehľad rôznych prekladov Ž 130.)

202-210: **Jürgen Werlitz**, Die Bücher der Könige (3). Propheten und Gottesmänner. (Autor v prehľadnej tabuľke menuje prorokov, ktorí sa spomínajú v Knihe kráľov. Sleduje úlohu prorokov, ktorá spočíva v ohlásení a naplnení Božieho slova, čo vytvára istú schému. Na príklade Eliáša analyzuje úlohu proroka v Knihe kráľov.)

(č. 4) 236-243: **Erwin Schild**, „Höre, Israel“. Eine Untersuchung des Shema' Jisrael. (Článok odpovedá na otázku, akú úlohu zohrávalo „Šema“ v židovskej spoločnosti a ponúka rôzne preklady zvolania „Počuj, Izrael, Pán je náš Boh, Pán jediný!“ (Dt 6,4) a interpretáciu textu.)

261-268: **Jürgen Werlitz**, Die Bücher der Könige (4). Das Ende Israels und seine Bösewichter. (Autor analyzuje príčiny, ktoré viedli k pádu Izraelského a Judského

¹ Kompletné ročníky časopisu od 1999 sú dostupné v knižnici Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule.

kráľovstva, ako ich ponúka Kniha kráľov. V centre pozornosti je postava kráľa Manasses, ako ju zachytil deuteronomista.)

František Trstenský

Biblische Zeitschrift² 48 (2004)

Štvrtročnica *Biblische Zeitschrift* začala vychádzať v roku 1903, vydávaná dvomi profesormi z Mníchovskej univerzity. Od roku 1956 vychádza jej druhá, tzv. Nová séria: *Biblische Zeitschrift. Neue Folge* (ďalej len *BZ*).

(č. 1) 2-18: **Cornelis Houtman**, Fortschreibung im Deuteronomium. Die Interpretation von Numeri 13 und 14 in Deuteronomium 1,19 – 2,1. (Profesor Starého zákona na Teologickej univerzite v Kampen, vychádza z predpokladu, že Dt 1,19 – 2,1 má svoju literárnu predlohu v Nm 13,1 – 14,45. Po preklade textu z Dt skúma zhody a rozdielnosti medzi dvomi textami. Na rozdiel od Nm 13,1-2, v Dt 1,22 nie je to Pán, ale ľud, ktorý iniciuje skúmanie Zeme. S týmto je spojený aj druhý rozdiel: Mojžišova vina za toto rozhodnutie ľudu. Nedostatočná dôvera a z toho povstávajúci odpor voči Pánovi sú hlavné teologické línie rozprávania podľa Dt.)

19-38: **Barbara Schmitz**, Zwischen Achiker und Demaratos – die Bedeutung Achiors in der Juditerzählung. (Na postave Achióra z Knihy Judit autorka poukazuje, že práve na ňom možno vidieť pozadie mimobiblických rozprávání, ktoré boli udomácnené v iných kultúrnych oblastiach a ktoré akoby sa čiastočne aktualizovali aj v rozprávání o Judite: o Achikárovi z orientálno-predoázijskej oblasti a o dávnom kráľovi Sparty Demarotovi z Herodotových dejín zas z grécko-helenistického kultúrneho pozadia. Je dosť možné, že dávní čitatelia Knihy Judit patrili k vzdelaným grécko-helenistickým vrstvám.)

39-64: **Enno Edzard Popkes**, Die Bedeutung des zweiten Thessalonischerbriefes für das Verständnis paulinischer und deuteropaulinischer Eschatologie. (Sú apokalyptické motívy v 2 Sol 1,3-10, 2,1-12 časťou Pavlovej eschatológie alebo pochádzajú z jeho školy, je otázka, na ktorú autor hľadá odpoveď práve bližším skúmaním týchto dvoch statí. Aj keď nepokladá Pavla za ich autora, ale za niekoho, kto sa čiastočne na Pavla odvoláva, Popkes naznačuje, že v týchto textoch, ktoré predstavujú *futuristickú* eschatológiu, sa odrážajú ťažkosti popavlínskeho obdobia s prijatím Pavlínskej *prézentnej* eschatológie, prítomnej zvlášť v Kol a Ef. Tu však nejde o zdiskreditovanie Pavlovej eschatológie, ale skôr o možnosť nechať nahliadnuť do teologických sporov Pavlovej školy.)

65-85: **Stefan Schreiber**, Caesar oder Gott (Mk 12,17)? Zur Theoriebildung im Umgang mit politischen Texten des Neuen Testaments. (Ježišov *logion* „cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo je Božie“ sa často vysvetľuje ako oddelenie vonkajšej-politickej sféry života od vnútornej-náboženskej. Schreiber skúma najprv text Mk 12,13-17 a sociologický model vzťahu medzi nadriadeným a podriadeným a potom či je v zhode s politickým systémom 1. stor. pre Palestínu. Vyvádza dôsledky ohľadom teórie politických textov v NZ s aplikáciou predovšetkým na text Mk 12,17. Autor článku uzatvára, medzi iným, že

² Ročníky časopisu od č. 38 (1994) sú dostupné v knižnici Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne. Vid': <http://opac.xaver.sk/vyhľadavanie.php> (2005-11-28).

Ježišov *logion* neobsahuje žiadne učenie o oprávnenosti štátu, ale ani nenačrtáva akúkoľvek pomstychtivú alebo odplatnú víziu.)

86-96: **Christina Nießen**, Schuld, Strafe und Geschlecht. (Autorka článku porovnáva účinky konštruovania prieknutia viny a vyhlásenia súdu nad dvomi rodovými skupinami, mužskou a ženskou, a to na príkladoch dvoch textov: Jer 23,9-32 a 13,20-27. V prvom texte sú to predovšetkým proroci, na ktorých sa charakteristicky poukáže rozmer viny a súdu, a v druhom prípade porovnávajúcim prvkom v metafore je mesto-žena. Na záver autorka poukazuje na obrazovú silu jednotlivých metafor, tak mužského ako aj ženského rázu, ale aj na fakt, že ak je medzi obvinenými rodová rozdielnosť, tak je možno pozorovať rozličnosť vo vine a v treste za ňu.)

97-103: **Michael Bachmann**, Nicht von außen kommende „Gegner“, sondern galatisch-jüdische „Beeinflusser“? (Tento článok je reakcia na dizertáciu Marka D. Nanosa, prijatú na St. Andrews v Škótsku v r. 2000 a knižne vydanú v r. 2002 ako *The Irony of Galatians. Paul's Letter in First-Century Context*, Minneapolis, MN : Fortress Press, 2002, xiv + 376 s. ISBN 0-8006-3214-1, ktorá vzbudila istý rozruch, a to aj pre charakteristiku, ktorú v nej Pavol dostal. Nanos ho charakterizoval nie ako „a 'bad' Jew“ lež ako „dobrého“ Žida. Bachmann kriticky vyjadruje pochybnosti k jednotlivostiam dizertácie, ale súčasne aj podotýka, že práca je impulzom na skúmanie sociálneho pozadia Gal.)

104-113: **Marlis Gielen**, Mut zur Herrenmahlsgemeinschaft. (1 Kor odráža širokú paletu rôznych otázok a problémov života krátko pred založením prvej kresťanskej komunity v Korinte. Ona sama bola poznačená vnútornými spormi medzi rivalskými skupinami. To sa dá pozorovať aj pri slávení Pánovej večere [1 Kor 11,17-34], ktorá, ako Pavol na to vehementne reaguje, sa namiesto schádzania sa spoločenstva stáva práve jeho rozvrátením. Gielen stručne predstaví Pavlovu argumentáciu v týchto veršoch a v druhej časti prejde do stále veľmi živej otázky ekumenického spoločenstva Pánovej večere, práve vo svetle Pavlovej argumentácie v 1 Kor 11,17-34.)

114-153: **Umschau und Kritik. Alttestamentliche Rezensionen** (114-118: Francis I. ANDERSEN, *Habakkuk. A New Translation with Introduction and Commentary* [AB 25], New York – London : Doubleday, 2001. xxii + 387 s.; 118-121: Marjo C.A. KORPEL, *The Structure of the Book of Ruth* [Pericope 2], Assen : Van Gorcum, 2001. ix + 288 s.; 121-125: Ursel WICKE-REUTER, *Göttliche Providenz und menschliche Verantwortung bei Ben Sira und in der Frühen Stoa* [BZAW 298], Berlin – New York : Walter de Gruyter, 2000. xii + 338 s.; 125-128: J. David PLEINS, *The Social Visions of the Hebrew Bible. A Theological Introduction*, Louisville, KY : Westminster John Knox Press, 2001. xii + 592 s.; 128-132: Johannes Un-Sok RO, *Die sogenannte „Armenfrömmigkeit“ im nachexilischen Israel*. [BZAW 322], Berlin : Walter de Gruyter, 2002. xiii + 238 s.; 132-137: Eckart OTTO, *Max Webers Studien des Antiken Judentums. Historische Grundlegung einer Theorie der Moderne*, Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. xii + 377 s.), **Neutestamentliche Rezensionen** (138-140: Luzia SUTTER REHMANN, *Konflikte zwischen ihm und ihr. Sozialgeschichtliche und exegetische Untersuchungen zur Nachfolgeproblematik von Ehepaaren*, Gütersloh : Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus, 2002. 248 s.; 140-142: Marc PHILONENKO, *Das Vaterunser. Vom Gebet Jesu zum Gebet der Jünger*. Aus dem Französischen übersetzt von C. und K. Lehmkuhler. Mit einem Geleitwort von Martin Hengel [UTB für Wissenschaft 2312], Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. ix + 142 s.; 142-144: Franz JUNG, *ΣΩΤΗΡ*. Studien zur Rezeption eines hellenistischen Ehrentitels im Neuen Testament [NTA NF 39], Münster : Aschendorff, 2002. xii + 404 s.; 144-147: Bruce W. WINTER, *After Paul Left Corinth. The Influence*

of Secular Ethics and Social Change, Grand Rapids, MI : Eerdmans, 2001. xvi + 344 s.; 147-148: Gregory STEVENSON, *Power and Place. Temple and Identity in the Book of Revelation* [BZNW 107], Berlin : Walter de Gruyter, 2001. xvii + 368 s.; 148-149: Annette STEUDEL [Hrsg.] unter Mitarbeit von H.-U. Boesche, B. Brederke, Ch.A. Gasser und R. Vielhauer, *Die Texte aus Qumran II. Hebräisch/Aramäisch und Deutsch. Mit masoretischer Punktation, Übersetzung, Einführung und Anmerkungen*, Darmstadt : WBG, 2001. xvi + 277 s.; 150-151: Rahel HACHLILI, *The Menorah, the Ancient Seven-armed Candelabrum. Origin, Form and Significance* [JSJ.S 68], Leiden : Brill, 2001. xxiii + 539 + 92* s.; 151-153: Huub van de SANDT – David FLUSSER, *The Didache. Its Jewish Sources and its Place in Early Judaism and Christianity* [CRI III/5], Assen – Minneapolis, MN : Royal van Gorcum – Fortress Press, 2002. xviii + 431 s.).

(č. 2) 161-178: **Silvia Pelegrini**, Ein „ungetreuer“ οἰκονόμος (Lk 16,1-9)? Ein Blick in die Zeitgeschichte Jesu. (Pellegrini podčiarkuje na úvod, že dejinnosť Ježiša je pre novozákonnú exegézu a teológiu ťažiskom. Podobenstvo, ktoré skúma, je veľkým otáznikom nielen pre exegézu, ale aj pre morálnu aplikáciu. Autorka aj pomocou mimotextového poznania o správe majetku v tých časoch sa snaží pre čitateľa odkryť postavu a postoj „správcu“ [οἰκονόμος]. Odkrýva aj ďalšie kľúčové slovo „opatrne“ [φρονίμως] a snaží sa odhaliť, v čom väzí opatrnosť správcu. Pri interpretácii podobenstva autorka podotýka okrem iného, že dôraz podobenstva je nie v *samotnom počínaní* správcu, ale v *postoji* správcu voči bohatstvu *pre dobro* iných.)

179-212: **Peter Weimar**, Die Josefsgechichte als theologische Komposition. Zu Aufbau und Struktur von Gen 37. (Po rozčlenení state a návrhu celkovej štruktúry tejto perikopy autor sa snaží identifikovať, podľa neho nepochybne literárnu konštrukciu Jozefovho cyklu, za ktorou sa skrýva hlboká teologická štruktúra, a to nielen v Gn 37, ale v celom Jozefovom cykle, a v ktorej možno poukázať na jej postupný vývoj. Weimar uzatvára, že vznik takej vyváženej kompozície Gn 37, aj vzhľadom k daktorým iným textom, ako napr. Joz 24,32, sa môže datovať najskôr do poexilového obdobia.)

213-228: **Paul A. Kruger**, On emotions and the expression of emotions in the Old Testament: A few introductory remarks. (Žiadna kultúra, ba ani kultúra biblického človeka nemôže byť správne pochopená, ak sa neberie do úvahy taká základná charakteristika človeka, ako sú jeho emócie. Kruger po stručnom status quaestionis o odbornom skúmaní emócií v SZ prezentuje tri základné emócie: hanbu, pocit viny a depresiu a jej rôzne prejavy z nadkultúrneho pohľadu psychológie, a ďalšie dve emócie: hnev a strach z kognitívnej perspektívy. Autor sa dotýka všetkých spomenutých psychosomatických tzv. „negatívnych emócií“ v SZ textoch a očakáva, že aspoň základné štúdie by mohli byť urobené o emóciách, ako napr. nádej, radosť, odpor, opovrhnutie.)

229-244: **Gerhard Dautzenberg**, „Christology in the Making“. Die Rekonstruktionsversuche im Vergleich. (Autor porovnáva tri Kristológie: Základnou tézou prvej štúdie je mesiášsky Ježiš – rozhodujúci začiatok [Martin HENGEL – Anna Maria SCHWEMER, *Der messianische Anspruch Jesu und die Anfänge der Christologie. Vier Studien* (WUNT 138), Tübingen : Mohr Siebeck, 2001. xv + 267 s.]. Druhá Kristológia je postavená na Ježišovi ako synovi človeka a predstaviteľovi Božej moci [Jens SCHRÖTER, *Jesus und die Anfänge der Christologie. Methodologische und exegetische Studien zu den Ursprüngen des christlichen Glaubens* (Biblich-theologische Studien 47), Neukirchen-Vluyn : Neukirchener, 2001. 251 s.] a matricou pre tretiu Kristológiu je anjelomorfný náhľad [Samuel VOLLENWEIDER, *Horizonte neutestamentlicher Christologie. Studien zu*

Paulus und zu frühchristlichen Theologie (WUNT 144), Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. viii + 425 s.]

245-250: **Hans-Josef Klauck**, Ein neues Standardwerk: „Nag Hammadi Deutsch“. (Klauck uvádza dávno očakávaný preklad koptských gnostických spisov [napr. *Apokryf Jánov*, *Evanjeliem Tomášovo*, *Evanjeliem Filipovo*, *Skutky Petra a dvanástich*, a mnohé iné], ktoré boli nájdené pri meste Nag Hammadi v Hornom Egypte v roku 1945 a ktoré sa často nazývajú „fascinujúce“. Záujem vzbudili preto, že doslova akoby začínajú tam, kde končia Kumránske zvitky a stávajú sa cenným prameňom pre chápanie raného judaizmu a koreňov kresťanstva [Hans-Martin SCHENKE – Hans-Gebhard BETHGE – Ursula Ulrike KAISER (Hrsg.), *Nag Hammadi Deutsch*. 1. Band: NHC I,1-V,1. Einleitung und übersetzt von Mitgliedern des Berliner Arbeitskreises für Koptisch-Gnostische Schriften (GCS.NF 8), Berlin : Walter de Gruyter, 2001. xxi + 398 s. 2. Band: NHC V,2-XIII,1, BG 1 und 4 (GCS.NF 12), Berlin : Walter de Gruyter, 2003. xxv + 399-918 s.]

251-262: **Eberhard Bons**, Geschichtskonzeptionen des Hoseabuches. Ein Vergleich von Masoretentext und Septuaginta. (Autor predstavuje náhľad na históriu Izraela podľa hebrejského textu Knihy proroka Ozeáša a poukazuje na príkladoch vybraných textov, že sa odlišuje od koncepcie, ktorú možno vybadať z gréckeho prekladu LXX. S tým však je spojená otázka, či v preklade LXX sa neodzrkadľuje poexilový náhľad na históriu Izraela.)

263-311: **Umschau und Kritik. Neutestamentliche Rezensionen** (263-265: Thomas A. SCHMITZ, *Moderne Literaturtheorie und antike Texte*. Eine Einführung, Darmstadt : WBG, 2002. 261 s.; 265-267: Michael E. VINES, *The Problem of Markan Genre. The Gospel of Mark and the Jewish Novel* [Academia biblica series 3], Atlanta, GA : SBL, 2002. x + 220 s.; 267-270: Dirk WÖRDEMANN, *Das Charakterbild im bios nach Plutarch and das Christusbild im Evangelium nach Markus* [SGKA.Neu Folge I/19], Paderborn : Schöningh, 2002. 309 s.); 270-272: Robert D. ROWE, *God's Kingdom and God's Son. The Background to Mark's Christology from Concepts of Kingship in the Psalms* [AGJU 50], Leiden : Brill, 2002. xvii + 435 s.; 272-273: R.T. FRANCE, *The Gospel of Mark. A Commentary on the Greek Text* [NIGTC], Grand Rapids, MI : Eerdmans, 2002. xxxvii + 719 s.; 274-276: John R. DONAHUE – Daniel J. HARRINGTON, *The Gospel of Mark* [Sacra Pagina Series 2], Collegeville, MN : The Liturgical Press, 2002. xv + 488 s.; 276-277: Héctor SÁNCHEZ, *Das lukanische Geschichtswerk im Spiegel heilsgeschichtlicher Übergänge*. Eine entwicklungsgeschichtliche Untersuchung [Paderborner Theologische Studien 29], Paderborn : Schöningh, 2002. 196 s.; 277-279: Mark REASONER, *The Strong and the Weak. Romans 14.1 – 15.13 in Context* [MSSNTS 103], Cambridge : University Press, 1999. xxi + 272 s.; 280-281: Delbert BURKETT, *An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity*. Cambridge : University Press, 2002. xv + 600 s.; 281-284: Dieter ZELLER [Hrsg.], *Christentum I. Von den Anfängen bis zur konstantinischen Wende* [Die Religionen der Menschheit 28], Stuttgart : Kohlhammer, 2002. x + 474 s.; 284-287: Christopher R. MATTHEW, *Philip: Apostle and Evangelist. Configurations of a Tradition* [NT.S 105], Leiden : Brill, 2002. xv + 257 s.; 287-289: Michael LABAHN – Jürgen Zangenberg [Hrsg.], *Zwischen den Reichen: Neues Testament und Römische Herrschaft*. Vorträge auf der Ersten Konferenz der European Association for Biblical Studies [TANZ 36], Tübingen, Francke, 2002. viii + 286 s.; 289-292: Johannes HAHN [Hrsg., unter Mitarbeit von Christian Ronning], *Zerstörungen des Jerusalemer Tempels. Geschehen – Wahrnehmung – Bewältigung* [WUNT 147], Tübingen : Mohr Siebeck, 2002.

viii + 279 s.; 292-293: Michael BECKER, *Wunder und Wundertäter im frphrabbinschen Judentum*. Studien zum Phänomen und seiner Überlieferung im Horizont von Magie und Dämonismus [WUNT II/144], Tübingen : Mohr Siebeck, 2002. xvi + 534 s.), **Alttestamentliche Rezensionen** (294-295: Lothar RUPPERT, *Genesis*. Ein kritischer und theologischer Kommentar. 2. Teilband: Gen 11,27 – 25,18 [fzb 98], Würzburg : Echter Verlag, 2002. 657 s.; 295-299: Othmar KEEL – Silvia SCHROER, *Schöpfung*. Biblische Theologie im Kontext altorientalischer Religionen, Freiburg i. Ue – Göttingen : Universitätsverlag – Vandenhoeck & Ruprecht, 2002. 302 s.; 299-303: John VAN SETERS, *A Law Book for the Diaspora*. Revision in the Study of the Covenant Code, Oxford : University Press, 2003. xii + 236 s.; 303-304: Jiří MOSKALA, *The Laws of Clean and Unclean Animals in Leviticus 11*. Their Nature, Theology and Rationale. An Intertextual Study [Adventist Theological Society Dissertations Series 4], Barrien Springs, MI : Adventist Theological Society Publications, 2000. xxi + 484 s.; 304-306: Benedikt OTZEN, *Tobit and Judith* [Guides to the Apocrypha and Pseudepigrapha], London – New York : Sheffield Academic Press, 2002. vi + 162 s.; 306-309: Peter BRANDT, *Endgestalten des Kanons*. Das Arrangement der Schriften Israels in der jüdischen und christlichen Bibel [BBB 131], Berlin : Philo, 2001. 493 s.; 309-311: Ephraim STERN, *Archaeology of the Land of the Bible*. Zv. II: The Assyrian, Babylonian, and Persian Periods [732-332 B.C.E.], New York : Doubleday, 2001. liii + 665 s.).

Blažej Štrba

Revue Biblique³ 111 (2004)

Renomovaný časopis *Revue Biblique* (skratka *RB*) vychádza od r. 1893 a pochádza z dielne prominentnej *École biblique et archéologique française* otcov dominikánov v Jeruzaleme založenej roku 1890 významným biblistom otcom Lagrangeom.

Už 111. ročník časopisu uverejnil v roku 2004 v štyroch číslach tieto články:

(č. 1) 5-27: Belgický autor z Louvainskej univerzity André Wénin v štúdiu *L'aventure de Juda en Genèse 38 et l'histoire de Joseph (Dobrodružstvo Júdu v Gn 38 a Jozefov príbeh)* skúma naratívnu analýzou tematické väzby kapitoly v rámci Jozefovho príbehu.

28-30: Američan Aron Pinker prináša *The Targum on Hab 2:2 (Targum k Hab 2,2)*.

31-60: Gershon Hepner z Los Angeles v článku *The Begettings Of Terah and the Structure of Genesis and the Tetrateuch: A Zadokite Polemic (Potomkovia Táreho a štruktúra knihy Genézis a Tetrateuchu : Sadokovská polemika)* študuje kontext a používanie typickej redakčnej formuly we'eleh tôledôt jedenásťkrát prítomnej v Gn, pričom dvanásťkrát sa vyskytuje v Num 3,1. Tým by sa malo v rámci Tetrateuchu legitimizovať postavenie Áronovcov po babylonskom zajatí.

³ Jednotlivé ročníky časopisu sú dostupné vo fakultnej knižnici RKCMBF UK Bratislava.

61-77: **Elena di Pede** z Louvainu zasa v článku *Jérusalem, 'Ebed-Melek et Baruch. Enquête narrative sur le déplacement chronologique de Jr 45* (Jeruzalem, 'Ebed-Melek a Baruch. Naratívny prieskum o chronologickom zaradení kapitoly Jer 45) skúma pomocou synchronnej metódy postavenie kapitol 32 – 45 v knihe Jeremiáš v mazorétskom texte (MT) a zisťuje, že dispozícia týchto kapitol a najmä Jer 45 sleduje stratégiu rozprávača v danej narácii.

78-89: Novozákonný odborník z École Biblique **Jerome Murphy-O'Connor**, O.P. v článku *Where was the Antonia Fortress? (Kde bola pevnosť Antónia?)* pátra po lokalite rímskej vojenskej pevnosti v Jeruzaleme jednak štúdiom záznamov Jozefa Flávia, ale aj archeologických nálezov v západnej sekcii severného chrámového múru, ktoré vyvracajú doterajšiu hypotézu o pevnosti na miestach aktuálnej arabskej školy Haram esh-Sharif pri Chrámovom vrchu.

(č. 2) 161-192: **Alexis Leproux** z parížskej École Cathédrale v článku *Moïse, „conseiller de salut“ en Sg 16,6? Une question de critique textuelle (Mojžiš, „radca spásy“ v Múd 16,6? Otázka textovej kritiky)* pozoruje, že rôzne preklady verša v biblických rukopisoch ponúkajú možnosť prehĺbiť exegetickú problematiku knihy Múdrosti, najmä postavu Mojžiša a jeho úlohu sprostredkovateľa.

193-208: **Serge Ruzer** z Hebrew University v Jeruzaleme v príspevku *„Love your enemy“ Precept in the Sermon on the Mount in the context of early Jewish exegesis : a new perspective* („Miluj svojho nepriateľa“ príkaz v Reči na vrchu v kontexte ranej židovskej exegézy: nová perspektíva) poukazuje na to, že tento príkaz je vo vzťahu s určitými tendenciami z obdobia Druhého chrámu vyjadrenými v skorých židovských výkladoch príkazu lásky k blížnemu z Lv 19, 18, kam sa do kategórie blížneho radia aj nepriateľa.

209-237: Odborník na Matúša **Benedict T. Viviano**, O.P. zo švajčiarskeho Fribourgu študuje *John's Use of Matthew : Beyond Tweaking (Jánovo používanie Matúša: bez táhaníc)* vzťah Jána k synoptikom a predpokladá znalosť polemiky ohľadom kánonu zo strany autora štvrtého evanjelia. Skúma 12 prípadov ilustrujúcich poznanie Matúšovho evanjelia zo strany autora Jánovho evanjelia.

238-254: **Philippe Bobichon** ponúka príspevok *Préceptes éternels et loi mosaïque dans le Dialogue avec Tryphon de Justin Martyr (Večné nariadenia a mojžišovský zákon v Dialógu s Tryfónom od Justína, mučenika)*, v ktorom ozrejmuje skutočnosť, že apológ Justín vnímal nariadenia zákona určené Izraelu a večné nariadenia určené celému ľudstvu v inkluzívnom vzťahu : vychádzajú od toho istého Boha a sú vpísané do tej istej ekonomie spásy.

255-261: **Ulrich Hübner** z nemeckého Kielu ponúka článok *Der Deutsche Verein zur Erforschung Palästinas. Ein Überblick über seine 125-Jährige Geschichte (1877-2002)* (Nemecký zväz pre výskum Palestíny. Pohľad na jeho 125 ročnú históriu (1877-2002)).

(č. 3) 321-344: Američan **W. Randal Garr** v článku *„hen“ („hl'a“)* dospieva k názoru, že táto hebrejská neprízvučná časť dodáva výpovedi, v ktorej figuruje, povahu tvrdenia.

345-361: **Oded Lipschits** z Tel Aviv University v príspevku *„From Geba to Beersheba“ : A Further Consideration* („Od Gabay až po Bersabe“ : ďalšia úvaha) skúma nanovo a demontuje tradičnú tézu o lokalite Gabay spomínanej v 2 Kr 23,8.

362-376: Francúzka **Marie-Françoise Baslez** sa pokúša v príspevku *Polémologie et histoire dans le livre de Judith (Spôsob vedenia vojny a dejiny v knihe Judita)* na základe dejinného kontextu a kontextu vedenia boja v knihe definovať *Sitz im Leben* príbehu.

377-386: **Christophe Rico** z École biblique skúma v článku *Verbe et Aspect dans le quatrième évangile : Jn 10,38 au risque des traductions* (Sloveso a slovesný vid vo štvrtom evanjeliu : Jn 10,38 v riziku prekladov) rozličné preklady verša a ich ťažkosť vyjadriť verne vid v novozákonnej gréčtine.

387-408: Belgičan **Alexis Bunin** ponúka prvú časť príspevku *Paul, Jacques, Félix, Festus et les autres : pour une révision de la chronologie des derniers procurateurs de Palestine* (Pavol, Jakub, Félix, Festus a iní : revidovanie chronológie posledných prokurátorov Palestíny), v ktorom na základe nových prác v tejto oblasti podáva nové datovanie vlád Felixa a Festa, spomínaných v Skutkoch, Jozefovi Fláviovi a Tacitovi.

409-418: Izraelský archeológ Dr. **Gideon Hadas** v článku *Beer Barrels from Tel Goren, Ein Gedi* (Pivné sudy z Tel Gorenu, Ein Gedi) tvrdí, že nádoby vo forme sudov nájdené archeológom B. Mazarom sú zásobníkmi jačmeňa určeného na výrobu piva.

419-422: Francúz **Guillaume Cardascia** v poznámkach *Sur quelques erreurs de la Vulgate. Nombres 5,31 - Luc 10,36* (O niekoľkých omyloch Vulgáty. Numeri 5,31 - Lukáš 10,36) skúma, prečo moderní editori neopravujú dané omyly.

(č. 4) 481-497: **Christophe Lemardelé** v štúdiu *Le verbe pâla' et la pratique des vœux* (Sloveso pâla' a prax sľubov) sa zaoberá rozličnými prekladmi slovesa *pâla'* v kontexte sľubu : „vyplniť sľub“, „urobiť sľub“ a „urobiť osobitný sľub“ a volí tretí ako najadekvátnejší spôsob prekladu slovesa.

499-515: Významný americký odborník **James H. Charlesworth** z Princeton Theological Seminary v príspevku *Phenomenology, Symbolology, and Lexicography, the Amazingly Rich Vocabulary for „Serpent“ in Ancient Greek* (Fenomenológia, symbolika a lexikografia, udivujúco bohatý slovník pre „hada“ v starovekej gréčtine) po prvýkrát uverejňuje 41 pomenovaní na označenie hada v gréčtine a 41 spôsobov označenia a zobrazenia hadovitých plazov. Zoznam má pomôcť prekladateľom, filológom, historikom a vykladačom NZ, ktorí bežne nepoznajú ikonografiu, symboliku a negatívne i pozitívne významy hada ku koncu 1. stor. po Kr. rozhodnúť sa pre správny preklad pojmov.

516-530: Americký autor **John C. Poirier** v článku *Jewish and Christian Tradition in the Transfiguration* (Židovská a kresťanská tradícia o Premenení) skúma spoločné body synoptickej scény Premenenia Pána s teofániami všeobecne, pričom nachádza popis osobitých aspektov premenenia v jednom texte *Midraš Tehillim* a v kresťanskom texte o dvoch svedkoch v Apokalypse 11.

531-562: **Alexis Bunine** pokračuje v druhej časti článku *Paul, Jacques, Félix, Festus et les autres : pour une révision de la chronologie des derniers procurateurs de Palestine*, v ktorom určí, že prokurátor Festus nahradil Félixu už v rokoch 55-61 (bežne sa udávajú roky 60-62). Skúma rok 62, bežne ponímaný ako rok umučenia Jakuba, a tiež stanovuje čas poslednej cesty Pavla do Jeruzalema a dĺžku väznenia v Cézarei, pričom určil rok 57 za možný rok príchodu Pavla do Ríma.

563-577: v závere čísla sa **Émil Puecha** z École Biblique et Archéologique française a **Joe Zias** z Hebrew University *Le tombeau de Siméon et Zacharie dans la vallée de Josaphat* (Hrob Simeona a Zachariáša v Jóšafatskom údolí) zaoberajú nápismi súvisiacimi so Simeonom z Lukášovho evanjelia na známom jeruzalemskom spomienkovom monumente Zachariáša (Mt 23,35; Lk 11,51).

Jozef Jančovič

Juraj BÁNDY: *Teológia Starej zmluvy*, Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 2003. ISBN 80-223-1793-4.

V roku 2003 prof. ThDr. Juraj Bány publikoval monografiu *Teológia Starej zmluvy*. Práca má 223 strán a 233 poznámok či bibliografických odkazov. V použitej a odporúčanej literatúre je uvedených 40 titulov od katolíckych, protestantských a židovských autorov v slovenskom, českom, nemeckom a maďarskom jazyku.

Podľa úvodných slov autora podnetom na napísanie tejto monografie bola „určitá zmena postoja v hodnotení Starej zmluvy v protestantskej teológii ... zvýšený dôraz na Starú zmluvu v bohoslužobnom živote“ (s. 3) evanjelickej cirkvi a.v. Text tejto teológie slúži aj ako učebnica na prípravu na štátnu skúšku zo Starého zákona.

Môžeme konštatovať, že táto monografia je akoby pokračovaním *Úvodu do Starej zmluvy* od toho istého autora. Text práce je rozdelený do deviatich kapitol. V prvej kapitole sa autor venuje základným pojmom, ako sú teológia, Stará zmluva, teológia Starej zmluvy, jej dejiny a ciele. Celá druhá kapitola pojednáva o teológii jednotlivých kníh Pentateuchu, so zaujímavým exkurzom na tému Freudovho pohľadu na Mojžišovu postavu (s. 99-103). Tretia kapitola je venovaná prvším prorokom, štvrtá dejepisnému dielu Kronikára (Knihy kroník, Ezdráš a Nehemiáš), piata kapitola žalmom, no hlavne teológii a antropológii žalmov. Významným prínosom je aj podkapitola *Ozvena žalmov v Novej zmluve* (s. 160-165). V šiestej kapitole autor pojednáva o teológii sapienciálnej literatúry a potom konkrétne o teológii knihy Jób a Prísloví. Zvitky – *megillót* sú zas objektom štúdia siedmej kapitoly. Ôsma kapitola je venovaná problematike, charakteristike a teológii apokalyptickej literatúry a Danielovi. V deviatej kapitole nás prof. Bány oboznamuje s literárnou a teologickou charakteristikou neskorších prorokov.

Odborná verejnosť môže byť vďačná prof. Jurajovi Bándymu za prípravu a vydanie tejto práce, nakoľko v slovenskom kontexte monografia, ktorá by sa venovala výlučne starozákonnej teológii, doteraz v podstate absentovala.

Pavol Farkaš

Jozef HERIBAN: *Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie* [Terminologický a výkladový slovník biblických a pomocných vied], Roma : LAS, 2005 (or. slovacco [slovenský originál] ¹1992; ²1994; ³1998), 1496 s. € 65,00. (19,5cm x 12cm x 4,5cm). ISBN 88-213-0567-8⁴.

Príručka biblických a pomocných vied profesora Jozefa Heribana je univerzálne biblické kompendium. Je v ňom zaradených v systematickej syntéze zriedkavého rozsahu a s rigoróznou presnosťou okolo 3000 hesiel asi z dvadsiatich biblických a pomocných disciplín. Dielo predstavuje istý štandard najdôležitejších termínov, ktoré sa v súčasnosti používajú v modernej exegéze a v dielach zaoberajúcich sa výskumom a štúdiom v oblasti biblických vied. V tejto vynikajúcej „rukoväti“ aj náročný čitateľ nájde špecifický a výberový materiál z mnohých biblických slovníkov a z rigorózných traktátov rétoriky, z historicko-kritickej metódy, z biblických encyklopédií, z chronológie, z geografie, z antických orientálnych lingvistických vied, z náboženského a cirkevného umenia atď. Vybraná a „aggiornovaná“ bibliografia zaberá celých 60 strán.

Používateľ slovníka bezpochyby užasne nad takou širokou a špecializovanou, vedecky názornou a presnou kultúrnou panorámou, ovládanou, asimilovanou a sprístupnenou čitateľovi jednoduchým výkladom encyklopedického štýlu. Slovník je určený študentom teológie a tým, čo sa venujú štúdiu Biblie na strednej a vyššej úrovni, autodidaktom a študentom na univerzitách, v seminároch, na vyšších inštitútoch náboženských vied, ako aj biblickým krúžkom, účastníkom kongresov a na sympózií biblických vied. V tejto perspektíve dielo môže byť aj výbornou pomôckou a pracovným nástrojom vedeckého bádania na získanie akademických titulov v odbore biblických vied.

Hlavným cieľom slovníka je umožniť čitateľovi vedecký prístup k Božiemu slovu a k jeho posolstvu v jeho teologickej, filologickej, literárnej a rétorickej dimenzii. Iba takto biblický text, náročne angažujúci kresťanskú vieru, možno správne interpretovať, zachytiť jeho úplný význam, dôsledne uviesť jeho posolstvo do kresťanského života (mystagógia), a tak zaručiť hlbokú obnovu kresťanského spoločenstva a občianskej spoločnosti.

Slovník pôvodne vyšiel v slovenčine ako prednostný prejav priazne autora voči jeho krajanom najmä po dlhoročnom prenasledovaní, ktoré museli znášať počas komunistického režimu. Pri príprave tohto talianskeho vydania autor celé

⁴ Redakcia *StBiSl* ďakuje profesorovi G. Felicimu, za dovoľenie publikovať jeho recenziu v slovenčine, ktorej originál vyjde v časopise Pápežskej saleziánskej univerzity – *Salesianum*. Svoje poďakovanie ďalej vyjadruje aj profesorovi R. Blatnickému, ktorý preložil text do slovenčiny.

dielo prepracoval a rozdelil na dve časti: prvá obsahuje termíny a pojmy biblických a pomocných vied; do druhej sú zaradené gramatické termíny týkajúce sa biblických jazykov. Okrem toho autor vypracoval a začlenil do slovníka okolo sto nových hesiel a takmer všetky heslá, ako aj bibliografiu slovenského vydania upravil tak, aby to zodpovedalo požiadavkám širšieho publika.

Na základe skúseností, ktoré profesor don Jozef Heriban nadobudol pri vyučovaní Svätého písma na univerzitách v Japonsku a v Taliansku (prednášal biblické vedy v Tokiu, novozákonnú exegézu na teologických fakultách Univerzity «Sophia» v Tokiu a Univerzity «Sapientia» v Ósake a na Pápežskej saleziánskej univerzite v Ríme), pri vypracovaní tejto biblickej «encyklopédie» sa rozvážne vyhýbal recyklácii tradičnej didaktiky, kreatívne aplikoval nové exegetické metódy a predstavil nové biblické pojmy, ktoré sa uplatnili v biblických vedách v posledných desaťročiach.

Aj bibliografia je v tomto talianskom vydaní značne obohatená o nové údaje. Pri vypracovaní lexikónu v taliančine autor zhustil výklad viacerých hesiel, ako to vyžadovalo ich prispôsobenie talianskym kultúrnym podmienkam.

Pôvodné slovenské vydanie lexikónu veľmi pozitívne ocenili slovenskí i českí evanjelickí biblickí vedci. Je to neklamný znak kritickej rozvážnosti katolíckeho autora, verného smerniciam Magistéria a zároveň konkrétneho svedka autentického ekumenického dialógu.

S monografickou „zvedavosťou“ a berúc do úvahy aj šírku vypracovania jednotlivých zložiek diela, s veľkým potešením konštatujeme, že v lexikóne bol skvele uprednostnený výklad venovaný latinskej tradícii, a teda všetkému, čo sa vzťahuje na latinskú „Vulgátu“. Prof. Jozef Heriban realizoval tento dôležitý aspekt, týkajúci sa odovzdávania Biblie v západnom európskom svete, v rokoch, v ktorých sa nespútane zdvihli hlasy na obranu neodškriepiteľnej historickej skutočnosti týkajúcej sa kultúrnych koreňov západnej Európy. Celé toto kultúrne dedičstvo je rozhodne kresťanské a má svoje korene v latinskej Biblii.

Keďže slovenské vydanie lexikónu vznikalo v mimoriadnych okolnostiach, autor bol donútený zostaviť celé dielo prakticky sám. Pri vypracovaní slovenského textu mu pomáhal Rudolf Blatnický, docent na Teologickej fakulte Pápežskej saleziánskej univerzity v Ríme; jeho zásluhou bol preložený slovenský text slovníka do taliančiny.

Kolektív Vydavateľstva Libreria Ateneo Salesiano (Mateo Cavagnero) sa postaral o skvelú typografickú úpravu, ktorá príjemne prekvapuje svojou vynikajúcou grafickou technikou (typy písma, papier, obrázky, zemepisné mapky, ilustrácie atď.). To všetko značne uľahčuje používanie a porovnávanie rozličných častí lexikónu, ako aj jeho rýchle čítanie.

Vyslovujeme svoj úprimný obdiv nad dielom takej vysokej vedeckej úrovne, vyznačujúcom sa mimoriadnym vypracovaním, úpravou a jasnou štylizáciou výkladu. Dielo je vzácne aj pre vynikajúcu efektívnu službu, ktorú poskytuje poznaniu a ohlasovaniu biblického posolstva. Želáme mu, aby ho aj

talianske publikum čo najpriaznivejšie prijalo. Aj vyvážené, ale primerané «slovo na cestu» profesora na Gregoriánskej univerzite a dekana Pápežského biblického inštitútu Jeana-Noëla Alettiho predvída «zaslúžený úspech» tejto majstrovskej publikácie. Pre nás toto dielo ostane opravdivé *κτῆμα ἐς αἰεί* (Tukydidés 22,4), trvalý vedecký a biblický výdobytok.

Sergio Felici
(emeritný prof. Pápežskej saleziánskej univerzity v Ríme)

OZNAMY

Botekov preklad Písma s komentármi Jeruzalemskej Bible

Božie Slovo vo Svätom písme otvára cestu do vnútorného sveta zjavujúceho sa Boha ako Otca a zároveň osvecuje aj formuje srdce každého hľadajúceho človeka ako syna, ktorý cez toto Slovo môže nájsť odpoveď na najpodstatnejšie otázky svojho života.

Tento konkrétny a evanjelizačný rozmer vo svojej apoštolsko-pastoračnej práci¹ sledoval Mons. ThDr. Anton Botek², ktorý tak na Slovensku, ako aj v exile. Počas svojho dlhoročného pôsobenia v Ríme venoval nesmierne veľa času, síl a energie prekladu Bible³, aby pre Slovákov pripravil vzácny duchovný pokrm a orientáciu v živote počas totalitnej ateizácie a likvidovania viery. Medzi jeho prvé diela tohto druhu patria *Posolstvo* a *Za svetlom*. O obetavej starostlivej misijnej spolupráci vo forme biblického apoštolátu prof. Heriban vydáva takéto svedectvo:

„V šesťdesiatych rokoch minulého storočia biskup Pavol Hnilica SJ a slovenskí kňazi v Ríme nadviazali styky so skupinou talianskych kňazov v Miláne, ktorí apoštolskými metódami úspešne pracovali vo vydavateľstve MIMEP⁴ a pripravili didakticky veľmi účinné vydanie Starého a Nového zákona. V spolupráci s nimi došlo k ďalším vydaniam textov Svätého písma v slovenčine. Biskup Pavol Hnilica vybavil nielen bezplatné požičanie fotografických montáží a povolenie na slovenské vydanie dvoch zväzkov, ktoré sa stali známymi pod titulom *Posolstvo*⁵ a *Za svetlom*⁶, ale zaobstaral aj

¹ HNILICA – VNUK, *Rozhovory*, 104-113.

² ĎURICA, K Botekovmu prekladu, 107-115.

³ HNILICA – VNUK, *Rozhovory*, 113-114.

⁴ Skratka MIMEP je utvorená z latinských slov evanjelia: „Misit me evangelizare pauperibus“ – „Poslal ma hlásať evanjelium chudobným“, porov. Lk 4,8.

⁵ ACQUISTAPACE, Pavol – ALBANI, Angelo – ASTRUA, Massimo – GALBIATI, Henrik: *Posolstvo Ježiša Krista zhrnuté zo štyroch evanjelií do jednej osnovy*, Rím :

potrebné finančné prostriedky, a tak umožnil vydavateľstvu Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme publikáciu týchto dvoch vzácnych kníh v rekordnom čase a vo vysokom⁷ náklade⁸.

Mons. Botek mnohé časti svojho prekladu Písma odvysielal v slovenskom oddelení Vatikánskeho rozhlasu v rokoch 1973–1976 pod názvom *Knihá kníh*.

Ďalšou veľkou časťou Písma pripraveného Dr. Botekom a spolupracovníkmi boli Sapienciálne knihy *Múdrosť*⁹ (Rím 1974) a *Knihá žalmov*¹⁰ (Rím 1978) – modlitebník a spevník Božieho ľudu, ktoré sú jeho poetickou meditáciou nad hĺbkou a výškou, šírkou a dĺžkou Božieho slova (porov. Ef 3,16-19). Po odbornej stránke preklad prezrel Viliam Pavlovský SJ, profesor na Pápežskom biblickom ústave v Ríme, a po literárnej stránke Gorazd Zvonický (Andrej Šandor, 1913-1995) a Dr. Jozef Vavrovič. Jeho pastoračná starostlivosť sa prejavila aj vo výbere úryvkov z Písma *Pre plnší život. Najdôležitejšie state v bežnej reči na každý deň* (1979). Veľkým prínosom jeho biblického apoštolátu je preklad *Komentárov Jeruzalemskej Biblie* do slovenčiny, teda úvody k jednotlivým knihám, poznámky pod čiarou a marginálne odvolávky, veľmi vhodné na prácu s Písmom a na študijné účely. Z nich nateraz vyšli aj samostatne dva diely.

Komentáre a marginálie Jeruzalemskej Biblie k Pentateuchu (1998) a *Komentáre a marginálie Jeruzalemskej Biblie k historickým knihám* (2003),

SÚSCM, 1969, 407 s. (48 380). Druhé nezmené vydanie vyšlo na Slovensku vo vydavateľstvo Dobrá kniha 1990, 50 000 výtlačkov, vytlačili Tlačiarne SNP Martin. Preklad novozákonných textov je od Štefana Porubčana, mapky pripravil Andrej Paulíny, zredigovali a úvodné poznámky s vysvetlivkami preložili Anton Botek a Štefan Vrabec.

⁶ GALBIATI, Enrico: *Za svetlom. Dejiny spásy v Starom zákone*, Rím : SÚSCM, 1970, 463 s. (49 760). „Výber textov zo Starého zákona preložil Dr. Anton Botek, ktorý voľne spracoval aj poznámky E. Galbiatiho” (s. 4). „V predhovore Národy na ceste za svetlom Mons. Anton Botek spresňuje: *Knihá, ktorú tu predkladáme, je vlastne úvodom do knihy Posolstvo, vydané v minulom roku. Osobitne vyslovuje úprimnú vďaku biblickému odborníkovi Viliamovi Pavlovskému SJ, doktorovi biblických vied a profesorovi v Pápežskom biblickom ústave v Ríme, za jeho odbornú revíziu knihy* (s. 10)”.

⁷ Porov. BOTEK, *Láska*, 121-123.

⁸ HERIBAN, *Sväté písmo*, 73-75.

⁹ *Múdroslovné knihy Starého zákona* (Prísl, Ben Sirach, Kaz, Múd). Preložil Anton Botek, Rím : SÚSCM, 1974.

¹⁰ *Knihá žalmov*. Preložil Anton Botek, Rím : SÚSCM, 1978; porov. RYDLO, *Vydavateľské dielo*, 82, 96, 142, 159, 188.

ďalšie sú v tlači alebo pripravené do tlače. Už predtým vydalo Aloisianum starostlivosťou P. Mišoviča SJ *Úvody ku knihám SZ* (1994) a *Úvody ku knihám NZ podľa JB* (1995).

Z nevyhnutnej a praktickej potreby vo svojej dobe sa Mons. Botek podujal na veľmi ťažkú a náročnú prácu. Pripravil preklad Písma podľa hebrejských a gréckych originálov s hlavným prihliadnutím na Jeruzalemskú Bibliu a na iné svetové i slovenské preklady.

Podobne v roku 1992 začala pracovná skupina s prípravou kompletného vydania Písma v preklade Mons. Boteka, aby jeho vyše štvrtstoročná práca mohla poslúžiť mnohorakým spôsobom. Po vydaní *Pentateuchu*¹¹ (2004) a *Historických kníh Starého zákona* (2005), sú pripravené ďalšie. Podľa kardinála Martiniho *Biblia bola a bude knihou Európy*. Stále hlbšie poznanie Božej vôle umožňujú aj zorné uhly viacerých prekladov Písma.

Úprimná vďaka patrí všetkým jeho horlivým spolubratom exulantom v Ríme a v Kanade, s ktorými konzultoval presnosť biblickej terminológie v prekladoch náročných originálnych biblických textov. Uvedené texty Písma vydané v Ríme a v Kanade, boli prijaté s radosťou ako veľmi dobrá pomôcka pri katechizácii detí, mládeže i dospelých v škole, v krúžkoch, na stretnutiach, pri duchovných cvičeniach a rozličných iných podujatiach. Jeho preklad so vzácnym poznámkovým aparátom *Jeruzalemskej Biblie* môže účinne poslúžiť študentom teológie a všetkým, ktorí chcú prenikať do srdca Božieho slova.

Tieto knihy Písma vydávané za totality, podobne ako aj ostatné knihy našich bratov v exile, mali pre nás na Slovensku hodnotu zlata, dokonca nám ich posielali zadarmo (keď 40 rokov nemohla u nás knižne vychádzať teologická literatúra), boli veľkou pomocou na rozvíjanie a budovanie nášho prirodzeného i nadprirodzeného života a viery. Popri ľudskom slove, bez ktorého nie je možný ľudský život tu na zemi, ktorý máme darovaný len na niekoľko desaťročí, sme si mohli s mnohými duchovnými dielami vydanými v zahraničí, ale predovšetkým so Svätým písmom, rozvíjať svoj nadprirodzený život, ktorý bude trvať bez konca – nesmrteľne. Mons. Dr. Anton Botek bol typom aktívneho kňaza, so širokým rozhľadom a veľkými organizačnými schopnosťami, ktoré vedel dať do služieb jednotlivých veriacich a celej Cirkvi.

¹¹ *Pentateuch. Päť Mojžišových kníh s komentármi Jeruzalemskej Biblie*, Trnava : Dobrá kniha, 2004. Pozri: Predslov, v-vii.

Srdečná vďaka všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na tomto projekte a jeho prinášaní na Slovensko vrátane ekumenickej spolupráce.

Pre Slovákov je to ďalší preklad, vhodný predovšetkým na pracovno-studijné účely. On sám bol presvedčený, že Slováci doma i v cudzine potrebujú nový preklad¹². Každý preklad Písma je určitou interpretáciou a hľadaním toho, čo chcel starostlivý a milosrdný Pán Boh svojmu ľudu povedať. S týmto biblickým a praktickým zámerom v jednote s Magistériom, prichádza ďalšia príležitosť k osobnej obnove aj ku obnove hľadajúceho ľudstva, cez Božie slovo, a zároveň možnosť okúsiť, aký dobrý je Pán (porov. Ž 34,9; Mt 5,3-12) v duchu slov Gregora Veľkého, že kto pozná Písmo, má Božie srdce.

Ján ĎURICA SJ

Bibliografia

- Kniha žalmov*. Preložil Anton Botek, Rím : SÚSCM, 1978. 428 s.
- Múdroslovné knihy Starého zákona* (Prísl, Ben Sirach, Kaz, Múd). Preložil Anton Botek, Rím : SÚSCM, 1974. 415 s.
- Pentateuch*. Päť Mojžišových kníh s komentármi Jeruzalemskej Biblie, Trnava : Dobrá kniha, 2004. XXI + 289 + XXIX s. ISBN 80-7141-447-6.
- ACQUISTAPACE, Pavol – ALBANI, Angelo – ASTRUA, Massimo – GALBIATI, Henrik: *Posolstvo Ježiša Krista zhrnuté zo štyroch evanjelií do jednej osnovy*, Rím : SÚSCM, 1969. 407 s. Preklad novozákonných textov Štefan Porúbčan SJ; mapky pripravil Andrej Paulíny, SDB; zredigovali a úvodné poznámky s vysvetlivkami preložili Anton Botek a Štefan Vrablec z tal. orig. *Il vangelo di Gesù*.
- BOTEK, Anton: Láska k Svätému písmu, *Diakonia – Pastorácia* 2[10]/2-3 (1973) 121-123.
- ĎURICA, Ján: K Botekovmu prekladu Písma. In: *Studia Aloisiana*, Bratislava : Dobrá kniha, 2003, 107-115.
- ĎURICA, Ján: Predslov. In: *Pentateuch*. Päť Mojžišových kníh s komentármi Jeruzalemskej Biblie. Pracovné vydanie, Trnava : Dobrá kniha, 2004, V-VII.

¹² SENČÍK, Mons. Dr. Anton Botek, 218-219.

- GALBIATI, Enrico: *Za svetlom. Dejiny spásy v Starom zákone*. Prekl. a poznámky voľne spracoval A. Botek, Rím : SÚSCM, 1970. 463 s.
- HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied* (Biblica 4), Rím : SÚSCM, 1992. 1348 s.
- HERIBAN, Jozef: *Úvody do Starého i NZ s výberovou a tematicky zoradenou bibliografiou*, Rím : SÚSCM; Trnava : SSV, 1997. 477 s.
- HERIBAN, Jozef: Sväté písmo vo vydaniach Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme, *Duchovný pastier* 73/2 (2002) 73-75.
- HNILICA, Pavol – VNUK, F.: *Rozhovory*, Bratislava : Smaragd, 2001. 113 s.
- PAŠTEKA, Július a kol.: *Lexikón kňazských osobností Slovenska: Anton Botek*, Lúč: Bratislava 2000. 1550 s.
- RYDLO, Jozef M.: *Vydavateľské dielo SÚSCM v Ríme 1963 až 1988*, Rím : SÚSCM, 1988. 581s.
- SENČÍK, Štefan: Mons. Dr. Anton Botek, *Viera a život* 2/3 (1992) 218-219.
- VAVROVIČ, Jozef: Slovenská rodina vo svete, *Hlasy z Ríma* (1975/3) 13-14.

Časopis *Sväté písmo pre každého*

Po skončení Veľkého jubilea 2000 sme sa zaoberali otázkou, akým smerom by sa mali orientovať všetky tie krásne a početné aktivity, ktorými sme na Slovensku oslávili tento jedinečný jubilejný rok. Vtedy prišiel Otec biskup Mons. František Rábek s konkrétnou myšlienkou vydávať na Slovensku biblický časopis s názvom *Sväté písmo pre každého*. Ide vlastne o preklad talianskej verzie časopisu *La Bibbia per la famiglia*.

Celý projekt časopisu predpokladá vydanie 115 čísel, v ktorých bude postupne publikované celé Sväté písmo Starého aj Nového zákona so stručnými komentármi a ilustráciami, za ktorými nasledujú v každom čísle články s biblicko-teologickou tematikou, novozákonné texty majú aj rubriku Z patristických textov, detskú dvojstránku a nakoniec je v každom čísle uverejnený pekný článok od spisovateľov, filozofov alebo mystikov, ktorých texty o obsahoch Písma sú komentované v prvej rubrike. Uvedené časti predstavujú stabilné rubriky, z ktorých je zostavené každé číslo časopisu. Od istého času uvádzame v každom čísle aj rubriku Podnety, ktorej cieľom je upozorniť na praktické a výrazné texty alebo návody na spracovanie niektorých uverejnených biblických textov. To je jediná vlastná rubrika, o obsahu ktorej môžeme rozhodovať sami, všetko ostatné je preklad z taliančiny.

Medzi dôvodmi vydávania takéhoto časopisu dominuje predovšetkým fakt, že doteraz na Slovensku nemáme nijaký kompletný komentár k celému Svätému písmu, a teda Sväté písmo pre každého by malo byť prvým komentárom svojho druhu v slovenčine k celému Písmu. Dúfame teda, že sa nám podarí udržať si jeho vydávanie najmä vzhľadom na počet odberateľov, ktorých by sme si želali oveľa viac, než ich je v súčasnosti. Ak sa nám podarí uskutočniť celý projekt, zaradíme sa tým k viacerým národom, ktorí už takúto biblickú publikáciu majú. Je to teda aj otázka istej duchovnej zrelosti a biblickej kultúry. Samozrejme, hlavným cieľom je solídna formácia našich veriacich.

Projekt dostal *Imprimatur* od predsedu Konferencie biskupov Slovenska Mons. Františka Tondru a hlavným garantom projektu je vojenský ordinár Mons. František Rábek. Časový rámeč, v ktorom chceme realizovať celý projekt, je celkove 115 čísel, 11 čísel ročne, čo predstavuje obdobie od januára 2001, keď sa projekt začal realizovať, až do mája 2011, keď ho chceme ukončiť. Pomaly sa teda blížíme k polovici projektu, čo bude v marci 2006.

Doteraz boli publikované všetky knihy Nového zákona a zo Starého zákona Pentateuch a väčšina historických kníh. V roku 2006 chceme dokončiť takmer všetky historické knihy Starého zákona a potom zostanú ešte prorocké a múdroslovné knihy Starého zákona. Počet odberateľov v roku 2005 prekročil 10 tisíc, čo však na zaplatenie všetkých výdavkov už nestačí.

Občas sa stretávame s námietkami, že tieto komentáre sú ťažké a málo použiteľné. Je to do istej miery pravda, ale iba ak hľadáme na túto otázku „konzumne“. Treba však vziať do úvahy, že komentáre sú písané v populárno-vedeckom duchu a prinášajú výsledky modernej exegézy. To považujem za silnú stránku tohto druhu komentára, je to totiž študijný typ časopisu. Nestačí len po ňom siahnuť a prečítať hotový návod na orientáciu v praktických situáciách. On totiž namiesto bezprostredných návodov alebo praktických povzbudení podáva oveľa hlbší obsah, ktorý majú trvalejší charakter. Čitateľ ho musí s vierou študovať. Je preto potrebné systematicky čítať po častiach najskôr text a potom komentár a pritom si niektoré prvky objasniť pomocou vysvetliviek a umeleckých zobrazení. Dobré je siahnuť aj po biblicko-teologických výkladoch z druhej rubriky. Veľkú umeleckú a častokrát aj duchovnú cenu majú články v rubrike *Slovo má...* a poskytujú výborný duchovný zážitok. Texty v rubrike *Podnety* poskytujú tiež určité stimuly na užitočné spracovanie textov. Rozhodujúca je však pravidelnosť a vytrvalosť v štúdiu textov a viera v Bohom vnuknutý charakter Svätého písma a to iste prinesie čitateľom dobrý duchovný aj intelektuálny efekt.

Anton TYROL

Vypracovanie odborného komentára Písma svätého v slovenskom jazyku

Anotácia (podstata) projektu

Odborníkom — učiteľom teológie a kňazom — ale aj študentom teologických a iných fakúlt humanitných smerov na Slovensku k práci chýba odborný, t. j. kritický komentár celého Písma svätého v slovenskom jazyku. O takýto komentár majú stále väčší záujem aj veriaci laici a iste aj mnohí iní, hľadajúci svoju životnú cestu viery, alebo iba túžiaci po hlbšom poznaní kresťanského či židovského náboženstva. Postupne vypracovať a vydať takéto dielo by teda bolo obohatením nielen pre veriacich kresťanov Slovenska, ale znamenalo by to iste aj kultúrny prínos pre celú našu spoločnosť, v posledných rokoch zameranú azda viac technicky a komerčne než duchovno-kultúrne. Išlo by o veľmi rozsiahlu prácu, náročnú predovšetkým z hľadiska jazykového a filologického, ale aj teologického a historicko-biblického. Do projektu by boli zapojení všetci slovenskí odborníci v biblických vedách, ovládajúci tak pôvodné biblické jazyky (hebrejčinu, gréčtinu a aramejčinu), ako aj moderné svetové jazyky, v ktorých je vydávaná odborná literatúra v tomto odbore.

Realizácia projektu

Teologickej fakulte TU sa podarilo dosiahnuť prísľub finančných prostriedkov, z ktorých by bolo možné zabezpečiť vypracovanie takéhoto komentára, a to zatiaľ ku knihám Genезis a k evanjeliám podľa Marka a Matúša. Prvá etapa projektu bude rozložená na tri roky a zastreší ju TF TU, vedenie fakulty určí vedúceho pracovníka. Navrhovateľom projektu je ThLic. Ján Záh, odborný asistent Katedry biblických a historických vied TF TU, ktorý bol tiež poverený vypracovaním a koordináciou jeho realizácie.

Na realizácii prvej etapy projektu (Kniha Genезis, Matúšovo a Markovo evanjelium) budú spolupracovať učitelia biblickej teológie slovenských katolíckych teologických fakúlt a inštitútov a odborníci v odbore lingvistiky. Všetky okolnosti, zámer a podmienky vypracovania projektu boli a budú s riešiteľmi, ktorí prejavujú živý záujem a ochotu spolupracovať na diele, osobne konzultované.

V súčasnosti riešitelia pracujú v dvoch sekciách, pričom každá z nich je vedená vlastným editorom — jedna sekcia pracuje na Knihe Genезis, druhá na

Matúšovom a Markovom evanjeliu — koordinovaná vedúcim projektu a kontrolovaná vedením TF TU.

Ukazujú sa už aj prvé výsledky: pracuje sa na filologických a iných analýzach komentovaných kníh a tiež na vedeckom preklade do slovenčiny.

V najbližšej dobe — predpokladáme začiatkom budúceho akademického roku — TF TU hodlá o projekte informovať Konferenciu biskupov Slovenska a požiadať ju o podporu diela.

Ján Peter ZAŇ OFM

Životné jubileum prof. Jozefa Heribana

*„Vek nášho žitia je sedemdesiat rokov
a ak sme pri sile, osemdesiat.“*

Slová 90. žalmu, jediného žalmu pripísanému Božiemu mužovi Mojžišovi, sú ako uliate pre jubilanta Jozefa Heribana SDB, slovenského biblistu svetového mena, ktorý 7. mája 2005 oslávil 80 rokov života. Pánova štedrosť sa aj v prípade tohto dobrosrdečného človeka a obľúbeného profesora na známych univerzitách v Ríme a v Tokiu preukázala nielen vekom, ale aj múdrosťou, ktorú Jozef Heriban sám húževnato a poctivo rozmnožoval.

Spomínaný žalm ďalej pokračuje slovami „*nauč nás rátať naše dni, aby sme našli múdrosť srdca*“, ktoré silno rezonujú pri pohľade na život jubilanta. V mene mnohých, ktorí majú radi Sväté písmo, chceme predložiť tieto slová ako blahoželanie Jozefovi Heribanovi. Je čírou nielen pre slovenskú biblickú verejnosť, do povedomia ktorej bolo meno jubilanta už dávno vryté, ale aj pre prvé číslo *Studia Biblica Slovaca*, pozdraviť nášho rodáka, vynikajúceho biblistu, pri príležitosti jeho jubilea. Je nemožné nemyslieť na jeho dielo v oblasti biblistiky, dôkazom je práve vydaný *Dizionario terminologico-concettuale di scienze bibliche e ausiliarie*, a súčasne nečítať v týchto skutočnostiach obrovskú výzvu pre ľudí, ktorí pracujú v tom istom odbore. Slovo, písmo i zápal prof. J. Heribana sú príkladom a inšpiráciou zvlášť pre tých, ktorí poznajú náročnosť a krásu práce so Svätým písmom.

Spolu s tými, ktorí sú činní na poli biblistiky, sa chceme Mojžišovými slovami obrátiť k Darcovi života, aby rozmnožil Vaše dni, ctený jubilant a profesor Jozef Heriban, a aby naďalej požehnával Vaše srdce múdrosťou. Keď Vám prajeme blahodarných *עד מאה ועשרים*, robíme to s vedomím a prianím, aby Váš príklad zanietenej lásky k Písmu a k človeku bol pre mnohých ľudí inšpiráciou, aby zmýšľali tak ako Ten, ktorý „sa nepridržiaval svojej rovnosti s Bohom, ale zriekol sa seba samého“ (Fil 2,6-7).

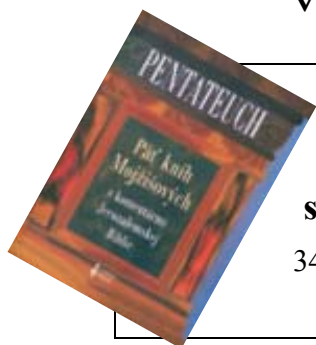
Redakcia

Použité bibliografické skratky

ÄAG	Ägypten und Altes Testament (Wiesbaden)
<i>ArOr</i>	<i>Archív orientální</i> (Praha)
BAAR	BAUER, Walter – ALAND, Barbara – ALAND, Kurt: <i>Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur</i> . Im Institut für neutestamentliche Textforschung/Münster unter besonderer Mitwirkung von Viktor Reichmann, Berlin : Walter de Gruyter, ⁶ 1988
BDAG	BAUER, Walter – DANKER, Frederick W. – ARNDT, William F. – GINGRICH, F. Wilbur: <i>A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature</i> , Chicago – London : The University of Chicago, ³ 2000
<i>Bib</i>	<i>Biblica</i> (Roma)
<i>BiKi</i>	<i>Bibel und Kirche</i> (Stuttgart)
<i>BiLi</i>	<i>Bibel und Liturgie</i> (Klosterneuburg b. Wien)
BGBH	Beiträge zur Geschichte der biblischen Hermeneutik (Tübingen)
<i>BN</i>	<i>Biblische Notizien</i> (Bamberg)
<i>BZ</i>	<i>Biblische Zeitschrift</i> (Paderborn)
<i>DBSup</i>	<i>Dictionnaire de la Bible. Supplément</i> (Paris)
<i>EstB</i>	<i>Estudios Bíblicos</i> (Madrid)
<i>ET</i>	<i>Expository Times</i> (Edinburg)
<i>HALOT</i>	HOEHLER, Ludwig – BAUMGARTNER, Walter: <i>The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament</i> . Vol 5, Leiden – New York – Köln: E.J. Brill, ³ 1994-2000
<i>HTR</i>	<i>Harvard Theological Review</i> (Cambridge)
ISB.Supp	Introduzione allo studio della Bibbia. Supplementi (Brescia)
<i>JSOT</i>	Journal for the Study of the Old Testament (Sheffield)
<i>JTS</i>	Journal of Theological Studies (Oxford)
LSJ	LIDDELL, Henry Georg – SCOTT, Robert: <i>A Greek-English lexicon</i> . Revised and augmented throughout by Henry Stuart Jones, with the assistance of Roderick McKenzie and with the co-operation of many scholars. With a Supplement, Oxford : Clarendon, ⁹ 1968
NA	Nestle-Aland, <i>Novum Testamentum Graece</i> . Post Eberhard et Erwin Nestle editione vicesima septima revisa, Stuttgart : Deutsche Bibelgesellschaft, 1995 (= NA ²⁷)
NT.S	Novum Testamentum. Supplements (Leiden)

- ÖBS Österreichische biblische Studien
 PJBR *The Polish Journal of Biblical Research* (Kraków)
 PLBV HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied*, Rím : SÚSCM, 1992
 RB *Revue Biblique* (Paris)
 RBBras *Revista Bíblica Brasileira* (Fortaleza)
 RevBíb *Revista Bíblica* (Buenos Aires)
 RivB *Rivista Biblica Italiana* (Bologna)
 ScEs Science et esprit (Bruges)
 StPatr *Studia Patristica* (Berlin)
 SubBib Subsidia Biblica (Roma)
 THAT JENNI, Ernst – WESTERMANN, Claus: *Theologisches Handwörterterbuch zum Alten Testament*. Vol 2, München – Zürich : Chr. Keiser Verlag, 1971, 1976
 ThWAT BOTTERWECK, G. Johannes – RINGGREN, Helmer (Hrsg.): *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Vol. 10, Stuttgart – Berlin Köln – Mainz: W. Kohlhammer, 1973-2000, angl. preklad TDOT, tal. preklad GLAT
 TS *Theological Studies* (Woodstock, MD)
 UBSGNT ALAND, Kurt – BLANK, Matthew – MARTINI, Carlo M. – METZGER, Bruce M. – WIRKGREN, Allen (ed.): *The Greek New Testament*, New York – London – Stuttgart : United Bible Societies, ⁴1993
 WBC Word Biblical Commentary
 WMANT Wissenschaftliche Monographien zum Alten und Neuen Testament (Neukirchen)
 WUNT Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament (Tübingen)

Vydavateľstvo Dobrá kniha

Pentateuch

**Päť Mojžišových kníh
s komentármi Jeruzalemskej Biblie**

344 str., ISBN: 80-7141-447-6, cena: 299,- Sk

Dobrá kniha, Trnava 2004

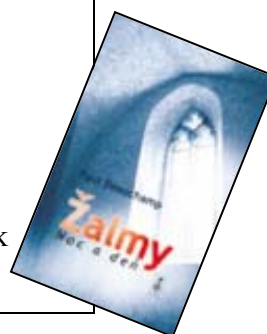
PAUL BEAUCHAMP SJ

***Žalmy*
Noc a deň**

Edícia **Biblia dnes**

276 str., ISBN: 80-7141-468-9, cena: 330,- Sk

Dobrá kniha, Trnava 2004

ARMINJON BLAISE SJ

***Vel'pieseň*
Komentár k Piesni piesní**

Edícia **Biblia dnes**

364 str., ISBN 80-7141-474-3, cena: 349,- Sk

Dobrá kniha, Trnava 2005

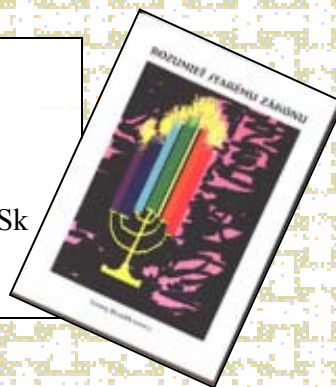
Vydavateľstvo Katolícke biblické dielo

GEORG BRAULIK OSB (zost.)

Rozumieť' Starému zákonu

265 str., ISBN 80-968345-9-2 (brož.), cena: 80,- Sk

Katolícke biblické dielo, Svit 2002

KLEMENS STOCK SJ

Ježišova radostná zvesť

Posolstvo sv. Marka

141 str., ISBN 80-89120-01-6 (brož.), cena: 80,- Sk

Katolícke biblické dielo, Svit 2003

UGO VANNI SJ

Opojenie Duchom

Náčrt spirituality apoštola Pavla

279 str., ISBN 80-89120-04-0 (brož.), cena: 100,-Sk

Katolícke biblické dielo, Svit 2005

